

em. Si igitur, fratres charissimi, ut in initio diximus, manentem hic vos civitatem habere non cognoscitis, si futuram inquiritis, hac via quærite et invenietis, hac via incedite, et pervenietis; hac via videre satagite, et Deum decorum in Sion videbitis. Nec miremini quod mihi via ista est; etenim etsi Hybernensis sum, etsi sum Scoticus, tamen sacramentorum Ecclesiæ vestræque fidei sum condomesticus. Quod ergo sæpe jam dixi erga domesticum hunc fidei vestræ beneficentiæ et communionis nolite oblivisci; nisi enim mentitur Apostolus, *talibus hostiis promeretur Deus* (*Hebr. XIII*). Adnitimini, dum adhuc estis in via, inter eos fieri, quibus dicturus est Filius hominis: *Quandiu uni ex minimis meis fe-*

cistis, mihi fecistis (*Matth. XXVI*), nisi sic feceritis, ne irascamini mihi, ne commoveamini; pro vero vobis iste dicit Scoticus, quia *ibitis in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus* (*ibid.*). Date ergo potius operam, charissimi, ut dicatur vobis: *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum est ab origine mundi* (*ibid.*), quod sic assiqui poteritis, si pro Deo ex eo quod habetis in pauperes Christi beneficentissimi fueritis. Valet. Et cum, annuente Deo, vestram hanc sensero beneficentiam, etiam pro Raimbaldo, quæso, Leodiensi orate, qui proficiscenti mihi hanc pro viatico providit et conscripsit epistolam.

GESTA TANCREDI

IN EXPEDITIONE JEROSOLYMITANA,

AUCTORE

RADULFO CADOMENSI EJUS FAMILIARI

(MARTEN. *Thes. Anecd.*, III, 107, ex ms. codice Gemblacensi.)

ADMONITIO PRÆVIA

Chronici Siciliæ appendix est sequens Tancredi historia. Rogerum enim illius egregii bellatoris agnomine Wiscardi, qui Siculam gentem a Saracenorum jugo vindicavit, cognatus erat Tancredus, et sub Boamundo Rogerii ejusdem filio, in expeditione Jerosolymitana, quasi dux sub rege et secundus ab eo militavit.

Quamvis autem non omnem vitæ seriem, sed ea solum hæc historia complectatur, quæ sub tanto principe quinque annorum spatio dux ille inclytus præclare gessit, magnum et insigne est virtutis illius monumentum, ipsumque ut maximum ætatis suæ ducem extremæ posteritati commendabit. Hæc ipsum ostendet in recuperatione terræ sanctæ plurimum et feliciter insudasse, cæterisque Christiani exercitus ducibus, quos adeo prædicavit antiquitas, longe ipsum præstitisse, et de vindicata ecclesiæ Palæstina eandem ferme laudem quam de Sicilia Rogerius Wiscardi promeritum fuisse. Istud porro testantur quæ Niceæ, quæ Tarsi et Mamistæ, dum expugnarentur; quæ Antiochiæ ante et post expugnationem omnium molestissimam; quæ Jerosolymis, quæ in transfretatione fluvii Bardal, quæ coram Alexio imperatore, quæ tandem ubique legitur gessisse: nec enim quidquam hoc bello susceptum, nisi leve illud sit, et feliciter consummatum fuit, in quo præclara virtutis eximie, singularis sapientiæ et consilii specimina Tancredus non dederit.

Iis igitur omnibus enarrandis totus incumbit hujus auctor historiæ, nec aliud sibi proposuisse hac sua lucubratione asserit expresse, articulo 53 his verbis: Celebret suos Normannia Robertos, reliquos duces occidens reliquos, mihi unus Marchisides sufficit, cui non sufficio vel totus.

Quisnam vero is auctor fuerit, qua ex gente, quave ætate vixerit, nomen, ingenium, vitæ institutum, operæ pretium est ex ipsius historia investigare: nec enim parum ad ejusdem historiæ commendationem conferre hæc possunt. Nomen ipsi Radulfo fuisse prima hæc inscriptio prodit Tancredus Radulphi, patriam vero Normanniam ex articulo LVII colligimus, ubi Antiochenam describens expugnationem, quæ inchoata anno 1097 producta in integrum annum fuit, hæc de se quasi obiter dicit: Signum illud, cum adhuc in paterna domo Cadumi adolescentulus degerem, nondum mihi visa seu nota nisi nomine tenus Antiochia, sed nec Roma.

Natus igitur Cadomi est anno circiter 1080 eadem vero in urbe educatus, et a teneris sub celeberrimo illo Arnulpho, qui comitis Normanniæ capellanus in bello sacro erat, et per obitum Adhemari Podiensis episcopi, Christiano præpositus exercitui, Jerosolymitanam sedem sortitus est, operam et studium impendit optimis disciplinis; unde et librum ei suum dicat, et præceptorem ipsum appellat. Elegi te, ait in præfatione, Arnulphe, patriarcha doctissime doctorum, qui paginae meæ superflua reseces, rimas impleas... mollita mihi erit quæcunque erit correctio tua, si quem sortitus sum præceptorem puer juvenem, nunc quoque correctorem te impetravero vir senem.

Quales sub tali præceptore, et quantos in studiis progressus Radulphus fecerit, judicet æquus lector ex ipsius scribendi modo; hanc vero litteraturam parvo admodum intervallo temporis consecutus est. Nondum enim excesserat ex ephebis, quando in militiæ disciplinam vocatus est. Anno autem circiter 1107 cruce si-

gnatus, sub Boamundo principe meritis est stipendia, et biennio post in expeditione Edessana sub signis Tancredi militavit.

Quas tunc in exercitu partes gesserit silendum putavit modestissimus scriptor, sed præcipuas credimus ipsum egisse, qui singularem, uti satis insinuat in citata jam præfatione, utriusque principis benevolentiam consecutus est. Nec levis nos movet conjectura quin Radulphum illum de Acone, quem sub Rogerio nepote Tancredi, et in principatu Antiochiæ strenuum civitatis ejusdem ducem fuisse scribit Gauterus cancellarius in libro cui titulus *Bella Antiochena*, hunc nostrum Radulphum existimemus esse, cum alias nobis non constet de isto Radulpho quisnam fuerit. Quem enim Tancredus, tum ut sibi, tum ut Rogerio consuleret, ipsique ut principatum in extera regione confirmaret, huic debuit muneri destinare, nisi certe militem illum, de ejus fide et integritate maxime esset securus, cujus et acies ingenii et belli usus et strenuitas essent explorata?

Quamvis autem ea imprimis sibi proposuerit Radulphus describere, quæ in Jerosolymitana expeditione Tancredus gessit, non tamen iis contentus limitibus, alienum omnino a proposito suo esse putavit, si ea interdum tractaret, quæ generalem expeditionis ejusdem historiam spectant; sed veterum more scriptorum, si celebris pugna, si urbis expugnatio, si victoria, aut quodvis aliud insigne sub ipsius Tancredi, aut Boamundi, vel ipsis præsentibus sub aliorum imperio præclare gestum etiam ab aliis est, illud non prætermisit, ut ex meritorum collatione novus herois sui virtuti splendor accederet. Hæc itaque historia non uni Tancredo propria adeo est et singularis, quin et compendiosa quædam ac digesta belli Jerosolymitani narratio dici possit. Quæ quidem omnibus quæ hactenus de eodem argumento prodierunt in lucem relationibus perfectior et accuratior nobis videtur. Earum namque fere omnium auctores relationum nullo delectu adhibito, singulorum actus principum narrare gestientes, multa simul congesserunt inutilia, nec in tanta rerum varietate indagare quidquam valentes, et penitius examinare, nudam suis circumstantiis historiam confecere. At noster Radulphus certis contentus limitibus, res solummodo præcipuas aggreditur, earum causas rimatur, initia et progressus enarrat, consecutiones exquirat; de singulis præterea artis militiæ peritissimus, sane et integre judicat, nec temere, sed scienter loquitur.

Quis exempli causa Alexii imperatoris artes malas adeo plene copioseque descripsit? quas molitus fuerit insidias, quid tentaverit ut Christianos principes circumveniret, averteret a sancto proposito, aut gravibus clientelæ non debitæ obsequiis eos sibi devinciret? terrores, minæ, blanditiæ, nihil omissum est, et hæc omnia referuntur articulis 9, 10, 12 quæ nusquam legisse me memini. Plures et inimicas adversus Tancredum dissensiones sæpius concitasse Balduinum et Raimundum S. Ægidii comites, nec absque sanguinis effusi magno discrimine non unus auctor scriptis tradidit: hujus vero odii causas quas vix attigerunt, retulit auctor noster quasi ex instituto, quæ quidem præcipuorum quorundam eventuum rationes indicant et patefaciunt. Quæ vero de Jerosolymorum expugnatione scripsit idem auctor, ipsi uni debetur, si non fuerint omni prorsus deleta oblivione; nam quæ anonymus ille a Mabillonio editus Musæi Italici tom. I, ea de re retulit, a nostro Radulpho, ipsius suppresso nomine, accepit. Id ne cui indubium veniat, evidens argumentum est ms. codex quo usi sumus, nam et caractere auctoris ævum spirat, et si nostra nos non fallit conjectura, ipsius est autographum. Istud satis suadent frequentes quibus refertur additiones, translationes, correctiones, periodorum inversiones, eadem manu scriptæ quæ exemplaris indices primigenii esse nemo vel leviter in antiquitate versatus non videt. Latebat is codex in insigni bibliotheca Gemblacensi, quæ quidem maximo litterarum detrimento triginta abhinc annis cum monasterio in cineres redacta pene fuit, sed ereptus ab incendio cum paucis ejusdem notæ est, eumque optimus abbas monasterii ejusdem pro sua humanitate nobiscum communicavit. Integerrimus autem videtur esse, sed integram eo contineri historiam Radulphi vix crediderim, nec enim ipsum probabile est ad annum 1105, quo militiæ nomen vix dederat scribendi finem fecisse, qui agens de Antiochena expugnatione, quæ gesta præsentem se fuissent prolixius sese tractaturum his verbis promiserat: Ignosce, Gallia scriptoribus dives, juvat me Antiocheno vacare principi, præsentem me gesta liberius persolvam. Quidquid illud sit, ut paucis concludam: scripsit Radulphus stylo eleganti et ornato, cujus majestas et pompa omnes temporis sui scriptores longe superat: sed neque minus veraci, utpote qui Tancredo ac Boamundo semper adhærens, res prout ab ipsis acceperat aut ipse viderat, scripto commisit, multas etiam variorum eventuum circumstantias referens, quas apud alios ævi scriptores minime reperias: hinc magno apud omnes in pretio opus ejus futurum esse speramus.

PRÆFATIO

Nobile est studium res probe gestas principum recensere, cujus beneficii largitas nihil temporis immune præterit, sepultos celebrat, oblectat superstites, posteris longe ante vitam præstruit doctrinam; dum quod transiit refert, dum victorias profert, dum victoribus defert: segnitiam aufert, prohibentem affert, vitia transfert, virtutes infert, plurimam confert. Debemus igitur summa ope niti et legere scripta, et scribere legenda; quatenus legendo vetera, scriptitando nova, hinc nos antiquitas egen-tes satiet, inde posteritatem satiati nutriamus egen-tem. Hæc mihi sæpius attentiusque consideranti, occurrit felix illa peregrinatio, sudor ille gloriosus, qui matri nostræ Jerusalem hæreditatem suam restituit, idololatriam exstinxit, fidem reparavit: ut scilicet non absurde qui in his applauserit: Ecce filii tui, Jerusalem, de longe venerunt, et filia tuæ,

A Joppe videlicet; compluresque aliæ ruinam pressæ de latere surrexerunt. Hujus tam præclari laboris cooperatoribus me contigit militare Boamundo cum Dyrachium obsideret; Tancredo paulo post cum Edessam ab obsidione Turcorum liberaret: quorum utriusque sermo quotidianus Turcos fugisse, instituisse Francos, nunc preceptos hostes, nunc captas urbes, Antiochiam noctu dolis, Jerusalem die armis memorabat; interque memorandum, papæ! aiebant, quonam modo segnitias nos perdit; cum præcis summa vatibus fuerit scribere voluptas? Et illi: quid ad inventiones fabulosas ordiuntur? militiæ Christi victorias tacent hodierni: ignavum equidem pecus, et fucis astruendi. Hæc publice moventes, specialiter in me, nescio quo auspicio sæpius visi sunt oculos retorquere, ac si innuerent; tibi loquimur, in te confidimus: sic me uterque, at præcipue

Tancredi familiaritas accendit, quo nullo fuit benignior dominus, nemo largior, nemo tam blandus: huic, inquam, vehementius instanti, tacita sic respondebat mens mea: quod petis vivus, si superfuero, accipies sepultus: non te laudabo in vita tua; laudabo post mortem, magnificabo post consummationem: tunc enim neque laudatus, neque laudans, aut in elationem surgit, aut corrui in adulationem. Porro invidus tacebit, obmutescet susurro; cum te extincto, munera cessabunt, quibus nunc incessanter a superstite muneratum, venenosæ linguæ fabularum me venditorem circumagerent, te emptorem. Hanc igitur, sed et aliam habuit causam dilatio: quod meis ipse viribus diffidens, interim expectabam, si quis ad hæc solertior stylum, si quis Tancredi muneribus obligator anhelaret. Alios autem negligere, alios torpere, alios, proh nefas! reniti comperio susurrone. Papæ! ubi reverentia, ubi libertas, ubi munera, ubi toties ille principum decus obscuros illustravit, obnoxios absolvit, inopes ditavit? Mihi ergo relictum suscepi laborem: non utique suscepto dignus, sed quia digni dedignantur,

A indignatus. Verumtamen quoniam
Est quodam prodire tenus, si non datur ultra,

HORAT.

licet incomptam rem. . . . ad posteros transmittam: ornabit, auguror, benigna posteritas quod hodierni inornatum mihi reliquerunt. Unde invicem, o lector, debemus, ego tibi supplicare; tu ignoscere mihi, quod nunc jejuna oratio, nunc pinguis, ut aiunt, Minerva a suæ fastu materiæ longe degeneravit: quippe cum hæc vix Maronis pertingant vertices, illas ferme inutilis lingua balbutit. Me quidem in hac parte sentio infirmum: sed de *ius*, id est Christi firmitate totus pendeo, cujus vexilliferum et triumphos describere intendo; a quo secundum elegi te, Arnulfe, patriarcha doctissime, B doctorem; qui paginæ meæ superflua reseces, rimas impleas, obscura illustres, arida superfundas: nullius etenim liberalis scientiæ te cognovimus exortem, præsertim mellita mihi erit quæcunque erit correctio tua, si quem sortitus sum præceptorem puer juvenem, nunc quoque correctorem te impetra vero vir senem.

INCIPIT TANCREDUS RADULPHI.

I. — *Tancredi parentes.*

Tancredus claræ stirpis germen clarissimum, parentes eximios Marchisum habuit et Emmam: a patre quidem laud ignobilis filius, a maternis autem fratribus nepos longe sublimior: nam cætera familiæ illius prædecessio, a contermina satis esse duxit laudari vicinia; matris vero fratres militiæ suæ gloriam extra supraque patriam, id est Normanniam, extulerunt. Quis enim Wiscardi probitatem non probet, cujus signa sub uno, ut aiunt, die Græcus Alemannusque imperator tremuerunt victricia? Romam namque præsens, ab Alemanno liberavit. Græcorum autem, in B. prole bellica vincendo regem, subjugavit regionem: reliqui vero fratres numero 11. Campaniam, Calabriam, Apuliam contenti debellare. Excipiendus est Rogerius, cui subacta gentilitas Sicula, gloriam peperit inter fratres a Wiscardo secundam: sed in his non diutius me sinit immorari eadem quæ in has me immisit moras narratio.

Regia Tancredi indoles; ad bellum sacrum se disponit.

Nunc redeo ad Tancredum: ipsum nec paternæ opes ad lasciviam, nec ad superbiam traxit potentia cognatorum. Adhuc adolescens juvenes agilitate armorum, morum gravitate senes transcendebat: nunc his, nunc illis novum virtutis spectaculum. Extunc præceptorum Dei sedulus auditor, summo-pere studebat et audita recolligere, et quantum permittebat cœvorum conversatio, recollecta implere, nemini detrahere, etiam cum sibi detrahebatur, dignabatur. imo hosticæ strenuitatis præco, aiebat,

C *hostem feriendum esse, non rodendum.* De se ipso nihil dicere, at dici insatiabiliter sitiebat: proinde somnos vigiliis, quietem labori, satietatem fami, otium studio, postremo superflua omnia necessariis postponebat. Sola erat laudis gloria, quæ juvenis mentem agitaret, cujus quotidianos mercando titulos, faciem crebri vulneris ducebat jacturam: eo-que nec suo parcebat sanguini, nec hostili: disputabat secum in dies animus prudens, eaque frequentior eum coquebat anxietas, quod militiæ suæ certamina præcepto videbat obviare dominico: Dominus quippe maxillam percussum jubet, et aliam percussori præbere; militia vero sæcularis, nec cognato sanguini parcere: Dominus tunicam auferenti dandam esse, et penulam admonet; militiae necessitas ambabus spoliato reliqua quæ supersunt esse auferenda. Hæc itaque repugnantia, si quando indultum est indulgere quieti, sapientis viri audaciam sopiebat. At postquam Urbani papæ sententia universis Christianorum gentilia expugnaturis peccatorum omnium remissionem ascripsit: tunc demum quasi sopiti prius experrecta est viri strenuitas, vires assumptæ, oculi aperti, audacia geminata: prius namque, ut præscriptum est, animus ejus in bivium secabatur ambiguus utrius sequeretur vestigia; evangelii, an mundi: experientia vero armorum ad Christi obsequium revocata, supra credibile virum accendit militandi duplicata occasio. Igitur data comæatui opera, brevi quæ necessaria sunt parata sunt: nec magnas quidem expensas cœgit homo qui in morem a puero duxerat res antequam venirent in suum, in jus traducere alienum: arma

tamen militaria, caballos, mulos, et alia hujusmodi pro commilitonum suorum numero, sufficienter aptavit.

II. — *Boamundi elogium.*

Erat iisdem temporibus magni nominis heros, cujus adolescentiæ supra mentio facta est, Boamundus Roberti illius egregii bellatoris agnomine Wiscardi filius, paternæ audaciæ strenuissimus æmulator: hujus quoque animos eadem quæ cæteros per orbem principes apostolica prædicatio ad liberandum ab infidelium jugo Jerusalem excitaverat. Ejus imperio quidquid est oppidorum et urbium a Siponto ad Oriolium in maritima, omnes prorsus in montanis et campestribus locis, omnes fere serviebant: ad hæc sua tam urbes quam oppida Apuli montes, Calabrique plurima sustinebant. Is Græcorum imperatorem Alexium bis sub patre in fugam converterat: primo quidem in oculis patris sub Dyrachii mœnibus; secundo autem patre Romam reverso, ipse paterno exercitui apud Larissam vicarius relictus: quæ victoria sicut prius gloriam geminaverat, ita modo, victorem licet, sub pacis nomine transfretaturum acrius pungebat: metuebantur enim Græcorum insidiæ, qui familiare habent quos etiam bene meritos invitaverunt ad munera, retrudere ad flagra. Quid ergo exasperati? quid victi sæpius molituri erant, quidve suis de se dabant sperare victoribus? miseris aut inferendam esse perniciem, aut terrentium in potentia cessaturam. Hæc igitur sollicitudo Boamundi navigio moras innectebat; quapropter strenui cujusque viribus proprias vallare sapienter sibi consuluit, portibus interim exitu negato. Auditus vero eodem incaluisse desiderio Tancredus, cognati sollicitudinem et minuit, et auxit: minuit, robur robori creditus addere; auxit, viam fœderis improvidum cogens providere.

III. — *Cum eo fœdus iniit Tancredus.*

Multis itaque opibus blanditiisque præmissis, apud Tancredum obtentum est ut sub Boamundo ipse quasi dux sub rege secundus ab eo militaret: nam præter blanditias, oblatasque opes, urgebant eum alia duo: propinquitas generis, et difficultas transfretationis; quarum quidem hæc amoris, illa timoris poculum vicissim ei propinabant: nisi enim Boamundo in his quæ rogabatur morem gereret, facile et de invidia argui et a littore dignus videretur qui deberet repellere: proinde facilem viam ad impetrandum meruit precibus donisque cumulata petitio. Confœderati igitur ambo Wiscardidæ, totius generis sui præcellens strenuitas, laxis navigio habenis, Epyrum delabuntur. Tancredus itaque nactus exercendæ virtutis locum, modo præviis insidiis occursabat, interdum post exercitus vestigia arcebat latrunculos. Sive prævius, sive sequens, semper utilis, semper armatus, periculis gaudebat exponi. Cæteris vino sepultis et sopore, ipse pervigil excubare in triviis, nivesque clypeo temperare et grandines. Felix anicula illa quæ aut ex inedia Tancredo

A inveniebatur defecta, aut cis ripam fluvii rapacis pedes vadatura: nam famelicæ continuo cibus; vadaturæ equus pro navi, pro remige eques, eques, inquam, ipse Tancredus libens supplebatur.

IV. — *Fluvium Bardal eum suis trajicit. Græcos superat.*

Tali populus ille beatus præsidio, feliciter ad flumen quod Bardal dicitur, perducitur: ibi castrametati dies aliquot in mora consumpserunt. Obsistebat eorum transitui fluvius rapax, et utraque ripa minis plena hostilibus, plurimos terrebat: nam qui transendo procederent his Turcopolos a fronte; qui tardarent illis a tergo timendum esse videbatur. At Tancredus ubi exercitum mussare videt, periculo vitam objicit; gurgitem transit, paucis sequentibus: his, inquam, coactis, ille ultroneus. Metuebant coacti ne turmæ tam exili hostilis incurreret multitudo. Tancredus contra, ne dum transiret ad pugnam, terretur in fugam: sicque audacia victoriam quidem pareret; verum altero victoriæ pretio spoliis careret. In qua sollicitudine flumine superato, in alterius votum utriusque timoris præsagia cesserunt: nam insidiatoriæ pluralitati paucitate oblata, visum est gentis prædam venisse in pugnam, latebrarum ignaros, non præsciens: prosilientes igitur e latibulis sagittæ, terribiliter figurant dum volant, nubem; dum cadunt, grandinem; dum astant, segetem. Nondum ad Francos ventum erat, cum jam nullum dimicandi latebat genus: non cursim, non rapide, non saltim; sed pedetentim obviabat, missa eminus tolerans spicula, dum eo usque processum esset, ut caderent post terga. Quippe gentis illius pugnam congressu plurimo expertus, quo facilius more vincendi erant cognoverat: ideoque animos per se effrenes, per prudentiam refrenabat. Ut ergo cominus res geri potuit, patientiæ moras redimit copia subsecuta. Habenas laxant, calcaribus utuntur, lanceas vibrant, incumbitur vibratis, peltæ Græcorum fiducia incumbentibus non resistunt. Porro sagittæ hastis urgentibus, quorum prius tutela fuerant, in sarcinam convertuntur: nam postquam ad enses ventum est, usus præterit sagittarum. Sic Græci tegmine destituti et jaculo, vulnera tantum excipiunt, nec reddunt. Miseri! quibus sine dubio et sine medio mortem aut fugam præsentem omnia intentant! Miseri! sed sicut nullius misericordes, ita nulli miserabiles. Sternitur plebs invalida, et docetur non *ultra de Francorum raritate præsumere: sed in uno centum formidare.* Tancredus viam gladio aperit; et quot aggreditur cædendos, tot præterit cæsos. Illum sequentibus facile qua se vertisset, vestigia declarabant. Trunci semineces a dextra et læva medio cruoris alveo supplebant ripas. Nec passim vagandi licentia: sed per effusoris semitam currere dabatur. Hinc effusor ipse, non qui effuderit; sed qui ediderit sanguinem, apparebat: adeo suffectus, adeo cruentatus Tancredum diffitebatur in colore, sed non diffitebatur in opere. Simili modo pubes sociâ fu-

gando, cædendo, prosternendo, singuli pro suis viribus arva cruentabant.

V. — *Partem exercitus Boamundi quæ nondum flumen transmiserat, aggrediuntur Græci.*

Igitur Boamundi exercitus, qui adhuc citra fluminis ripam alteram pigritans, Tancredum præmiserat, Græcos in fugam versos prospiciens, moras solvit, fluvium alii tranant, pars remigare docta cymbas traducunt, alii utriusque ignari, equorum caudis pro remigio utuntur: sicque brevi spatio tota illa multitudine transvecta, quasi 600 restabant transvehendi; non milites, non armati, non qui vel in hostem ruere, vel ruentem repellere potuissent; vulgus inerme, nisi si quos armatos aut senectus debilitasset, aut morbus. Tunc Græci qui missi fuerant Latinorum insidiari vestigiis, locum nacti ut sanguine ferrum imbuerent, irruunt in relictos, seu lupi pastore orba et canibus ovilia trucidantes. Fit clamor, moeret ripa utraque, hinc et inde nec querelæ desunt nec genitus. Illi dolent de mora, illi de festinantia: hos pudet, quia non datur invadere; illos magis, quia evadere non licet, piget. Tancredus interea adhuc fugientibus Græcis instans, sequentium instantiam celeri cursu accipit nuntiatam: neminem resistere, succurrere neminem, armatos ultro fluvium remigasse, inermes citra, ipsos jam fere quasi mordicus dissipatos. Hæc ut piissimo et ad omnem promptissimo strenuitatem duci comperta sunt, haud secus ab aliis ad alios se convertit intrepidus: quasi nacta prædam lea, si quas ex adverso paratas, relictis catulis, insidias respicit, e vestigio ad prædonem versa, prædam siccis faucibus relinquit.

VI. — *Quos, in flumen insiliens Tancredus fugat.*

Reversus igitur ad flumen (1) Tancredus, remige spreto, gurgitem insilit, equo navis, equo remigis obsequium supplente: segnis quippe mora visâ est viro, et cognata timori, si dum navigium pararet, parantes sequi milites exspectaret. Quapropter sicut præscriptum est, præceps fluvium quasi campum ingreditur: aquæ vero cursu rapido exceptum submergunt; at mox ripæ alteri redditur illæsus. Simili quoque remigio commilitonum acies, quæ domini præeuntis vestigia sequuntur, utuntur. Græca phalanx perterrita Tancredi simul adventu et nomine; id enim unum utraque personabat ripa, cædi metuens, cædere desistit, ad consuetum fugæ præsidium studio redacto. Fugitur per abrupta, per avia, per omne quod victis promittere latebras, victoribus accessum negare videbatur. At victor nihilominus fugientibus instabat, illius magis sanguinem sitiens, quem per inaccessibleia pes raptabat fugacior: nam vertere faciem nemo victus meminerat, nisi si quem genibus victoris supplicare fuga coegerit deprehensa: adeo intepuerat calor, resederat rabies, spes tota ab armis in pedum velocitatem transierat. Itaque arcus projicere, phare-

trās solvere, peltas demittere, thoraces exuere, summum ad vitam supererat solamen. Quocirca multus et multa politus arte, grandi redemptus ære, diutino tractus molimine, labor vias, labor invia pariter ditabat. Victrices opperiens manus sine pretio, sine certamine omnia rapturas: nec defuit tamen qui ea tolleret, quive sequeretur audito Tancredi nomine turbam fugientem. Quoniam quidem cædi prædictæ superstites relictis, hi, inquam, quos præsidium superveniens liberaverat, sine ordine fugientes, sine ordine sequebantur; oneratos vacui, armatos nudi, lassos expediti: plurimi etiam in servitutem ducendi, ruptis nexibus absoluti, suos versa vice nexores nexuerunt. Alii dum erepta sibi requirunt spolia, et raptoris projecta inveniunt et sua: fuerunt etiam qui dum prædicta quærerent, quæsita invenirent, inventa sustulissent: abjiciebant sublata, ut tollerent potiora. Sive autem alieno onere, sive suo, nullus castra non suffarcinatus revisebat.

VII. — *Tancredi victoria prædicatur.*

Igitur Tancredus sociorum ultus vulnera, nactus spolia, beatus gratia, omnes trans fluvium præmittit, ipse omnium subsequitur postremus. O quantis excipitur laudibus! quantus ipse, quam major sese cordibus omnium futurus apparet, quanta simul nobilitatis et plebis veneratione donatur! Una quippe omnium et mens erat et fabula. O ubi, et quando, et quis in filiis hominum par tibi, Tancrede! a quo tam remota segnities? tam disjuncta quies? tam aliena formido? tam eliminata superbia? tam eliminata luxuria? Quis vocatus velocior, quis rogatus facilior, quis offensus placabilior? felices tanto pignore atavi, tanto atavo posteris, tanto alumno Calabria, tanta sobole Normanni! felices illi quibus tu contigisti gloria sua: ac nos longè feliciores, quibus est pro muro audacia tua. Tua audacia adversus impugnatores nobis est clypeus, adversus pugnandos arcus et gladius. Si periculum antecedit, illuc præmitteris; item si sequitur pone, cædis. Benedictus Deus qui te reservavit præsidium plebi suæ, et tu benedictus qui eam protegis in brachio virtutis tuæ. Tâlibus omnes at plerique majoribus victoris reditum gratati præconiis hæc sæpius ingeminantes, per vias et tentoria usque ad Tancredi ipsum prosequuntur. Extunc Tancredum sociare, securum fieri, sine eo in exercitu esse, quasi in exercitu non esse præ solitudine videbatur. Unde plurimi de magnis quæ viderant majora conjectantes, ejus dominio tam se quam sua mancipabant. Ipse vero audaciam viresque juvenum captabat pretio, alliciebat merito, merebatur exemplo. Eo abundante, nemo qui ei militaret egebat: eo egente, a ditioribus sociis mutuabatur, pecunia quæ pauperiorum indigentiam ditaret erogata. Rursus si repeteretur quod mutuaverat, alios item quærebat creditores: sicque ad alios propter alios quasi mendicabat, dum eum seu præda opulentasset, seu bellum. Adeo vir pru-

(1) His consentit Robertus monachus l. II *Historiæ Jerosolymitanæ*, addit duo millia equitum cum Tancredo flumen irrupisse.

dens his largum, illis se veridicum, imo et omnibus A veridicum exhibebat.

VIII. — *Alexio imperatori Boamundi et Tancredi adventus et victoria nuntiantur.*

Interea imperatorem Alexium aut hac aut simili narratione nuntius exploratum missus, perturbat reversus : « Boamundus Wiscardigena Adriaticum transivit, etiam Macedonia potitur. Illius vires sæpius jam expertus es magnas, at præteritas hodiernæ non minus superant : quasi passer aquilæ collatus superatur. Olim quippe ei milites Normannia, Longobardia pelites suggerebat : Normanni, qui vincerent; Longobardi, qui numerum auferent, in bella trahebantur : horum populus, alter belliger, alter venerat ministrator. Ut autem ambo belligeri; tamen duo tantum, et de duobus pauci. Ad hæc conducti pretio, coacti edicto, non ultronei, non gloriæ avidi militabant : nunc contra gens totius Galliæ excita, totam quoque Italiam veniens sociavit. Ultra cisque Alpes ab Illyrico usque Oceanum nulla est regio quæ Boamundo arma negaverit. Milites sagittarii, funditores præ multitudine sua nullum turbæ imbelli locum in exercitu reliquerunt. Cismarinus panis armatis non sufficit : ab ipsis terræ cavernis erutus, nedum plebs inermis ab otio se et copia ad laborem et inediam transferret. Omnes armati, omnes bellici, omnes laboriferi, quicumque Wiscardigenæ castris famulantur. Adde Wiscardidas Tancredum et fratres Willelmum Robertumque Pœnis leonibus audaciam similem tam cognatione generis, quam belli studio Boamundi Germanam. Quorum neminem, ut quondam ipse, cogit : sed transfretavit omnium supplicatione coactus. Unde raro abrumpi poterunt, quos voluntas una, par intentio, studium idem in concordiam foederavit. »

IX. — *Alexius ad Boamundum epistolam mittit.*

His versutus imperator percussus rumoribus, novos corde dolos, nova pectore versat consilia. Retibus studet leones implicare, quos venabulo lacescere non audet. Igitur nuntios laqueis onerat, qui Boamundo venienti cum hujusmodi blanditiis occurrant :

« Rex Alexius Boamundo salutem.

« Nuntiatum est mihi de tuo adventu, quem paternis visceribus suscepi auditum. Quia nunc quidem moribus tuis dignum opus exerces, cum belli studium ad barbaros convertis. Aspiravit, ut video, Deus cœptis Franco:um, quos tanto comite munieris prævidit. Meis quoque desideriis efficaciam tuam singulariter promittit accessus : nam, ut cætera taceam, ipsi etiam vates Turci de gente sua tibi destinant triumphos. Euge igitur, accelera, fili, et te præstolantium apud me moras ducum veniens absolve. Ad te duces, ad te proceres, ad te populus omnis suspirat. Sunt apud me Latini heroes, et ipsi magnis muneribus donati : sed quanto tu mihi cæteris notior, tanto majora restas accepturus. Hic pallia, hic aurum, hic caballi, hic te omnium manet

affluentia thesaurorum. Quidquid uspiam vidisti, nihil est ad id collatum quod apud me est. Quæ omnia parata tibi noveris, tanquam filio si benignum te, si fidum mihi paraveris tanquam filius. Invenies ergo fontem auri, ut quoties quæsita consumpseris, toties consumenda repetas, repetita sine difficultate sumpturus. Ut autem expeditiori viam pede arripas, paucis contentus, adventum liberius maturabis. Cæteræ vero multitudinî, ducibus relictis, via eo commodior, quo segnior carpenda est. »

X. — *Promissis Alexii seductus, ei præstat hominum coactus.*

Legati his præter suas instructi fallaciis, exeunt, adeunt, obviant, eloquuntur. Boamundus itaque mellita verborum superficie debriatus, venenum latens inferius non sentit; fallunt eum oblatae ultro Constantinopolitanæ divitiæ, propter quas terram ac pelagus sanguine multo diu aspersionem. Ad hæc tam facile indultum esse gaudet, quod in Græcos diutina expugnatione deliquerat. Unde placuit, ut ipse cum paucis quo vocabatur præcederet; Tancredus vero cum reliqua multitudine tardior sequeretur. Quod Marchisidæ auribus non displicuit illapsus : nam qua sedulitate accipiter laqueos, aut hamum piscis; ea is fraudulentam Græcorum familiaritatem horrebat. Ideo regis munera aspernatus, jam tum præsentiam ejus subterfugere proposuerat. Igitur Boamundus, ubi quos ductu, quos dimissu dignaretur, deliberatum est; ab eo quod Chympsala oppidum dicitur, digreditur. Dumque fatigant promissa animum; animus equitem, eques caballum, infra dies paucos Constantinopolim venit. Illic Boamundus oblatus Alexio, ei jugo, quod hommagem vulgo dicitur, subditur. Coactus quidem, sed tamen tanta Romaniæ dimensione donatus, in qua equus dies quindecim per longum, octo autem expenderet per transversum. Nec mora fama volans, novum Tancredo patefacit eventum et addit. Similis quoque deditio ipsum te qui sequeris, manet eo vilior, quo merces minor.

XI. — *Boamundi casum occulte gemit Tancredus.*

Tancredus, his auditis, Boamundo condolet, sibi timet, quippe proximum videns parietem accensum, suo non dubitat imminere incendium. Itaque animo volvit, studet, recogitat qua via præterire, quibus artibus fallere, quibus viribus dolos perfidi regis valeat punire. Confert autem hinc vires, inde dolos, hinc audaciam, inde potentiam : hinc milites, inde divitias : hinc paucitatem, inde multitudinem. Quid struat? dimicet? at potentior hostis : supplicet? at inexorabilis idem : transeat? at pelagus intersævit. Videns ergo Francos duces implicitos donis, Boamundum dolis, se augustiis, sic adeo insistit, secumque ita corde volutat : « Proh scelus! ubi fides? ubi prudentia? O hominum corda! hujus perfidum, illius improvidum : hujus ad nocendum impudens, illius ad cognoscendum imprudens. Exiit homo ad divitias nomine filii elicitus, patris visceribus am-

plectendus. Venit ad regnum, invenit jugum. Venit ut sublimior fieret : alium vero coactus est sublimare, factus ipse humilior. Nimirum fraudis ignarus, blanditiis credidit fraudulentis. At jussus est, exercitu relicto, cum paucis præcedere quasi turbæ sarcina absolvendus. Nonne hoc vel solum suffecerat, ut inique spingos ambages solveremus? illa una determinatio, si mens non læva fuisset, et excluserat insidias, et clauserat vias. Itum est tamen comitantibus paucis, quasi præsidio fuerint manus inermes non armatæ. Nam quid de ducibus Galliæ dixerim, quibus ipsa sua multitudo non modo jugum hommægii subtrahere, verum etiam rebelles quosque debuerat subjugare? Miseret me hominum, pudetque quos tamen ipsos sui nec pudicum est, nec misertum. Videre jam videor rei exitum, cum absumptos sumptus pœna, penuria, pœnitentia sequentur. Pœnitebit utique cum se viderint ad injusta cogi, et gravari coactos, et non posse erui gravatos. Tunc, inquam, pœnitebit : sed quis pœnitentiæ locus, ubi correctioni nullus? nam quæ jam ultra restat correctio? Nunquid abjurari poterit quod semel juratum est? nunquid sui juris esse poterunt, qui se alieno sponte subdiderunt? nunquid liberi, qui venditi? nam uter justius servit, qui ipso se venditore emitur; an qui prædonis violentia vœnum producit? Merito igitur pœnas dabunt futurorum securi, præsentibus contenti. »

XII. — *Ad Alexium fugit accedere.*

Tancredus his Boamundi conquestus casum, Alexii tegnas, Galliæ jugum; hoc effugere, illum solari, illas punire sapienter decernit. Constantinopolim igitur veniens, non sicut cæteri declinat ad regem, non classica præmittit, non tuba intonat, clam transit. Nam exuto milite peditem induit; quatenus vestis rustica dum Tancredum tegetet, Alexium falleret. Itaque naulo, remige, borea velum urgentibus, refugit a tergo Europa, Asia festinantibus occurrit. Wiscardides interim nautas ad remos invitat, et ipse remo Hellesponti versat cerula. Nec mora puppis optato infigitur littori festinantium votis brevitate itineris suffragante. Asiana igitur potius arena, Marchisi filius habitum nomenque resumpsit jam tutior : sicque ducibus cæteris Nicæam proficiscentibus, comes additur. Boamundus vero Thracium littus nondum reliquerat, rogante Raimundo Sancti Ægidii comite moratus : quem morari quidem et intercedere ea compellebat necessitas, quod rex præscriptus comiti legem qua cæteros præcedentes obligaverat, subsequenti imponere volebat. Comes autem longe jucundius sibi esse respondebat mortis compendio hanc conditionem præcidere : atque definienda valde ei necessarius erat Boamundi accessus. Igitur ubi Alexius ab exploratoribus suis Wiscardidam clam transfretasse cognovit, elusum se dolens, a præsentibus exigit absentem; eorumque dolo imputat, quod suum Tancredus sapienter evaserit. Præcipue in Boamundum oculi retorquentur, quos faciebat ira novercales.

A Illis itaque fulmantibus, simul intonante minas gutture, velit nolit, Boamundus jurat se Tancredi manus regis hommægio redditurum : alioquin nec manere tutum fuerat, nec exire.

XIII. — *Boamundo legatos mittit.*

Dum hæc agerentur, Tancredus milites duos Atropium et Garinum Constantinopolim remittit, qui Boamundi moras increpent, quique Turcorum bella nuntient adventare : nisi maturaverit, ejus spes cassandas fore, quippe sine eo hostibus superatis : quod nec ignorante Alexio potuit nuntiari. Quapropter ad se nuntios vocat, cum eis de domino suo acturus, et quasi novum aliquid suæ metu præsentia extorturus. Legati vero cujates et cujus, et ad quid missi essent rogati : Normannos se a Tancredo ad Boamundum eliciendum missos esse securi respondent. Videns autem rex nihil mussare intrépidos, dimittit impunitos, quorum pœnam videbat sibi inutilem futuram. Cum ergo hæc tum a legatis, qui redeundo præcesserunt, cum a Boamundo qui secutus fuerat, Tancredus accepisset : neque dictu facile est, neque creditu quam ægre tulerit, quantumque vigilantiam suam alienæ somnolentia indolerit deceptam : nec cohibere flammam potuit fornax accensa, rumoris rapidi turbine ventilante, undantes. Quapropter fertur intrinsecos gemitus præsentem effudisse querela. « Heu! cæcas futuræ mentes mortalium! quas, cum visæ sibi fuerint consummasse, tum de integro incipere oportet. Frustra prudentia, ubi invida adversatur fortuna : sicut contra ; cui numina favent, frustra adversari. Provisum satis mihi esse putaveram, nihilque loci segnitie neque socordiæ relictum. Munera spreveram, solus aufugeram, fefelleram excubias, evaseram insidias, quod vix affectare, mihi fuerat efficere concessum. Proh! quantum erat hostem per laqueos illæsum transisse, quos etiam insontibus evadere non licet illæsis? Videram viros nobiles, alios ducum, alios regum progeniem ultroneo regna exilio mutasse, venisse pacificos, loca immania, regna barbara venientibus inclinasse; non terram obstitisse, non pelagus. At simul ad id, quo triformis chymera monstrum crudelius non fuit, ventum est, nullus fuit pegasus qui expediret implicitos, nullus qui asportaret attonitos. Omnes quasi sub domina hasta transire, omnes omnia quæ jurare jussi sunt, coacti sunt. Ut ad me redeam, exactorem districtum meritis, districtissimum verebar ultorem; unde tanto vigilantior me qui eruerer esse oportuit, quanto ultionis zelus in me major exarserat, inde erat quod castrorum regimen adhuc, et meipsum abjeceram, dum ne inclinarem, ut alii, et liberius iras ulciscerer aliorum. Nam quid de homine queri attinet, qui in eam quam abruperam compedem me redegit? cui nexuisse suum, nisi etiam meum neceteret colum, non sufficit : quem invidisse felicitati meæ forsitan os negat; verum illud jusjurandum de fonte invidiæ manasse, et lippis patet, et exitus probat. Ipsius quidem in dubium venit, majorne pigri-

tis, an imperitia in hunc me conjecerit dolorem. Quippe magna utraque, et utraque prosperitatis meae noverca. At coactus in perniciem meam juravit, quasi his verbis invidiam dissimulet, indignationem mitiget, excuset factum, absolvat actorem: hac vero, ut innocentiam prædicent; moras tamen innocentes non faciunt, nec morantis somnos a crimine defendunt. Verum esto; salvabo votum, redimam perjurium, mei, inquam, mei periculo redimam alienum. Elusus sum, sed non mea incuria, superatus; sed alterius debilitate: captus, sed cognati liberatione. Profecto hujus victor certaminis, odium, si vixero, efferasse dolebit, nec meruisse concordiam. Nam pro levi duco irritum facere, quod non ultro jurare appetiverim: sed dictante tyranni violentia subjecerim invitus: præsertim cum præmissi illius observantia damnum sit publicum; contemptio autem commodum generale. »

XIV. — *De obsidione Nicææ, et primo de ducibus obsidentibus. Godefridus Bullio.*

Sed jam his quæ aut quæstus est, aut quæri potuit Marchisides evolutis, respiret paululum ipse; dum obsidione Nicæam cingere, dum castra metari, dum nomina, genus, moresque principum, quibus urbs ea oppugnata cessit, recolare libet. Hæc enim hujusmodi sunt, ut et laudibus non obviant præscriptis, et ministrent scribendis. Igitur clariores famæ duces, a quibus alii, non qui ab aliquibus Martiatica receperunt, hi fuerunt: Dux Godefridus, senis Eustachii Bononiæ comitis filius, cui dignitatem ducis nomenque Bullio idem qui eum miserat, dederat. Est autem Bullio in Lotharii regno oppidum, adjacentis caput ducatus, a duce avunculo Godefrido sene juniori relictum. Junioris hujus nobilitas multis polluit virtutibus cumulata cum sæcularibus, cum divinis. Divinis, largitate in pauperes, erga delinquentes misericordia. Porro humilitate, mansuetudine, sobrietate, justitia, castitate insignis; potius monachorum lux, quam militum dux emicabat. Nec minus tamen ea quæ sæculi sunt, novæ tractare, præliari, ordinare acies, armis ecclesiam propagare. Primus aut in primis ferire hostem, adolescens didicit, juvenis assuevit, senex non destitit. Adeo belligeri comitis et comitissæ religiosissimæ filius, ut etiam ab æmulo inspectus, audire mereretur: ad belli studium, ecce pater; circa Dei cultum, ecce mater. His ducem præditum moribus innumeri bellatores ad prædictæ urbis mœnia primum prosequuti sunt obsessorem.

XV. — *Robertus Normanniæ comes, Boamundus, Hugo Magnus, Stephanus comes Blesensis, Robertus Flandriæ comes, Raimundus comes Sancti Ægidii.*

Subsecutus est autem Robertus Normanniæ comes, Willelmi regis et expugnatoris Angliæ filius; genere, divitiis, facundia quoque non secundus duci, sed superior; par in his quæ Cæsaris sunt; quæ Dei, minor: cujus pietas largitasque valde fuissent mirabiles: sed quia in neutra modum tenuit, in utraque erravit. Siquidem misericordiam ejus immise-

ricordem sensit Normannia, dum eo consule per impunitatem rapinarum nec homini parceret, nec Deo licentia raptorum. Nam sicariis manibus latronum gutturi, mœchorum caudæ salaci, eandem quam suis se reverentiam debere consul arbitrabatur. Quapropter nullus ad eum victus in lacrymis trahebatur, quin solutus mutuas ab eo lacrymas continuo impetraret. Ideo, ut dixi, nullis sceleribus frenum, imo omnibus additum calcar ea tempestate Normannia querebatur. Hujus autem pietatis sororculam eam fuisse patet largitatem, quæ accipitrem sive canem argenti summa quantalibet comparabat. Cum interim mensa consularis unicum haberet refugium rapinam civium, atque hæc tamen intra patriam; verum fines patrios egressus, magna ex parte luxum domuit, cui ante per magnarum opum affluentiam succubuerat. Tertius in hoc ordine Boamundus fulget, cujus repetere hic genealogiam superfluum, mores et animos adnotare præmaturum videtur: præsertim cum de ejus genere superior pagina egerit. Inferior vero circa fortunas ejusdem et infortunia quasi quemdam cardinem fere tota versetur. Hugo magnus, Franciæ regum Philippi frater, Henrici filius, quartum obtinet locum; magnus genere, magnus cognomine, magnus probitate, magnus etiam et potens tum sua, tum fraterni regni militia: venerabilior tamen regii gloria sanguinis, quam aut opum ubertate, aut præcellenti multitudine, aut triumphalibus meritis. Quintus Blesensis comes Stephanus, et ipse regum proximus, quippe Gallorum pronepos, et gener Anglicorum: cujus si largitatem hilaritas, si audaciam fervor, quanti debuerant, illustrassent; nihil ei deerat ad ducem, nihil ad strenuissimum militem. Sequitur hunc comes Flandriæ Robertus, Flandriæ nutricis equitum, Flandriæ feracis equorum, Flandriæ Cereris, Flandriæ periculorum, quæ puellari quoque pulchritudine præcellens, reges Gallicum, Anglicum et Dacum meruit generos: quibus comes præsens sublimis affinis, populare fastidit regimen, dum ipse super omnes exercituum rectores in ense et lancea laudaretur: unde postea contigit, ut ipse quidem multo plus cæteris ducibus celebraretur habere de milite; at neglecta regiminis cura, multo minus de duce. Novissimus omnium Raimundus comes Sancti Ægidii emicat obsessor. Novissimus, inquam, tempore, non divitiis, non potentia, non consilio, non militari multitudine: nam in his omnibus a primordio clauditur inter primos, et mox aliorum cum effluxisset pecunia, hujus affluerunt et præcelluerunt divitiæ. Illa nimirum gens frugi non prodiga, parcitati potius quam famæ serviebat; exemploque territa alieno, non, ut Franci, in detrahendo, sed semper in augendo substantiam desudabat. Ergo suum comitem egere rerum sagax utilium, divinusque futuri populus non permisit: virum æquitatis cultorem, iniquitatis ultorem; virum ad timidos agnum, ad tumidos leonem.

XVI. — *Urbs circumdatur. Tancredus primus omnium Turcam occidit, alios fugat.*

His igitur expugnatoribus Nicæam circumdari, debellari, postremo ad deditiōem cogi, Gallia certavit, Græcia adjuvit, Deus perpetravit. Sed dum novissimus, ut dixi, Raimundus comes ante portam orientalem tentoria figeret, illa enim area cæteris jam occupatis, unica vacabat: ecce per compendia montis proximi Turcus descendens exercitus, quasi urbem ab eadem porta ingressurus apparuit, festino impetu cupiens subvenire obsessis. Exoritur clamor. Comes proximus loco, primus obviat; mox cæteri duces. Pars armati, alii semiermes, ut ardor belli quemque exciverat, occurrere festinant. Tancredus spatio remotus, in equo advolat ardens quod ei vulneris primi gloriam locus inviderit. Itaque quod abstulerat locus, reddit animus: nam absente eo, fuga et impetus nunc his, nunc illis varias spei ac metus distribuerant vices: at postquam is qui unus pro multitudine, miles pro agmine et habebatur et erat, superveniens irruit; cæsa illico cervix Turca, Christi efferavit milites, effeminavit hostes. Exanimati igitur ad montes ora, ad Francos terga, ad fugam studia convertunt; animatos vero audacia comes, fuga hostium, morarum pudor, fugientibus immittit. Quod nisi montis proximi asylum refugos subito recepisset, paulo tardius sanguis barbarus Latine cuspidis sitim imbuisset ad satietatem. Quia vero montis viciniae timor, cujus est pedibus alas addere, subitus accessit, facile qua descendendo invasum fuerat, ascendendo evasum est, illa tantum absente anima quam Tancredus suæ præconem audaciæ sub tartara miserat. Multi tamen inhonesta tergo vulnera domum reportarunt. Christicolæ hilares in castra revertuntur, hi cruenta, illi recurva cuspide, alii fraxino trunca, pars hebetè gladio insignes. Turci capitis spectaculum vulgo præsentatur. Tancredus per universi exercitus populos, linguas, ætates, sexus, professiones primus Turci verticis celebratur unius abscisor, et innumerabilium fugator. Quod non sine quodam futuri Tancredi præmonitorio quisquis rem diligenter attenderit, actum esse comperiet. Sane tales coelitus oblatae decuerunt virum primitiæ, qui jam extunc, imo a sæculo prælectus erat, ut omnium invictissimus bellica subire deberet, et in nullò superari discrimine.

XVII. — *Urbs redditur. Alexio sistitur Tancredus. Verba Tancredi ad imperatorem.*

Postquam obsessi obsidentium vires auctas, suas expectatis diu subsidiis destitutas viderunt, simul territi quod Raimundus comes, quia ultimus mœnia foderat, acrius suffossa funditus quatiebatur, urbem eo tenore reddunt, ut quam rem emere sibi non licet, liceat saltem perdere illæsis. Placet utrobique conditio, sicque ad imperatorem mittitur. Imperator autem felici illo rumore impertitus, et munimen mittit, et ipse missos usque sinum, qui vulgo Sancti Georgii brachium dicitur, sequitur. Inde munita

urbe, Boamundus per pacta fœdera, per junctas dexteras, per hommagii fidem adjuratus, ad eum navigat, secum, sicut promiserat, Marchisidem reducens. Ubi ejus hommagio Alexius magis terrefactus quam tutus, multo dejectior quam erectus, exaggeravit iram, non impetravit reverentiam. Nam velut divino oraculo instructus, metiebatur vir prudens illos qui deinceps secuti sunt rerum exitus. Regni Græcorum non longitudinem immensitate sua Hierosolymitanum attingere. Tanti spatii urbes a Turcis captas, Christiano cultui fore mancipandas. Porro Græcis ereptas talibus non oportere reddi tutoribus. Francos esse qui hujusmodi tutelæ soli sufficerent; alioquin urbes et oppida restitui Græcis, id esse restitui Turcis: se simul duobus dominis, scilicet reipublicæ et regi Græciæ famulari non posse. Hæc animo volvens vir providus, fertur regias aures simillima huic implese querela: « Cognatus sanguis Boamundus tua impulsus potentia, huc me, o imperator, impulit retransire. Si promissa tua, si munera, si familiaritas me cepissent, non deerant aditus per quos irrumpere licebat. Cæterum ubi ea displicuerant, frustra mihi tuus placuisset accessus. Hæc attendens operam dedi, qua te præterirem liberior, vigili cura liberatum tua me huc violentia retrusit invitum; quominus tibi confidendum noveris, si quid hodie pepigero coactus. His te præmonitum, sequentia quoque attendere oportet. Ecce ad id ventum est, ut cognati fœderis sacramentum absolvam. Verum ea lex aderit media, ut te Hierosolymi petas adjuvante, stet fœdus mox casurum, cum eorum aut successibus invideris, aut infortunia non levabis. Absit vero ut aliquando fidum me habeat, quisquis ab eorum fidelitate discesserit. Si ergo dominari desideras, famulari stude, de Tancredi certus obsequio, ubi Christi exercitium certificaveris de tuo. Omnium minister, tibi quoque pro omnibus non abnuo ministrare. Summam autem horum compendiosus sermo diffiniat. Qualis antecedit tua erga Francos devotio, talem meam Græci erga se expectent securam. » His de arcano pectoris prudentiæ tabernaculi, sapientiæ domicilii fonte derivatis, laudatur animus qui et tam fideliter pro republica intercedit, et tam constanter nec pro domestica timet, nec a justitia recedit. Tollitur clamor Gallicus, Græca quoque murmura meritum non abnuunt favorem.

XVIII. — *Ipsius petit tentorium. Indignatur imperator.*

Postquam Alexius viri mentem videt pecuniæ contemptricem, neque aureo sicut cæterorum posse vinculo irretiri, quia eum post se nequit trahere; trahentem sequitur, et sermonibus consonat dictitatis. Jungunt dextras, stomachante tamen intus Marchisida, extra vero torvis luminibus crudescente. Celebrato ritu quem, ad hæc fœdera principes observant, invitatur Tancredus, ut quidlibet a rege petat, nullam passurus de petito repulsam: aestimabatur enim aurum, argentum, gemmas, pallia et his similia vetiturus, necessarium viæ subsidium

et avari animi blandimentum. Spretor pecuniæ, sublimitatisque regiæ animus æmulator, vulgaria temnit, quem duces alii oblatum præ onere honorem recusarent, illum affectat, et solum de regalibus ait præplacere. Erat namque regi tentorium, quod arte simu, et natura mirabile duplicem spectatori jactabat stuporem: ad hæc urbis instar turrata atria, camelos viginti gravi sarcina non fraudabant, capacitas conveniendæ multitudini opportuna; apex tantam cæteris præeminens.

Quantum lenta solent inter viburna cupressi.
(VIRG., I Bucol.)

Hoc ergo magnanimi Wiscardidæ mentem munus unicum capit, hæc sibi destinat aulam idoneam; onus quidem inutile præsentem, sed signum haud ignobile futuri. Quo comperto, Alexius sic fertur æstuasse ad petentem sicut olim Delius ad Phaetontem; nisi quia illic paterna pietas trepidabat, hic sæviebat indignatio hostilis. Phœbus ingemiscebat de periculo filii, Alexius super animo sublimi. Phœbus filium ad salubriora optandum hortatur: « Alexius sic optatum negat, ut post negatum his increpet: Ergone, Marchisides, confert se mihi, regalia petendo insignia? sordent vero ei communia, nisi singulare meum in toto orbe affectet palatium? quo impetrato, quid restat ultra, quin capiti diadema meo detrahat, suo imprimat? at puto desunt ei atria congestos satis explicitura clientes, neque tantæ militum copiæ intra septa valent concludi domestica. Itaque regia petitur, quæ suis dimensionibus im-

mensa, domino sufficiat magnifico. Ut autem cedat ei petita, ubi muli, ubi muliones, aptum tantæ molis vehiculum? nimirum hæc adepto relinquitur, ut ipse pedes impositam quasi numina sequatur. Recolat vero asino se dissimulanti, fuisse damno leonis exuvias: quibus indutus ut terreret, meruit rusticum sentire terribilem. Quo admonitus exemplo ne affectet mei umbra nominis terrere ignaros, ne demum cognitus pateat Tancredus. Metiatur se autem modulo suo ac pede, sarciat sibi pro se tentorium; hujus vero spem omnino deponat. Quod si irasci pergat de repulsa, floccipendo iras, et quantum iras, minas. Jam enim magis magisque mentem hominis stolidam mihi ambitio reseravit. Donec tacuit, philosophus credi: insanus autem, os ut aperuit, meruit. Eia igitur quidquid fraudis, astutiæ, irarum ac furiarum habes Marchisida, in meum ventila caput: excipio ardentem: Ego nec hostem mihi te dignor nec amicum. » Hæc Alexius ira simul et astutia dictante profatus; partim dissimulabat timorem, partim tumorem atrocissimæ bilis leniebat. At Tancredus quasi jocosæ illius imaginis imitator ultima de multis verba arripit nullique libentius unquam responsurus, ait: « Hostem mihi te dignor, nec amicum. Ab his digressum est, neque ultra congressum. »

XIX. — *Ex ipsius manibus se eripiunt Tancredus et Boamundus.*

Tancredus ad littus redit, ubi parato remige,

A fortuna simul et vocatur et adest. Transfretat nihil morans, is cui adeo ingratum nihil quam mora. Boamundus autem paulo tardior egressus, regias fere exspectavit et incurrit insidias: sed latenter edoctus, vertit se ad fugam, alioquin ad catenam. Deinde regis nuntius reclamans, revocans secutus est egressos: verum donati rude, extricati nodis, procellis emersi; rursus iisdem nolunt exponi turbinibus. Sordet revocatio absentis, cujus præsens contempta est persona, neque adituri summi regis cunabula, Herodis audiunt perfidiam revocantis. Immissave aratro manu, lumina non reflectunt, semel quam sit illa reflexio damnosa experti. Sed et illæ quarum altera calos Sodomæ respexit; altera Treicio conjugii est respecta, emersos ad lucem rursus prohibent tenebris immergi. Tot admoniti exemplis, omnia hæc visi sunt sibi evadere tormenta; dum hunc unum prætercunt tortorem. Igitur longo morarum tractu afflicti Latini duces, tædia vincunt, necessariisque justa sibi ac vectoribus jumenta onerant alimentis: nam media quæ fertilitatem submovebat sterilitas, per dies plurimos transeuntibus occurrebat; nullo frugis solatio inopiam levatura. In cujus confinio Solymannus rex Turcus opperiebatur venturos, quatenus ignaris incurrerent providi, famelicis opulenti, fessis alacres, languidis robusti. Consumtum est vero quasi divinitus fideli populo, ut victualium copiam per incultam solitudinem traduceret, quæ vecta, suos quodammodo veheret vectores.

XX. — *Exercitus Christianorum in bivio dividitur.*

Sed cum penultima circa exitum illius ariditatis transiisset dies, pene fortunæ ludus suum illum favorem a Christicolis ad Mahumicolas convertit, et in partes Tancredi ausa est nimium. Nam redintegrato sicut soliti erant quotidiano, vel, ut ita dicam, quatinocurno calle, secta est in bivium via, et exercitus Christi factus est biviator. Plurimorum opinio errorem illum industriæ deputavit; quo terra genti opulentiùs serviret diffuse spatiosa, quam stipate contracta. Huc accedebat quod casus idem Normanniæ comitem, Boamundumque Tancredumque scorsum a turba diverterat, quasi ut unigenæ uno consilio unam patriæ suæ gloriam prærogarent. Alii vero non ultroneum sed casuale, nec tam prælusum quam invisum fuisse, ipsis qui diverterant, divortium asserabant, sane miserantes fortunam, et lenientes invidiam: quæ quidem sententia his suffulta firmior stabat præsidiis, quod præmemorati duces domitis plebeculæ non amoverant sarcinam, quod alienigenæ militiæ comitatu gaudebant, quod suam denique, quæ maxima aberat, non præmunierant.

XXI. — *In mutuo occurso acies Latinæ et barbaræ concurrunt ad arma.*

Igitur ubi Normannorum vexilla minas belli Turcis denuntiant (nam Tancredus impiger morem suum præcurrendi obtinens, primus et conspiciere et conspici maturaverat). Dispositum est

utrobique, ut a fluvio, qui medius discurrebat, velocius tardos arcere debuissent. Cœperat autem crepusculo vesper cedere, cum Latinæ barbaræque acies mutuam compererunt occursum. Expensa itaque nocte instanti ad mediam in quietem, a media in laborem : pars fidelis promptior, mane circa horam primam ad ripas præscripti fluminis prævenit infidelem, ubi vix metator sedulus prima infixerat castra, cum : Ecce hostis! ecce hostis! et ingeminatur acriter, et occurrit audacter. Armantur qui armandi venerant; at qui armati, in bella feruntur : retunditur sagittipotens manus, nunc perfossa lanceis, nunc ensibus decisa. Retunditur, inquam, ut quæ prima fuerat, in mediam referri; quæ vero media, præ tutela fieri cogeretur. Cum igitur eo usque Normanni fugientibus institissent; densati cunei vires resumunt, et qui modo fugaverant, ipsi in fugam sunt conversi. Interea Normanniæ comes et Boamundus duas tantum, singuli suam, instruxerant acies : jamque gradatim alacres prælium inibant. Instantibus itaque Turcis, contraque Christianis subvenientibus, magna vi hinc et inde certatur : nihil arcus, parum lancea, ensis plurimum agit. Turcos sua numero carens numerositas defendit; nostros autem lorice, scuta et galeæ. Multum cruoris utrinque funditur, plus barbari : illius quidem non cessat strages; at tanquam recidiva hydræ capita, ubi pauci occidunt, innumeri succedunt.

XXII. — *Christiani in fugam vertuntur. Robertus comes Normanniæ animos colligit.*

At vero fidelis legio communem cum his quidem habet occasum; sed non commune supplementum. Igitur lassata dum percutit, quassata dum resistit, inaminata dum rarescit, dat terga : quodque nunquam usquam ante didicerat, in momento docta est fugere. O bellum miserabile! O fuga lugubris! O damnum in damno! O in vulnere vulnus! militaris fugæ impetus pedestrem conculcat tarditatem, inque vicem densissima pedestrium hastarum silva nunc fugam impedit, nunc exstinguit : fitque vel hosti miseranda clades, cum terga sagittis horrent, illa lanceis velut torrendorum veribus affinguntur. Dum itaque non parcent, aut qui fugant arcibus, aut qui fugantur calcaribus, refugitur in castra, minimum tamen solatium, sed unum. Ibi denique regius sanguis Willelmides, quis, cujus stirpis, cui militet memor, verticem nudat, Normanniam exclamat, Boamundum collegam, imo confugam suum his increpat : « Eho! Boamunde, quorsum fuga? Longe Apulia, longe Hydruntum, longe spes omnis finium Latinorum : hic standum, hic nos gloriosa manet aut poena victos, aut corona victores; gloriosa, inquam, sors utraque, sed etiam eo beatior altera, quo celerius efficit beatos. Ergo agite, o juvenes, moriamur, et in media arma ruamus. » His adnuntiati agglomerant sese ducibus cætera juvenus, morti deinceps quam fugæ paratior : astant intrepidi, ceu quondam [*f.*, quædam] venabula in furore operiens leo, qui modo longa quiete piger a latibulis excitus,

A paulatim lucratur iras latratu, lituo, clamore, jaculis lascissitus, et tanquam non sua cujusque, sed una utriusque ab altero discurrat ad alterum quanto acrior ira accenditur leonis, tanto tepescit segnior venatoris. Pari forma dum fidelis populus crudescit, infidelis remittitur, neque ultra audet invadere, quem cœperit nil timere. Respirant igitur ambæ partes, alios, ut dictum est, remorante audacia, et alios metu.

XXIII. — *Magna fidelium strages.*

Interea nuntius mittitur, qui eventum rei exercitui declaret ignaro, festinetque abesse, ut adesse ab illis festinetur. Ast adversarii alios et ad aliud emittunt, spiculatores scilicet ad cladem, non opis imploratores ad salutem. Turba itaque illa equites nostros prætervolans, ad plebeculam transilit, numero tamen maximam, sed viribus imbecillam. Hi palantes præfestinantis militiæ vestigia legebant, muros periculis opposuisse putantes, cum subito irruunt primo sagittis, mox ensibus sævientes Turci, adepti ultra spem prædam, citraque bellum victoriam. Trucidantur itaque senes, pueri abstrahuntur, ætas media utrius partis expressius figurat faciem, ejus patitur sortem : sæpissime tamen ac sævissime mucro et de impubibus præsumit, prædæ copia sæviorum de sævissimo faciente prædonem : cui curæ Briarei manus non sufficerent ad rapinam, cædibus insistit, quatenus vel sic animum expleat voracem. Unde factum est, ut de tanto numero perquam rarissimos præteriret aut vulnus aut vinculum. Neque in tot usquam seu qui præcesserunt, seu qui venturi erant, bellorum casibus tantum de Latino sanguine gladio licuit gentili. Quid plura? Cædentium lassata, nec dum satiata rabie, victi victores in castra sequuntur suapte sarcina seu socia onerati : militiæ nostræ spectaculum satis miserabile; nulli vero audaciæ satis miseratum : quippe quorum vota his contenta finibus, hærebant, ut oppugnatoribus suis resisterent; non ut cessantes interim aliquatenus oppugnarent.

XXIV. — *Acriter resistit Tancredus.*

Porro Tancredus ex adverso castrorum laterè hostes debellabat, qui tentoria dirimentem conscenderant tumulum; unde facilius lædere, difficiliusque lædi potuissent. His, inquam, uno et rapido incursu dejectis, vir fortis occupaverat ascensum, multos adorsus, paucis adjutus. Boamundo enim invito quin prohibente, res cœpta vix comites aliquot elicere impetravit; ideo autem prohibente, quod exercitus hostilis diffusus nostrum quadam theatriali specie circumseperat, ex omni parte necem significans inclusit. Quamobrem Christianorum providentia, æstuantibus juvenum animis ad congressum egressum negabat, ne forte paucorum temeritas rei ordinem turbaret universum.

XXV. *Et ipsius frater Willelmus, hostes cædunt.*

Willelmus tamen Marchisides, dum fratri metuit, sui non meminit, qui nec revocantem Boamundum, nec hostilis vires multitudinis veritus, fraternæ fieri

comes ardet audaciæ. Oh! facto miser atque beatus eodem, qui in mortem ruit, ad vitam transiturus! nam repulsa, ut præscriptum est, a tumultu turba, non tam cesserat, his quorum præsenſerat gladios, quam quos frustra timuerat secuturos. Igitur ubi quot, non quos fugerit respicit, numerum librans, nec animus redit: acrior quippe cuius laborem dolor, dolorem pudor cumulabat. Irruunt itaque primi arcubus projectis, audacius strictis mucronibus sævituri. Quibus quidem jam non putabatur hæc pugna, sed pœna: nec adversus hostes confligendam, sed tanquam de capitalium rerum condemnatis, ultio secunda. At vero numeri parvissimi robur maximum, muralem contra objectat audaciam, non si vel rex ipse Solimannus cum omnibus suis copiis in eos sæviat cessuram. Fit fragor; hi lanceas vibrant, illi gladios, ut dictum est, stringunt. hi pectoribus loricas, loriceis scuta, munimen adhibent; illi peltas. Horum pugna a summo descendit; illorum ab imo nititur. Illos pudori mistus dolor stimulat; hos ceu in specula stantes, tot urgent stimuli, quot spectant oculi. Aliis ergo loci situs, armorum commoditas, quin ipsa sua paucitas præsidio erant: aliis ad incommodum cuncta, etiam in qua confitebatur, pluraltas. Enimvero ascendenti Turco fraxinus objecta eminus obviat, casuroque similem vi tactum, impactum facile aut conficit aut dejicit. Confectus autem dejectusve unus, plures dum rotatur, parili impetit ruina. Uno tamen cadente, ut fit in numero ingenti, mox plurimi subeunt, rursusque his plurimis alii item plures; sicque factum est, ut qui in furore, in indignatione, in contemptu bellatum venerant; prius ipsa sui ruina aggerem æquarent quam calcarent: contraque numerus Christi nec minutus est nec læsus. Adeo cuspis fraxinea largæ prodiga opis, usum simul utrumque et scuti supplet et gladii. Quid contra hæc mucro? Mucro, inquam, cuius est proximum cædere, remotis parcere; immergi cominus, minari eminus; utque paucis ejus facultatem includam, cuius licentiæ pares habet terminos longitudo, evaginatus minari poterat, lædere non poterat vel emissus. Unde comperiens utpote experta acies fracta in audaces, tutam non esse audaciam: jam non ultra viribus contra vires decernere satagit, artes arcusque quos abjecerat resumens. Quod si ut primo cœperat, pedem pedi, manum manui, umbonem umboni conserere aliquandiu inarsisset, profecto magnanimi sævæ strages huic collata succumberet; id tantum solatii objectura, quod ipsa unum, hæc sævas omnes suos habuerit bellatores.

XXVI. — *Cadit Wilhelmus.*

Sed resumptis arcubus, grando volans quibus enses pepercerant; non parcit; quos non attigerant, perfodit; ubi nec ascenderant, descendit. Hactenus ergo sarcina tantum gravis, loriceæ, scuta et galeæ: nunc gratissimus obex, vitæ mortisque fines determinat. Eatenus tamen, si quatenus molesta, quod levitas captata ad limen sæpius artifices manus reorserit. Pluentibus itaque vulnera Tureorum nervis,

noſtri, dum degrandinet, ſuſtinent; ſiquis alicunde turbo perflans tantam telorum nubem diſcutiat. Cognatæ acies juxta, hoſtis undique, adjutor nuſquam, interea gemunt ſaucii. Hic manum perfoſus, ille oculum effoſus; alii ſuffoſſi pedem, pars verticem ſuperfoſſi. O pietas! o dolor! o luctus! Clypeus aliorum Marchiſides et ipſe cum aliis affigitur Wilhelmus. Aliorum dolor hærebat in vulnere, hujus vulnera uſque ſub mortem doluerunt. Labitur corpus nobile, ſocii exceptum in caſtra referunt, pauper, belli cauſa, agger relinquitur. Quis tibi, Tancrede, ſpectanti talia ſenſus? quosve dabas gemitus? viri corda, cui modo robur et æs triplex circa pectus erat; jam muliebres molleſcunt ad lacrymas, ora femineum ululant ejulatum; digiti mentum, genas, caput decalvant: poſtremo quæcunque hominem armant particulæ, reliquas inermes crudeli ſeditione dilaniant. Multi quoque heroum fidelium in eadem lamenta reſoluti, ſuper Marchiſidas lugent: neque minus hujus lacrymas quam illius necem miſcrantur. Dum hæc agerentur, vix debellatus Turcos receperat tumulus, et ecce Chriſticolas pulvis teſtatur adesse cohortes, ſubmiſſi tolluntur animi, contra elati ſuſmittuntur. Exclamatur, *Deus vult*, hoc enim noſtri interjiciebant lætantes. Adverſarii, *Heu, et, At, at*, murmurantes, ingeminant: quippe non tam ſpes ablatas, quam oblatos metus trepidantes.

XXVII. — *Hugo Magnus iſtat.*

Advolat ante alios regum clariffima proles Magnus Hugo, galeis contentus ferme trecentis. Irruit in medios non ut qui pugnet in hoſtes, Sed qui poſt pugnam fugientia terga ſequatur. Sic rapidus, ſic intrepidus, ſic undique tutus Aggreditur, lacerat, fugat, inſequitur, premit, arctat, Fulminat, exſultat, fremit, exclamat, ſærit, ardet. Mittit in hunc aciem ferratam rex Solymanus; Ingentem numero, virtute, minis, feritate, Quæ numero ſuperet ſegetes, o Gargara, veſtras: Quæ virtute ſuis æquet convallibus Ethnam, Quæ feritate minis totum ſibi vindicet orbem, Quæ perferre graves, et reddere gaudeat ictus. Ergo alacres hinc tanta cohors, tot tela, tot arcus: Inde comes magnus quam nomine tam probitate Occurſu parili, numero ſed diſpare freti, Bellum ineunt, ſtant oppoſiti pars obvia Gallis: Conſerti clypeos clypeis, atque enſibus enſes: Pars lateris dextri gyrum, pars altera lævi Occupat, et volucres mittunt utrobique ſagittas. Undique ſepta armis audacia Gallica et hoſte, Ad quos ſe vertat, niſi ſe convertat ad omnes, Ignorans: modo ad hos, mode ſe convertit ad illos, Qualis apri, quem turba canum circumvenit itgens, Fulmineus nunc hos dens, nunc eviſcerat illos; Nunc retro mordaces, et nunc a fronte minaces. Sic vir magnanimus, et eo duce freta juvenus Innumeros ardens ſe circumſlectit in orbem, Et quæcunque ruit cædens, cæſus ruit hoſtis.

XXVIII. *Turcos fugat.*

Ergo recens acies jam multa cæde cruento,
 Jamque fatigato comiti congressa, laborem
 Sudoremque viri crudeli exaggetat ira.
 Sauciat ante, retro, dextra lævaque, nec ullam
 Dat requiem gravibus, nullo sudore gravata.
 Postquam nulla valet vis innumeros revocare.
 Ad numerum, majorque redit quam corruit hostis.
 Magna comes parvæ miseratus funera turbæ
 Ora in terga refert, hæc sola timentis imago :
 Cætera victoris lacerantis, dejicientis,
 Atque fugantis erant : in terga fugacia cuspis
 Ensis dimidians, equus ardens, dextera flagrans,
 Quippe retrocessit, qui retro occiderat hostis :
 Ut versam faciem videt, aspectumque minacem,
 Expers qui mortem fugiens incurrit eidem,
 Tutius ignotis sperans occurrere multis,
 Quam semel expertæ restare ad verbera dextræ.
 Consul agit trepidos, graviterque instatur agenti,
 Et fugit et sequitur, pariter fugat atque fugatur.

XXIX. — *Et cum eo Robertus comes Flandriæ.*

Obviat his hasta metuendus, et ense Robertus
 Flandrigena, effrenique volans ad prælia cursu,
 Damna morasque levat, dum quam ultimus hau-
 [serat aure ?

Primus inardescit pugnam impinguare cruore.
 Obvius ergo fugæ, pertransit in usque fugantes,
 Quaque videt densas acies fervere sagittis,
 Et stridere minis ; ibi fervere stridere tendit.
 Incurrunt Turci in comitem, comes acer in illos :
 Flandrensesque fere numero, et virtute phalanges
 Igne pari accensæ ; pede, strage, fragore sequuntur.
 Sternitur arcitenens acies, sparguntur et arcus.
 Rumpuntur pharetræ, calcantur ut alga sagittæ,
 Peltæ, thoraces quasi stamina linea ad enses,
 Sarcina sunt tectis, et non tutamina Turcis.
 Sic comes armipotens Gallorum terga sequentes,
 Rursus terga dare : et versa vice pectora Gallos
 Vertere compellit ; numeroque carentia primum
 Agmina sub numerum sternendo necando reducit.
 At Turci nec ulla quidem, nec multa rependunt.
 Vulnera, spes quorum ferratæ nescia calcis,
 Tota retrosuadæ de verbere pendet habenæ ;
 More tamen patrio fugiens quo vulnerat arcus ;
 Sed tremebunda metu ferit, et non lædit arundo,
 Tantus ad internas pertransiit usque medullas.

Papæ ! quem genuit Flandrensis flamma tremo-
 [rem !

Dum comes indomitus domat hostes, densaque
 [spargit

Agmina ; sparsa secat, secta obruit, obruta calcat
 Magno magnanimo comite stipatus Hugone.
 Nec cessat strages, donec socia arma fugatos
 Excipiunt ; nectuntque moras, arcentque fugantes.
 En iterum viresque novas animosque recentes
 Congressusque manus avidas, et cætera ad usum
 Congrua bellorum, nova cuncta recentia nostri
 Inveniunt, multaque licet jam cæde gravati,
 Accipiunt acres, et reddunt acriter ictus,

A Rollandum dicas Oliveriumque renatos,
 Si comitum spectes hunc hasta hunc ense furentes.

XXX. — *Godefridus in hostes ruit.*

Dux Godefridus homo totus bellique Deique
 Cujus non fervor, non vires, non animosus
 Spiritus Hectoreis cessit ; sed præfuit armis,
 Lætus adest. O quas acies, quæ pectora ferri
 Quam longum calybem lateris munimina lævi
 Cernere erat comitata ducem ! quis flatus equo-
 [rum,

Quis fremitus hominum, quæ gloria Lotharidarum ?
 Dux ergo Turcas acies premit, insequiturque
 Non astu vigili, non commoditate locali,
 Non quæ vel timidos in fortes excitat, arte
 Adjutus : verum turbans his omnibus hostes
 B Scilicet adjutos astuque, locoque, doloque.

XXXI. — *Aggere politur ; fugientes insequitur, mons vicinus hosti favet.*

Stabat in occurso ducis agger, agerque sub ipso
 Retrocedentem dirimebat ab aggere montem.
 Huc ubi fisa dolis gens plus quam fisa sagittis
 Diffugium fecit : ratus aggere velle potiri,
 Ad pugnam refugos, dux fraudis et artis iniquæ
 Ignarus, belli faciem convertit in illos,
 Et celeri incursu tumulum prius hoste gravatum
 Liberat, inde fugam ad montem per plana coacervat
 Strage premit multa, hostis scilicet atque suorum.
 Nimirum gens illa dolis armata sequentem
 Æque transfigit loricam, quam fugientem :
 Et nisi equus velox fugientibus iggerat hastas,
 C Quo magis effugiunt magis horrida vulnera spar-
 [gant,

Ut faciat Turci fuga, quod victoria Franci.
 Monte recepta cohors, non ære gravata nec armis,
 Ære graves, armisque viros post terga ruentes
 Evadit facile, et facili pronaque sagitta
 Sauciati, intortæ contemptrix eminus hastæ.
 Anxius objecti dux frendens in pede montis
 Rursum in plana redit : si quos mons invidet hostes
 Eliciant, vacua arva duci repetitus et agger.
 Hostis ad hæc gaudet, descendit, et ultro laecessit,
 Semper discurrens, et semper vulnera spargens.
 Fretus equo celeri, montisque favore propinqui,
 Dux iterumque iterumque sequens in pectora multos
 D Excipit, et plures in terga remunerat ictus.

Monte tamen meritos semper curtante triumphos,
 Quippe sinu victis, victricibus obice signis,
 Ceu quondam accipitrem qui circumat aera gyro,
 Ceu qui in fronte sedet querularum turba volucrum
 Circumagit, varioque replet virgulta latratu :
 Tum si forte procax cornix propiore volatu
 Jam tumidum ostendit, ille indignatus et ardens
 Fertur in aeriam toto conamine turbam :
 Illa fugit trepidis repetens cunabula pennis,
 Cum similem hesuro porrectis unguibus arctæ
 Saxi seu terris cohibent te prædo latebræ :
 Ungue tamen plumas referens insignia palmæ,
 Nacta sede dolens, alasque expansus hianti
 Rostro, luminibus flammatis, pectore anhelato

Suspiciis elapsæ plumosa repagula prædæ.

Haud secus ira ducem turbat, dum pulsus ab arvis

Turcus habet tutas latebras confinia montis.

XXXII.— *Hugo Magnus subvenit duci et cum Raimundo comite montem superat; Terror invadit Turcos.*

Sed cum Magnus Hugo diverso prælia tractu

Aggressus, montis latus ex facili superasset

Pervium, et hoste vacans: mox nec juga, nec via

[præceps

Deprensos inhibent, quin laxis cursor habenis

Raptet equus, refugos per plana, per ardua Turcos.

Hinc igitur comitem, inde ducem fugiente caterva

Hostili, comes accelerat metuens Raimundus

Ne sibi neve suis desit qui dimicet hostis:

Hunc suus, hunc alii pedites, equites comitati

Belli ductorem, legionum dispositorem

Tanto ditabant numero, munimine, signis:

Ut credi posset absentum nullus abesse,

Qui meriti fuerant credi, nullum superesse.

Ergo formidans ne formidabilis esset

Præcidendo metum, rupto petit ordine bellum.

Si furor Ideas quercus ad littoris ima

Sigæi rapiat, tremat omnis proximus Idæ

Et mons et vallis, lateat sub pulvere Phœbus:

Si lucem demas galeis aut frondibus addas:

Hic status, hæc species, similis fremitus, tremor

[idem.

Turba sodalis erant comitis, turbæque sodalis

Qui fragor attonitas Turcorum ut perculit aures,

Atque oculos fulgor: totam occursare paventes

Europam, nullo duce, consule, rege relicto.

Prius non stant dubii mox ut Raimundica cuspis

Obvia quæque rotat, colliditur, et subit ensis:

Tunc nec Arabs jaculo, nec fidit Turcus in arcu,

Sed nec equus frenum, nec equum via, nec fuga

[gyrum

Senserunt, adeo fugere est sperare salutem.

Ergo Cylix Tharsum, nemora Ætheritanga Coatræ,

Antiochena Syrus, Sidonia mœnia Phœnix,

Artasium Jacobi, turres Elamita Calepti.

Præterea innumeræ notas sibi quisque latebras

Diffugiendo petunt, sine more, sine ordine gressus.

XXXIII.— *Duces, hoste disperso, versus Antiochiam*

metantur; Tancredi audacia.

Triumphato, cæso, disperso hoste; victore reverso, ditato, jucundato; via solitum revocat viatorem, quo jam tutior, eo diffusio. Duces turmis pedestribus Antiochiam versus gyro prolixiori, sed facili cultam planitiem metandam provident, provisamque metantur. At Tancredus nemorum devia, montium ardua, Cylicum flumina prætervolanda eligit, qua ad prædictam urbem semita accelerabat directior. O bellatorem stupendum, cui voluptati labor, cui securitati bellum, cui otium difficile, cui facilis quævis difficultas, cui postremo nihil dulce nisi fuerit sudore conditum! Stupeamus interim hominem qui nunquam stupuit, eique metuamus, quia nil metuit. Papæ! quænam hæc est audacia, imo amentia, Tancrede? Antiochiam prædaturus cen-

Atum sociare loricas contentus es: arcuum tuorum numerus vix ducenti; in his millibus Syriam oppugnas? Paucos adhibes: supple numerum, multus est hostis tuus, multi adversum te gladii, hostis tuus plures armat populos quam tu viros. Ut te patrocinandum vocent quæ adversarium expectant oppida et urbes paucos ducis custodes. Surgat, quæso, surgat in quintuplum summa municipum; ne saltem custode vacet numerositas municipiorum, alioquin vocatus tutor non sufficis tutelæ; ut singulis plebibus singulos distribuas assertores. Præsertim urbs Antiochia munita armis, stipata armatis, assucta bellis, superba triumphis: dominando insenuit, dominari non novit. Moderare præcipitis cursum animi, et sapientis cujusdam viri sententia pro freno utere. Dux ille et miles, quid ducis, quid militis refert expertus. Sic ait, *et priusquam incipias, consulto, et ubi consulueris, mature opus est facto: Quod consulere, ad ducem; quod ad militem, agonizare referendum est, etiam simplicibus quibusque palam est: verumtamen, vel alter utri utrumque vel utriusque alterum: imo utrique et hoc et illud sæpius incumbit: et te quidem utriusque nominis accendit gloria, sed ab humiliori superbiam tanto petis incautius, quanto a sublimiori efficacius impetrasses. Miles flagras intrepidus appellari: eoque prudens fueris, ut imprudens furere dicaris; dumque levem hanc emis auram; projicis vitam, perdis operam, lucraris invidiam, incurris infamiam. Redi ergo ad te, reduc te in ducem, prius consule, et ubi consulueris, explica cohortem; alioquin namque, cum ventum in pericula fuerit, sero consules, cito fatisces; voles consultus venisse in prælium, non in consilium præliatus.*

XXXIV.— *Tharsum obsidet; insidias parat.*

Hac simili et forsitan dicatiori revocatione Tancredi aures obtundente, ipse in aspidem surdam obduratus, vel ut incantatores excludit quos habet monitores: quin et cæli flammis, tigride feta ocior Bythiniam transvolat, Tauros montes, Buteoti valles; has Baritis, illos polo contiguos, percurrit. Cilicia potitus, Tharsum obsidet. Indignatio Turcis, exultatio Græcis, exhortatio Armenis, stupor universis. Ea namque tempestate Turcis dominari contigerat, Græcis famulari, Armenis montium arduitate tueri libertatem. Sed eminus tamen conspecta urbe, admiratus fastigia turrium, spatia montium, superbiam domorum, tentare vires properat incolarum. Igitur dispositis insidiis ubi..... S..... tis quæ providenda erant provisæ sunt: præmittuntur arcitenentes Marnys Turcopoli, aliquot tamen loricatis suffulti nostratibus. hi præstruuntur, abstractis per pascua armentis, quo ordine, quo diffusio diverterat, ne ruituri per prædæ hostes, et ante deprehendant insidias, quam deprehensi ipsi dent pœnas. Dictum et factum: prædones emissi, volant, suburbium populantur, cooperto simulato metu, qua jussi fuerunt recursant. Urbs exeat quidquid armorum, quidquid virium habet, post vestigia immittit; interim vix

numero portarum custodiae paucos relinquentes. Igitur accelerant hi, accelerant illi capti ab. . . . Mox igitur qui fugiunt, ad salutem: qui fugant, ad necem; qui fugiunt ita vincunt, qui fugant ut vincantur. Interea fieri dum. . . . instatur. Fugientem instans crebro perfodit, succurrens velocior, contraque lancea fugiens dum se. . . . instantiam ferre nequit, convertitur; et subvertit, has ludente fortuna vices aliis evasum est, aliis supervasum. Dato igitur a speculo signo, vallis gravida armis palam fundit quos conceperat armatos, ac primo quidem fremere incipiunt hastilia praeferrata, moxque in silvam surgunt quercus et fraxinus, pari modo irruentibus galeis, clypei succrescunt, post loricae, postremo et equites et equi Cadmeo semini ortus simillimus, quos ubi audax comperit Turcorum rades, ultro conversa torridam more suo emittit urbem ferratam ante, post alatum.

XXXV. — *Hostes caedit et fugat.*

Tancredus elicitos ad pugnam videns, utpote numero fretos suorum maximo nostratum minimo ipse primus mediis praedium infert, obvium quemque aut ense dividens, aut cuspidem configens, juvenis fida Turcorum caedunt primo pectora, mox terga: nudi quippe laevam aliqui, pectus nonnulli. . . . pus universi; galeas scuta loricas non sustinent, et vestes amplectitur. Ergo porta reduces modo quidem angusta quos paulo ante eduxerat spatiosa, adeo confusi territi amentes congloberati limina subeunt. . . . gladio urgente victoris. Quod nisi muralis custodia grandinem saxeam pluens consertam umbonum craterem diremisset, uno impetu moenia et cives subiissent et hostes: aliis itaque admissis alii repulsi per trunca redeunt cadavera, Christo gratantes. Intra moenia dolor, extra gaudium: intra spes in timorem vertitur, extra converti nescit, sed augeri. Inter haec dies clauditur, et deliberandi opportuna consiliis nox ruit.

XXXVI. — *Urbem aggreditur.*

Tancredus sub exorto jubare portas frangere, fossa implere, scalas applicare, turres conscendere festinat, et jam moras noctis annum vocat. Somnus illi nullus, aut si quis, brevissimus; ab oculo tamen clauso ad actum crastini praesagii Turcos sollicitat suos. . . . quippe quo hostibus tam suis civibus diffidentes territat, noctem diutinæ imago pugnae, neque a quoquam fulminans rejicit Tancredus. . . . ac mentibus singulorum. Itaque solem. . . . fugam committitur. . . .

(*Lineæ hic desiderantur duodecim, quæ legi nequeunt.*)

et quos debelles habeas et quibus parcas pac. . . . libertate concessis Tharsensium hic adhuc tantos muros. . . . ad propria signum victoriae. . . .

XXXVII. — *Inopinato adventu Balduini terretur. Balduini elogium.*

Vexillum turris sublimior ventilabat, cum subito, stupendum visu audituque horrificum, spe-

cula clamat de partu montium nasci arma, jamque arva discurrentibus scaturire armatis. Quo Marchisides fremitu excitus sociam. . . . excit militiam, moxque ipse accito equo, primus evolat, socii pone subeunt. Se moverat autem a frequentia periculosæ multitudinis idem propagandi nominis ardor qui et Marchisidem, et fortuito eadem contigerant egresso vestigia, is a Godefrido duce comiteque Eustachio proles Eustachides de. . . . millibus complures sibi defloraverat comites, in quibus Cono comes plurimum sonabat suas etiam vires Normanica augente militia, cujus ipse sub comite Roberto gerebat principatum. Præterea sua sibi juvenus non deerat. . . . armorum avidi, avidissimum hunc praelegerant ducem. Virum liberalem pecuniæ, studiosum militiæ, affatu humilem, magna vi, pietate sublimem, cujus proceri formam corporis a planta ad verticem contemplatus: ecce dixeris quem natura in militem manu propria exsculpsit. . . . tot vitæ intervallis ornari, quæ a Francorum sceptro lucem ingressa, ab Hierosolymitanorum erat egressura; utque liquidius claret, a magno illo rege Carolo genus trahens, super solium David sessurus divinitus trahebatur. Jure ergo ac merito Alexandrum vivebat, cujus illustrabant Carolus ortum, David occasum; nec degenerare debebat gladius hebes, cujus sic fulgerent cunæ et tumulus. His accensa super nobilitas facibus, de magno exercitu segregaverat quos fervidiores agnoverat socios, eratque numerus ejus quasi milites quingenti ac peditum duo millia, quibus a monte in platea jam progressis, Marchisides arma nostratia cernens, auxiliaria credens, nostrates nesciens, nesciens insidias, pugnam, victoriam hesternas ostendit, spolia refert, relata profert, prolata offerri dimidiat, illæsis sequentibus quod integrum. . . . remitto repugnaverat prævious.

XXXVIII. *Balduini injustitia erga Tancredum.*

At tuti agminis dux longe tutior aut viritim scuta, tumque distribuendum fore objicit, aut omnia inarmatis manus fortioris cessura; fugam hostium non præcursoribus gladiis, sed subsequentium horrore deputandam. Tancredum quidem dimicasse, sed contigisse palmam Balduino: quod non fere secius Marchisides oblatum, atque Telamonius Pelidæ arma sibi accipit negata; æstuat, furit, dolet, se non sibi tulisse vellera dolet, mellæ, auri venam ab infimis terræ eruisse cavernis; ut prædo in fiscum traduceret ingratus: nam de ea quæ objecta est miseranda divisione quid attinet? Ipsa illa quæ modo placuerat ultronea, jam displiceret, seu coacta. Translato enim victoriæ suæ titulo, non tam ultra impertitor spontaneus, quam redditor videtur obnoxius. Quid ergo? pugnet? concivis est hostis; laceret? Christianus est sanguis; Tharsum subeat? vile est includi Tharsenses; excitet cum barbaris in fratrem pugnare? id est apostatare. Ergo malum vinci, sed multo vincere pejus. Mille semitis viam investiganti, sedet denique floccipendere æ-

bellata, festinare ad debellanda, sic aquilæ accipiter, sic cedis, parde, leoni, sic licet urgentes majori quique minores. Abit Marchisides unum gemens, Tharsensium servitutem de Latinorum adventu liberatam non esse, sed gravatam : abit, inquam, quo majores vocant, ne qua ad auditum nomen ejus diffugia terram pauperent opulentam.

XXXIX. — *Tancredo nihilominus feciales mittuntur de Urbis reductione.*

Sed jam præcurrerat fama velocior, quæ de tanti viri indole nihil reticuerat Addianis, quantus foret christiani nominis defensor, quantus gregis incredulæ expugnator, quantæ mansuetudinis erga subditos, quantæ in rebelles duritiæ : his civitas gratiis læta ultro feciales suos mittit, virum cum hymnis et tympanis manibus inducturos. Misertus namque plebi suæ Christus nuper ab eorum cervice jugum excusserat, dominatoribus expulsis, ipsorumque retento in compedibus Turco principe homine, imo cane, cujus nec sedari iræ, nec ebriitates jucundari, nisi in oculis ejus sagittato ad palum Christicola, consueverant. Quapropter is qui *humilia respicit et alta a longe cognoscit*, eandem ei qua mensus fuerat, Tancredo dispensatore, mensuram reservavit. Divinum id quidem, nec enim lex æquior ulla est, quam necis artifices arte perire sua.

XL. *Idque Ursini industria, cujus hic narratur historia.*

Ursinus eo tempore urbi præerat, homo Christicola, Armenus : isque, ut præscriptum est, legatos miserat Marchisidam advocatum, qui et ipse in adventum tanti hospitis egressuri dextra et fide obvium mulcet, vires socias vel magis famulas spondet, ad Mamystanæ civitatis spolia invitat, quam loco proxima, tam captu facillima : nec minus et ipse contra digna se accipit, quin de sparso semine messis resurgit in centuplum : in his mœnia subeunt non sine totius plebis plausu et cantico. Ubi ergo tapetis equus, epulis fames, Baccho curæ cesserunt : Ursinus super urbis præsentis statu præterito quomodo darare potuerit, qua vi cives protegere tot circumventus hostium millibus potuerit rogatus, incipit. « Novum, ait, incolam ad veterem restituendam libertatem missum me vides : cum enim campi et valles Turco subjecti dominio, diu miserabiliter servirent : ego montes colebam, liber quidem : sed Christianæ plebis servitutem non minus quam qui paterentur, ingemiscens ; quodque multi jam annorum curriculi etiam illatum viderent et perpessum ; cum multa sinistra aggressis, una tandem certa patuit via libertatis. Prata suam reddiderant messem, passæ falcem telluris in fenum aruerant comæ, quod curriculis huc advehere quotidianus instabat labor : rura autem eo tempore incolebant, quos modo nobiles vidisti in equo fremere et fulgere in purpura : » (viderat enim paulo ante plurimos e Turcis discurrere purpuratis, qui cum sæpius, sæpiusque recurriendo solivagi plaustra ducerent, eo uno bobus conservis præcallebant ; quod sua boves premebantur custodia ; ipsi nulla). « Orta est igitur ex opportuni-

tate suspicio, ex suspicione consilium, ex consilio audacia, ex audacia libertas : nam cum f. num plaustris illocarent, custode liberi, arbitrati sunt eadem pariter armis virisque posse onerari, occultarique intus bellum : circum circa pacem dependere, allatis intra municipium armatis, facile Turcos aut perimi aut repelli. Hæc illis volventibus, ad mentum est ; ubi in montibus, ut prædixi, manebam, cognitaque adventus causa ; gaudeo, moneo, urgeo, ne morentur, neve impellenti cœlitus se subtrahant gratiæ. Vos, inquam, reditum maturate, curate plaustra, ego vobis quos invehatis parabo bellatores. Illi accelerant jussa, ego promissa impleo : nec mora infodiuntur feno satellites, ego ex adverso prædas simulo, quatenus elicitum ad pugnam exteriorem, oppidani, facilem reliquissent ingressuris victoriam. Sicut prævisum est, sic secutum : nam cum urbem exuissent qui post me irruebant, plaustra bellum important mœnibus ; pace et feno prudenter tunicatum : inducti ergo intra muros armati pacem exuunt, portis obdunt repagula, ipsarum cædunt custodes, ipsi custodiæ succedunt ; atque hæc quidem secreto omnia, ut porticus præsens occultæ cædi arcus præstruxerat latebrosos, inde passim per vias, per palatia, per turres discurrunt : væ illi qui secum arcu, seu absque, eques aut pedes, puer aut senex inventus est Turcus : nec ætati, nec formæ, nec sexui parsum est : omnes in gladio corruunt, humiles et magni, semel omnia victor punit vulnera quæ a diebus antiquis pertulerat, in multimoda nece cognatæ servitutis. Reservatur tamen superstes unus Turcorum, non minus scelerum quam sceleratorum princeps : is columbari gravissimo vinctus compede in tormentis tormenta, in temporalibus præstolatur æterna : sed cum cæteræ infidelis turbæ intemperatum nihil gladius reliquisset, tympana scandunt muros, totamque usquequaque viciniam lætabundo replent tonitru. Id enim præcepti dederam, ut peractam cædem plaudentes nobis concinere debuissent. Cum ergo arrectis auribus turres lætisenas hausissem : *Io, comites, exclamo, convertamus faciem in terga ; buccinas accipio gaudii nuntias, urbs nos revocat in cives, captam namque fingentes prædam, simulato reditu instantiæ hostium, terga dederamus : sed ad lituos tubasque conversi revocantes audacter aggredimur, quibus modo prudenter cedebamus.* Illi ad insolitam stupefacti audaciam, cunctantur : paululum deinde nobis vices fugæ mutuas rependunt, nos eo securius instare quo magis magisque civitas propiabat. Hostes rerum ignari, æs tinniens, tympanum tonans, oppidum reboans, properæ opis suæ instrumenta putabant : sicque contigit ut et nobis præter spem gratia, et hostibus præter timorem geminaretur poena. Vox eadem, dictu mirabile ! nobis verax, illis mendax ; verosque reducit ; nos inducit, illos seducit quorum recursus jam suburbii vicinitate gaudebat, cum fallacia sonitus se comperiunt illusos, prospectis per mœnia discurrere Armenis. Quid faciant ? a mœnibus spes clapsa est, a

tergo gladii urgent, extra nec stari potest, nec intra claustra recipi. Porro nec locus fugæ, nec locus pugnæ: tentata est tamen fuga omnibus, sed nec unius omnium benigna: nam mente improvida, casuque inopinato confusi, quibus modo evasuri fugerant ut viverent: iisdem mox vestigiis redibant ut perirent. Dei siquidem ecclesiæ profanatores oculos habebant, nec videbant: sic et manus, et arcus, et gladii in propriis usibus elanguerant, omnia nobis contra vires tam sua tristes quam nostra hilaris fortuna geminabat. Sed ne mea te offendat prolixitas, aggredimur confusam, amentemque turbam, nec unum gladius superstitem relinquit: surdus quippe inter cædentem, non audit pecuniam, quæ se crebro promiseris obsidem spondet, ex illo *Allachibar*, quod infidelitas orando exclamat, hac in urbe obmutuit, ac pro eo *Christus vincit, Christus regnat, Christus imperat*; tanquam rediens postliminio, reboavit. Hæc Ursinus; cum loquentis verbo ultimo, Deo gratias Tancredus occinuit.

XLII. — *Cives Tancredum conveniunt.*

In his noctem diei continuant donec sopor intus diurno labore gravatos levat, levatosque ad crastinum remittit: nondum enim luciferi bigas Phœbus attriverat, cum accelerantis includere Mamystanos Tancredi Mamysta galeas comperit sublustres. At Turci quibus urbem diu indulserat mora tam justo longior, quam longa: tam rapacior quam delicata: tam delicatior quam secunda: ab ipso permuniæ conticinio cesserant pugnæ Tharsensis vice formidata: quod ut sole orto cives comperiunt, egrediuntur ad fœdus, ut Tancredi vestigiis, et vix conquiniscens suave jugum onusque leve subire mereretur: iracundissimo quippe famulatio erepti, regnare autumant servire ereptori. Facile igitur apud eum bene merentes impetrant, a quo nec immeritus vacuus redisset. Potiuntur itaque sese vice mutua Tancredus urbis filiali obsequio; urbs Tancredi regimine paterno.

XLIII. — *Recedit Balduinus; qui suburbana metatus castra pacem petit; a Tancredo pacem obtinet et commercium.*

Interea spoliis onustus, misericordia vacuus, licentia abusus, illicita..... gatus Balduini comitis exercitus, Tharsum liquerat, Tharsum damno suo Francorum millenaria centenariis commutans..... comitis injurias abominans ad maj..... quos levibus quibusdam viderat occupatos..... sollicito invitator suus Euphrates cujus adhuc præsens legatio a dextra alvei turbasse illum, a læva Edessam indesinenter promittebat, quorum neuter locus parem dignabatur, aut hoc in cunctis Syriæ citerioris oppidum, aut illa trans Euphratæ quæ Mesopotamia dicitur civitatem, utrumque divitis uber agri, multorum famulatio et oppidorum et urbium imperare gaudebat: hæc nuntii prælato, hæc prælatus subditæ genti frequenter commemorans, Tharsum exierat; jamque singularum singula Addanæ, Mamystæque vix flumina transvadatus vicino tentoria affixerat Tancredo. Indignati namque suppressi a rustica planta

alvei, solis urbibus pontes concesserant; per quos tamen non patuerat aditus, quoniam eis Tancredus sequentes arcere præceperat; nolebat enim sicut fratrem jam appellare, qui eum expelleret sicut hostem. Igitur Balduinus comes suburbana metatus castra, pacem ab urbe petit, victualia non jam gratis, neque raptim, sed ratione et pretio erat impetrari. Noverat enim viri mentem recenti adhuc injuria turbidam, seque qui eam intulerat odiosum. Porro urbs munita turribus, populi capax, armis referta, nulla sui infirmitate spem raptoris firmabat: præterea comitem illum Cononem, quem superior pagina celebravit; valetudo gravis lecto affixerat: quare nec relicto eo procedere volebat, nec eum abducere, nec ibi manere Balduinus commercio poterat negato, tot curæ anxium de postulanda pace eum incusabant. Res mira! sed quantum aliis ignota principibus, tantum Marchisidæ quadam singulari familiaritate conjurata, qui nudiustertianis damno, injuria, convicio efferatus, petitam ab eo pacem, mox ei donat et prædicat. Qui lætus, offensusve nunquam claudicat, ad rectum invitatus: quem inclinare ad veniam, hoc erat interpellare de venia. Rogatus ergo, ut dictum est, pacem alterutro polliceri; respondet utroque, nec commercia renuit: dummodo vim non sentiant merces. Eunt, redeunt, vendunt, redimunt ab urbe in castra, isti a castris in urbem, illi errant permisti armati inermibus et contra quos forensecus affligebat languor, torrebat Phœbus, velociores spe remedii inter umbram et mœnia servantur: quæ dilatatio paucos habuit dies: nam sicut heri et nudiustertius redintegratis commerciis ortæ sunt lites, ut fit, cum emptoris venditorisve æstimatio de pretii venaliumve quantitate dissentit.

XLIII. — *Frangitur; singularia certamina.*

A pergula cauponæ lixa, hoc genere inceptum ad ipsos principes exundat bellum: injuriam alter qui pertulerat putat præsentem præteritæ ex usu succrevisse: at qui obtulerat talionem sibi reservatum veretur: sic varia ambos deludit opinio, dum uterque id adversario imputat, in quo quater peccarat. Surgitur hinc inde ad gladios, furor arma invasit, castrenses in mœnibus reperti, qui languet custodiæ mancipatur, qui valet pugnæ et fustibus pulsatur, pulsatorum vulgus expellitur, nobilitas servatur vincula, similiter extra agitur de similibus oppidanis in suburbio deprehensis. Parum id militiæ visum est, nisi pars externa portas urbis assultu quateret: interna quassas ad bellum egrediens, aperiret. Ubi ergo nulla obstant aut his aut illis repagula: campus tantum in medio, vexilla hinc inde disposita, tum demum duces suis adversarii viribus collibratis tanto se discrimini invicem committere verentur. Balduini numerus, ut præmemoratum est, multus erat, viresque prævalidæ: ideoque longiuscule secesserat, ut a murali subsidio hostem eliceret pauciores. Tancredi valde minor, quæ causa turres missilibus armarat; quatenus bello prima occurre-

rent, sicque pugnae inferioris paucitatem, superior A fulciret jaculorum descensus. Talibus confisi diffisi- que solatiis et desolatiis duces alter alterius praesto- labatur incursum: neuter enim prior impetere, quam impeti malebat: sed e converso uterque. Plures suberant causae: haec autem maxima, quod qui prior ad murum nefas irrueret, ipse nocentior sonaret; in qua tamen mora, ut fert militaris consuetudo, aliquot ex utrisque partibus adolescentes singularem ineunt congressum, ultra pars ergo justioris causae tutelam suscepit, ex his declarari posset, si alterius tantum incursores succumberent, et alterius praevalerent. Quia vero ab utraque lucra, ab utraque damna, ab utraque corruunt, ab utraque obruunt: quis justius induit arma, scire nefas. Sed eorum qui medii ludum martium interludebant, Ricardus B de principatu nec genere minor nec animis, cognatas partes et lingua simul animabat, et lancea. Is comitis Vilhelmi filius, Wiscardi nepos, relicta fratri Tancredo Syracuse, Boamundum secutus amitam suam, sociaverat Tancredum. Dumque intervols hanc praeterit, illum proterit; insidiatrix ex transverso lancea latus fodit improvidum, peditemque de equite mox substituit. Cui autem lapso ensis strictus quid confert rotatus? Hostilis in eum turba ruit, ut ipse paulo inconsultius sodalium exierat subsidia, adversariis propior. Solus itaque tot circumvallatoribus oppressus, capitur, trahitur, exarmatur, servatur. Sors eadem plurimos utrinque ab equo et sella in pedes degradaverat; cum visum est majorum praesentiae, insaniae ascribendum egressos in C arma hostilia unanimes in se sua vertisse discordes: diuiori turba adversus barbaros necesse est nedum exiguam pauperare.

XLIV. — *Pax renovatur.*

Multa ergo in hunc modum sollicitè pensantes, pacem bello commutant viri sapientes quod tamen saasu difficillimum aure surda avertisset, injuriis lacessitus Marchisides, nisi quia avuncularis proles Ricardus lenit animos rediturus, quos exacerbaverat abstractus, idemque et unus modo fit causa odii, modo pacis. Similiter Cono ille praescriptus comes in urbe languens sociis mentem reddit, pacis commercio reddendus. Redeunt itaque alternatim ad propria; heros pro heroe, eques pro equite, pedes D pro pedite, damna et lucra quo ordine coeperunt, in eo penitus inconcussa consistunt; ut ad haec merito vulgaris naenia reduci possit: qui habet, habet; qui perdidit, perdidit. Nec cohabitant diutius, abit alter ut acquirat; alter manet et fruitur. Verum mansio illa non segnis, neque longa moratur virum: cujus arbitrio vel brevis quies, longa erat segnities. Igitur paulo moratus ad Syros exit: feliciter Cilicia potitus; at felicius multo Syria potiturus. Ante tamen et de illo nequam Turco, quem Adana incarceraverat, poenas sumit; et plus paternas, quam principis leges Mamystanis imponit. Quibus expletis, montes qui medii Alexandriolam Guastonemque oppidulum diri-

unt, conscendit; viam difficilem, sed cunctarum ad Syros directissimam. Illic superno omnium colle superato, fertur Antiochiae rupes, et plana, vias, et devia, paludes et sicca oculo simul metiri et animo. Inde totam percurrit planitiem, quia medii *Sepchet*, *Spitachchet*, *Domith*, *Commith*, fluvii, oppida, urbes interveniunt.

XLV. — *Artasium venit Tancredus, Balduinum ab Antiochenis circumventum liberat. Artasium ab hoste impugnatus.*

Artasium vero ubi venit; invenitur comes Balduinus felix Artasiensium Turcorum exclusor: sed ab Antiochenis miserabiliter inclusus. Quibus superveniens visus Marchisides, collectis partim sarcinulis, partim missis, abscessum indixit. Putabatur in adventu unius, omnes occurrere magni exercitus duces, tanti sequebantur virum terror et fremitus: cujus tamen militiae altera apud Cylicas pars relicta, de centurione quinquagerium reddiderat. Sed praenuntia veri fama, multi instar militis unum Marchisidam praecinuerat. Subit Artasium hospes novus, at hospitii recompensatio valde est minor a magnitudine meritorum: ab interioribus arcetur, conceditur vero habitandus murus exterior, seu ut opposita urbem muniret custodia, seu ne intrinsecæ rixas renovarent angustiae, vel certe nuper abscisæ contemptionis nondum penitus radix aruerat; quaecunque vero sufficit causa, muro adamantino se inclusit, quisquis periculo Tancredum objecit. Antiochia Latinorum vires auctas intelligens, quas expertae senserant; fugerant, nuntiaverant manus, plurimo supplet infirmos robore, et numero paucitatem; remittitque secundo, septies, si septies remiserit, superandos. Illi, ne quis relictus tentandi modus desit praesidiis, etiam dolos struunt, parum armis sibive confisi. Nocturni subeunt umbras quæ S. Palladii virgultum vulgo appellantur. Inde orta luce quinque praemittuntur, qui Artasium lacessant equites: at bellum in ramis latet et frondibus. Qui missi sunt nil morati, subitas Artasio ostentant minas, qualis interim pastoribus pecora; talis fiunt pecoribus tutela pastores. Trahuntur simul hi et illa: nihil evadit a facie raptorum. Clamatur a specula, ululant pro foribus opiliones et subulci. Una hæc erat D omnium querela, malo suo sibi adversus Turcos, Francos advenisse tutores. Inde se gravius cruciari quod de advenarum patrocinio libertatem speraverint: quod Tancredus audiens, festinus exiit, bello suspicans urbem circumdatam, sed viso exteriori rerum statu; illico comperit patentes animos de latentibus pendere, audaciamque horum alienam, plus esse quam suam: ad cujus tamen rei evidentiam Turcopolos tres obviam mittit, ut si his cederetur, timida solitudo; si obstaretur, deprehenderetur spes subsidiorum. At quinque non modo non cedunt impetentibus, verum etiam versos cadunt impetes. Tunc manifestius eo quod latuerat comperto, paratur bellum, acies disponuntur, itur obviam.

XLVI. — *Mars favet Turco.*

Cæterum hostis sagittifer plurimo sui numero plurimum immanis, nostro viso latebras spernit, occurrit palam, pudet latuisse, qui hastas singulas denis et supra arcibus oppugnabat. Congrediuntur itaque Turci Latinis, incolæ peregrinis, gnari locorum, hominumque locorumque ignaris. Primo in congressu lancea viget, lancea perfodit, lancea dejicit : quæ mox tanto sub onere fatiscens, ut penetrare peltas, pectora, clavengos nequit integra : quoniam hanc clitelæ dissilientes extenuant ; illam cuspis truncata decurtat, aliam Turcus ensis dimidiat, ut hastitenens putetur potius venisse armatus sude pedes, quam lancea miles : at frugalior longe arcus vulnerumque ditior, semper mittit, crebro lædit, nunquam mittitur, sero læditur : cominus, eminus, ante, retro fervidus ; etiam cum ab intentione propria fallitur, casu sæpe ministro, non permittitur falli. Hac solante alios, alios desolante fortuna simul Balduini Tancredique ducum altero alteri parum auscultante ; in seipsos divisi, desolati sunt, et usque sub mœnia repulsi. At Turci ante urbem castra metantur, noctem diei continuantes pervigilem.

XLVII. — *Balduino Artasium committitur.*

Dies crastinus fulgebat, cum, reverso Antiochiam hoste, amotus est metus. Tunc Marchisides exire jussus, ut semper nulla fides regni sociis, ab ipso exteriori muro quæ Barbicana appellatur, expellitur. Eustachides, Balduino, cujus consulatu longo post tempore floruit Edessa, Artasii regimen tradit : ipse cum reliquis consulibus Airardo et Conone proficiscitur Edessam. Tancredus sciens quia militia vita est hominis, simul bello nihil tutius habens ; montes proximos occupat, manu parva magnas aggre- diens cohortes, tanto nomine exciti colles barbari ; pars diffugium maturant, alii occursum, nonnulli intrepidi manent : ut quosdam fides eadem Francis consecrabit ; reliquos abjungebat error fanaticus. Igitur qui Christum norunt, Christicolæ excipiunt venientes : quibus vero hoc nomen aut nescitur tacitum, aut spernitur auditum ; *Barisan* et *Hersen* oppida relinquere timor suadet, fuga complet. Quæ relicta, vocant Marchisidem, ingressumque multa victualium copia opulentant. Jam ergo mutata sede, exsul felicior urbis hospite, Damna, cædem, vincula non sentit : nam solitos reditum et insidias hostis exercens, sepelit in frondibus bellum ; prædam autem mulos, muliones, rhedas, rhedarios urbano spectaculo exponit : jumenta sub paleis quasi palliis onerata gemunt, eunt gnara periculi quasi periculi ignara. Jam proxima fluvio, qui Balenæ oppidi jugera irrigat, pene simul urbi visa, captata, captaque sunt : adeo prædæ socii alii alios prævenire satagebant. Heu miseri ! quid prædam distrahitis mox distrahendi præda ? quid cæditis, nectitis, angitis : mox angendi, mox nectendi,

A mox cædendi. Vix enim portæ hos effugerant, cum repente insidiatricem turbam irrupere properantem pene sero repellunt.

XLVIII. — *Obsidetur Antiochia, cujus situs describitur.*

Itaque, obsessa urbe, obstruso reditu ; quidquid Latini sanguinis egressum fuerat subsecuti aut nexu aut gladio conficiunt Turci. Misertum est tamen cœlitus afflictionis obsessæ, ut festinantibus ad obsidendam Antiochiam Francis, Antiocheni cederent obsessores. Pertransiens igitur urbes, vicinaque oppida, flumen quoque *Farfar* interfluens venerabilis ille regum exercitus : anhelatæ tandem Antiochiæ suburbium metantur. Planitie media latera, gemini alter ab Austro, alter a Borea, angustant montes : B frontem ab occasu pontus verberat : sed hæc quo magis orientem versum a littore submovetur, tanto jam latior, latiorque rupes submovet. Hanc a meridie descendens *Damascenus Farfar* interluit, sinuoso tractu ad mare per plana illabens : montium medius sub Australi vicinior : adeo autem in ejus umbram interdum vergens ; ut nil nisi semita intersit medium : sed qua jam in angustias illas descendere clivus incipit, sita est civitas, hinc fluminis, inde montis longam collaterans. Quin etiam montis latus licet in hospitale sibi continuat, mœnibus in summum eductis, ibidemque municipio constructo : at eadem sic item in fluvium descendit, ut a sui medio cum flumine in occasum tendens, mox ab eo in cornu occiduo paululum recedat, in ortu usque ad medium longe seposita : in qua tamen parte C muros duplices certius munit palus reflua ipsa sui tremoris mollitie, super omnem saxi duritiam munimen firmiter. Sola itaque frons urbis Phœbo nascenti obnoxia ; ad medium sui, id est a porta (2) Jusum accessum patitur : nam a porta Susum rupis abruptæ præcipitium humanis tantum patet suspiciendum oculis, non gressibus adeundum.

XLIX. — *Ordo obsidentium.*

At vicina huic ex adverso rupes signa Boamundi tenet in eam usque quæ a porta exit descendente viam : hæc proximum portæ cumulum erigit ; in quo Tancredus castra locat, cæteris quantum funda jacit, urbi propior. Post eum comites Northmannus et qui ei adhærebant, ipsius Tancredique Flandrensis medius. Ab altero autem latere Blesensis, Bolognensis, Albamarensis, Montensis, Sanctipaulensis, et Hugo magnus : nam omnes hi comitis Northmanni muneribus, aliqui etiam hominibus obligabantur. Ab his usque flumen eo tenent ordine planitiem herorum castra, quo paginam nomina. Dux Godefrius, Podiensis episcopus, comes Raimundus. Hæc igitur prima castrorum positio quartum urbis cornu, cæteris vacantibus, obsidet : quippe hoc planitie vicina accommodum, reliquis aut fluminis, aut fossæ, aut montis obice inaccessis. Postea vero succedenti diei die : hunc immutare ordinem aliquando inva-

(2) Porta Jusum est porta inferior, porta Susum est porta superior.

dentis hostis necessitas, interdum invadendi hostem voluntas compulerunt. Enimvero rupes quæ Boamundi imminebat castris, licet aditu difficillima visa, tamen est Turcis, in quam a monte ad sagittandum descenderent, opportuna; sicque peracta cæde, levibus armis ad muros patere refugium, ubi sequentium gravia nullum invenirent ascensum. Ad his ergo resistendum incursibus, tumulus supra Boamundi rupem muro cingitur, Hugonis magni viribus tuendo. Porro Boreales duæ effundere Turcos consueverant portæ, cistransque fluvium exercitus nostri damno patulæ: quarum citeriorem dux Godefridus aggrediens, egressum tandem cohibuit: primo tamen congressu Guarnerii marchionis nece desolatus. At remotior per pontem contiguum transfundere hostes solita, Raimundo comiti placet obstruenda: nam castris vacua spatiosior trans flumen planities, laxiores vaganti Turco indulserat habenas. Ideo supernatantis fabricæ pons trajectus est, cujus intextas trabes subjectarum navium onus superjectæ crates onerarent. Hæc itaque riparum continuatio transmeando alveo serviens, ad inhibendum supradictæ portæ egressum comitem traduxit. Adjuvit autem ipse loci situs obsessorem, obsidionis firmandæ utilis cooperator. Excreverat enim in collem modicum tellus, cujus vertici fanum quod vulgo Mahummariam vocant, saxeam supersedebat: hoc fluviali portæ et oppositum et vicinum opportunitate sua comitem invitavit. Comes vero quæ restabant munimini castrorum supplevit cætera: fossam videlicet per circuitum ductam tum suæ concavitudinis depressione, tum ejectati aggeris arduitate robur duplex: super hunc quoque fundatus est murus in se humilis: sed tutoris sui audacia superbus. His jam magis magisque Turci coarctati angustiis, minus et minus lædere poterant: quippe solita vagandi licentia sublata. Restabat tamen in occasu porta ad nocendum efficax, ad obsidendum difficilis.

L. — *Difficultas obsidionis.*

Obsidionem mediæ montis et fluminis angustiae prohibebant: eisdem claustris, altero vadum, altero descensum negantibus, ignari advenæ excludebantur, gnari indigenæ transvadabantur: viam quæ ad portum descendit observantes, Christiano sanguine frequenter aspergebant. Itaque non nisi in acie, ea tamen interdum parum tuta, aut a portu ad exercitum, aut ab exercitu ad portum transmeare licebat, tantopere obseratos egressus portæ unius redimebat licentia. Huic malo Tancredus remedium invenisset, sicut posterior eventus indicavit: sed mœnibus propior, primus Turcis obviabat furentibus. Quapropter jejunos sub sole diem, noctem sub rore pervigil transigebat: unus ipse et adhuc modicus totius belli sustinebat occursum. Tanto denique viri sudore repulsi hostes, jam lacessere desistunt, turribus et latibulis contenti. At, inquires, Tancredi audacia ab domito ortu illico ad indomitum se convertit occasum, illic in occursum hostium inventam

A maceriam paratum sibi oppidum adesse dicit, vix initium parandi. O laudis amor! o audacia! o temeritas! ad cætera enim te, Tancrede, strenuum dixirim, hic temerarium: ad cætera constantem, hic pertinacem. Casus cæteros aut loci commoditas, aut spes subsidii, aut necessitas irruens, aut si qua alia prudenti semita patet, habuit excusare: hunc autem temeritatis omnia arguunt; parietina vetus, grassator robustus, propinquitas hostium, remotio sociorum: cætera ut aspirent, *Farfar* transvadatus, subsidia disjungit, enimvero si quod absit Turcorum armis traditus succumberes, velocius in ventres hostium transisses coctus, quam ad socias aures captus. Manes tamen; manes, pugnas, obsides, portam munis, portam quatis, nunc tu hosticam, nunc hostis tuam. Totus occidentens quantus quantus est, in ortu pugnat; tu solus ad occasum, paucis commilitonibus gaudes, sed fortibus: præscriptum enim illud munimen satis arctum multitudinem non admittebat, paucos vix capiens.

LI. — *Tancredus 700 Turcos ad prædandum egressos delet.*

Studuit namque primo ut ad initium redeam, rem clam gerere Tancredus, quatenus lateret cives qui nullo sole intermisso, in partem illam egredi herbas messuri consueverant: inde fuit quod claustrum illud subiit nocturnus: illi vero nescio quo auspicio in hanc ipsam suspicionem ducti, primo die paucos ipsos a longe emittunt messorum, quatenus hoc pateret examine, si novas formidare insidias debuissent: quo viso, nostri mox se abscondunt, nec exit quispiam. Redeunt itaque Turci qui exierant intra mœnia, nullo turbati armorum incursum: similiter die postera exeunt, sed et plures, et castro propius; fecerat eos jam tutiores dies hesternæ, quæ transierat tuta herbilegos incolumes ducens ac reducens. Tunc vix Tancredus leones cohibet, visis prope ovibus astare. « Sustinete, inquit, adhuc modicam hanc dieculam, viri fortes: cras, ni fallor, incidet in retia nostra præda uberior. » Sicut prævidit, sic accidit: nam bis jam prætentato aditu, et biduana herbæ sustentata penuria, die tertia hinc tuti egrediuntur, hinc coacti; et quia propiora urbi prata messuerant: quia de Francorum præsentia adhuc hæsitabant, et multi exeunt, et Francos transeunt. Tunc ruptis claustris Tancredus irruens, quid prudentia audaciaque junctæ possent, subito ostendit: qui in medios irrumpens, tanto avidius in ore gladii omnes absorbet, quo acrius eorum viscera torrentur, quibus sustentata est inter pocula sitis triduana. Ne longum faciam: cæsis circiter septingentis, cæsorum capita Tancredus 70 Appodiensi transmittit episcopo, decimam de triumpho: quibus oblatis, episcopus gemino percellitur gaudio. Tum de amici victoria, tum de sibi impensis in allegatione muneris honore et gloria. Eodem itaque remunerat victorem numero marcharum, quot et ipso donatus fuerat cervicibus percemptorum. Tancredus eo multum æris tempore

commilitonibus suis debebat, in oculis nihil habens. Gaudium igitur et exultatio comitata sunt pecuniam, quæ mox ducem absolvit a debito, militumque inopiam distributo relevavit argento. Forte etiam contigit ut missum a præsule nuntium alius præierit non missus; quo audito, statim dispergitur, quod nondum habebatur; mox alios ditat, qui adhuc egebat, ita enim dicebat in corde suo: « The-saurus meus sint milites mei; egeam ego dum ipsi abundant, non sollicitor habere; sed habentibus imperare. Onerent hi argento marsupia; ego eos curis, armis, sudore, tremore, grandine, pluvia. » Quos tamen die bellis, nocte vigiliis fatigatos ipse leniter supportabat vici debitæ subeundo, qua vulnus excusaret, seu morbus: suam vero nunquam domini reverentia desidem fecit; quin ipse et semper explebat suam, et non solum, ut præscriptum est, supplebat, sed et præripiebat alienam.

LII. — *Singulari certamine Tancredus tres Turcos confodit.*

Quod dum sæpius ageret, contigit ut uno comitatus Achate ad excubandum egrederetur, lorica galeaque cessantibus, accinctus gladio equitabat, puer hastam gerebat et clypeum: item armati tres excubabant Turci, quos Antiochiæ porta emiserat: errabant autem alii aliorum ignari: nam longiusculum castra ab urbe spatium dirimebat; frutices, monticulos, cœvales interjiciens, aptas insidiis latebras. At duobus tres compertis, irruunt in quem alterutrum irruant ignari. Quinimo miseri, fugite: fugite, inquam, Castoris, Cyllarum, Achyllis fraxinum; dextram Meleagri, animos Tydei, Herculis trinodem, Ajacis septemplicem: hæc enim omnia unum hunc bellatorem armant: frustra lacessitur; ultro ipse occurrit omnibus his armatus, quem fugere cautum est, expectare stultum, impetere furiosum: verumtamen quoniam invitum qui servat, idem facit occidenti. irruite ocius, ut quanto-cius corruatis: corruite subito, ut supersit Marchisides in æterno. Qui occursum aspiciens dementem, velociorem, ut sit, arrepta fraxino occurso-rem transfigit. Pelta et thorax alios tueri solent, sed alii objectæ perfossori: hic perfossor nullam sinit esse lorica fidelem, nullam non fallacem: hic percussor de galea facit mitram, de clypeo pallam, de thorace subuculam; perforat denique ut linum lignum, ut cannabem calybem, ut lanam, lammam: sed primi medius, nece conspecta, fit tardior: ut tardioris, ultimi subsidio fulciretur. Infelix qui modo velociori præcursum invidebas: nunc segnioris beatam præfers tarditatem; et id tamen frustra: uni siquidem debentur dextræ velox et tardus, unus quippe ambos aggrediens, hujus adhuc obviantis frontem dissecat, illius fugam tergo sistit trajecto. Sed est quod stupeam, nec satis valeam stupere: cum homo tam pretiosus laudis emptor, mox præ-sentis ora armigeri silentio concluderit adjurato: pudorne, an religio, an adhibendi fidei diffidentia causæ fuerint, prorsus ignoro: nam si pudor; quid

A aliquando quis ducet honori, qui armatos tres uno perimere impetu ducit pudori? quod si religio; monstri simile aiunt pisces sub aratro scater: ast ego longe monstruosius tam cupidum laudis laudem fugere. Denique tam clarissimus bellator tot difficilia aggressus, tot aspera perpressus, tot certamina supergressus, facile fidem impetret, præsertim strage armis vicinia testibus, ante omnia lingua ipsius, cui ut nulli certius credebatur: verumtamen latente causa effectus patuit, *causa*, inquam, silentii effectus cædis patuit etiam longo tempore post rei series, ut adjuratus armiger diem silentii complevit præfixum.

LIII. — *Christianorum patientia in dura hac et longa obsidione.*

B Monet me tempus ad intermissam redire obsidionem, ut vel quantulam de sudore tanto qui sudavere accipiant mercedem: nam in ejus exercitu jam fere octimensis mora multi strenue multa; maxime majores viri majora fecerunt: socialiter autem summi, mediocres, et imi gravia pertulerunt, famem, terræmotum, aquarum inundationem, aeris terrores varios, impetus quoque nunc cœli ruentis, nunc belli ingruentis: prodigia quoque et visiones: hæc multis clam, illa cunctis palam cœlitus effulserunt: quorum singula si suis ordine, modo, dignitate explicem: nimis interim sileat Tancredus sicut quietis scriptor, ita silentio indignus. Porro cymba nostra sero veniat in portum, si tanti procellas pelagi sulcare aggrediar: quis enim de Godefridi viribus stupendis præsumat, cujus ense trajectus Turcus duo factus est Turci: ut inferior alter in urbem equitaret, alter arcitenens in flumine nataret. Aut quis illud Raimundi digne admiretur, quod sæpius occurrenti Antiochiæ solus restitit, quod interdum fossas, interdum muros supergressam viriliter repulit: imo quod nullo exercitus remoti fretus auxilio, pontem obsedit. Nonne sola Flandrigenæ Roberti lancea singulariter suum expostulat scriptorem? quem dum quotidianis mortibus Antiochiam ditat, quotidiano comes equo pauperatur, ut scilicet fallente damnus ardore laudis, aliquando principi tanto deesset equus, nisi succurreret vicatim mendicatus. Deferebatur pelvis patula per tabernas, quam rem miserantia supplebant comiti equum, macellum ex caupona. Porro quid simile illi sæcula nostra viderunt, quod ducenti circiter semiermes xv, millia armatos pars major asinarii caballarios, languidi fugavere robustos? cujus victoriæ fertur Blesensis comes dux fuisse Godefrido Boamundoque sociatus. unde septingentorum et eo amplius capitum asportatio Antiocheno spectaculo facta est ostentatio lugubris, inter quæ sigillatim palis affixa, quantam putas illud Blesensi gladio gloriam contulit, cujus oculorum distantia semipes fuit? Horum ut dixi via centifida iterum me revocat, nedum singulis vagabundus insistam; a cœpto tramite devius aberrem. Celebrent suos Normannia, Flandria, Robertos, reliquos duces occidentis reliquos:

mihi unus Marchisides sufficit, cui non sufficio vel totus. Ignosce Gallia scriptoribus dives, juvat me Antiocheno vacare principi, præsentem me gesta liberius persolvam debitor creditori. Verumtamen ne nulla bene meritis silentium meum mercede remuneret, compendiosum quippiam conabor perstringere, quod scriptura posteritas prolixiori valeat stylo explicare.

LIV. — *Graves obsidentium angustia.*

Igitur a tribus ventis urbe obsessa, Auster solis nullum perflavit obsessorem; in latere illo nihil humidum, nihil planum, quæ incommoditas commoda civibus clausores exclusit, clausos absolvit. Illinc insidiæ, illinc duri viatoribus occursus; cum aut egrediens Francus victualia quæreret, aut inventa regrediens afferret. Tantus populus, tot gentes, tot millia multo indigebant pecore, multa cerere. Syria, Cylia, Rodus, Cyprus opulentissima, quædam insulæ, quædam regna exercitum alebant, sed parce tamen: licet Chio, Samo, Creta, Mitilena, aliisque famæ minoris pene innumerabilibus insulis adjutæ. Aderat imperatoris Alexii præco, qui ad comportandas segetes terra marique populos urgebat. Cæperat cum hyeme obsidio, per quam evoluta universos hiemis pertulit horrores; aquæ diluvia, nunc subita, nunc continua, tantos cæli terræque motus; ut soluto clementorum fœdere, hæc ad summa surgere, illud ad ima corruere videretur. Nam quid de turbinibus, quid de ventorum rabie dicam? Illis grassantibus, nec tentorium stabat, nec mappale, vix palatium seu turris. Durabat sub jove juxta cum plebe nobilitas, hiems neutri parebat: tanto tamen nobilitati asperior, quanto est durior rusticus milite, laborifer delicato. Tot procellas sociabat esuries, esuriam mors: mors passim habenis laxis et homines præcurrebat, et bellorum solatia equos, rarum erat in castris stabulum, cui fames novem sublatis, decimum reliquisset. Armorum quidquid ferri erat et calybis corripuerat rubigo, clypeos dimiserant clavi et coria; hastæ, sellæ materies lignea, paucorum erant integræ, multorum resartæ, nullorum lucidæ, nonnullorum nullæ: sine nervis vacabant arcus, et sine arundinibus sagittæ: undique inopia, undique calamitas, undique desolatio.

LV. — *Mira Christianorum fiducia.*

Dura hæc nimis et tristia, cum subito gravia gravibus cumulantur, succedente Piscibus, Ariete, vere hiemi cujus temporis herba Medorum Persarumque equos bello redintegrat. Improvisi adsunt Turci, numerus multus, et vires ad prælia paratæ. Prope jam aderant, die eadem aut subituri mœnia, aut castra irrupturi, cum rumor prænuntius advolat, qui rem, ut erat, pandit Christianis. Addit etiam more suo, et de magnis majora loquitur. Hinc exciti Latini proceres obviare parant, quod tamen difficillimum, imo quasi ob vitæ tædia in mortem ruere potuit æstimari. Nam de tanto numero, de tantis militum qui urbem obsederant copiis, vix 200

A corrogantur, in equis obviam profecturi. In his tamen asini bonâ pars suppleant vicem equorum: nam forte equos, gens nostra nil tale veriti, longe miserant frumentatum. Igitur tam exilis numerus adversum quindecim millia, sicut ab his qui adfuerunt didici, ad pugnandum egreditur: mira audacia! sæclisque omnibus prædicanda! in procinctu hoc duces fuisse memorantur Godefridus, Boamundus, Blesensis Stephanus: ii cum ad eum venissent, quem corrupte vulgus pontem Ferri pro *Farfar* nuncupat, visis ultra procul hostibus, non restant ut timidi, transeunt ut timendi, præcedit Boamundus, subsequitur Godefridus, in subsidio est Stephanus.

LVI. — *Hostes aggrediuntur pauci et fugant.*

B Monticulus trans, et prope pontem in planitie exstat, sub ipso expectant nostri, per ipsam quæ amplissima est Turci advolitant: prospexerant enim nostros a longe, mirati qua fiducia gens tam modica pontem transmearent. Illa autem transmeatio tam prudens quam audax, magnum incussit terrorem hostibus, nostrorumque paucitatem, plurimæ multitudinis opinione cumulavit. Ideo Turci cum appropiant substant, metuentes ne mons præscriptus paucos ostenderet, multos absconderet: ipsum hoc simulantes Christicolæ. hastas vexillis armant, singula singulis aptantes, quasi tot abderent agmina, quod proderent vexilla: moxque nihil cunctati, erectis hastis, tali hostes perturbant impetu, ac si falconum turba fulicas impetisset. Surgit pulvis, sonant arma, unguæ perstrepunt, clangunt buccinæ, oculi caligantur, aures vacant, corda hostium stupent, ut plura timeant e latebris surgere Francorum millia, quam viderint vexilla. Dictu mirabile et tanquam a fide alienum! terga quantocius vertunt, multitudo tanta, paucis de Christi numero amissis, majore in his Gunano comite Britannico, qui animis furentibus, uno contentus socio, Persarum exercitum primus invadere præsumpsit. Illius mihi juxta pontem in via longo tempore post ostensus est tumulus, quantum licuit, ut gentis est pietas, saxo et cruce decoratus. Sed adepti victoriam Franci, fugam persequuntur, brevi tamen instantiam longam prohibentibus equitum raritate, equorum tarditate, utrorumque inedia. Referunt ad castra signum victoriæ 700 cædis exercitæ capita: prius tamen prædicto comite, sociisque martyrii, prout res tulit, consepultis. Illa, si memini, luce hæc facta sunt, qua Latinorum gens ventri et carnis edulio studiosus indulgent, cinere vertices in crastino aspersioni.

LVII. — *Patria auctoris hujus historiæ. Fames in urbe.*

Nox sequens robore horribili cælum intecit, ut qui in occidentem positi cernerent; oriens pugnat illico clamarent. Vidi egomet signum illud cum adhuc in paterna domo Cadumi adolescentulus degerem, nondum mihi visa seu nota nisi nomine tenus Antiochia: sed nec Roma. Stupuerant multi illo viso, qui omnes uno ore bellum indixerunt ac

sanguinem : sed, reversis ad socia arma victoribus, allata palis capita infiguntur, pali tellure ante muros in conspectu hostium seriatim. Inventum est unum inter cætera et hoc memoriale ab oculo ad oculum semipedalem distantiam habens. Clamant qui infigunt, spectantibus de muris civibus : ecce spes vestra, ecce minæ vestræ, ecce adversus Francos vires corrogatæ, eadem vobis stipendia reservamus, similis exitus similes manet, inclusi estis, erepta est fuga, consumpta Ceres, fames inducta, subsidium ademptum, adversa omnia. Viso auditoque quod gesserant Franci, ac dixerant : Urbs trepidat, nec de cætero sicut prius portas aperit, tabescit in fame, luget in timore ; in hac ver. continuum calamitate transigunt, panis inopiam verna copia frondibus herbisque more pecudum levantes. Tunc Cassianus, hoc erat principis inclusi nomen, dat edictum, et qui scrutentur mittit, ut apud quem civium inveniretur annona ; dimidiam ipse ad curiam mitteret ; de reliquo ut posset, vitam sustentaret. Civitas, hoc audito, grave ferunt, tolerant tamen : annonam dimidiant, hoc curiæ illud vitæ ; mitigat damnum usus ipse damnorum, maxime quod bellatricem manum sumptus ille alere debebat.

LVIII. — *Multi duces ab obsidione recesserunt.*

Abscesserant interea ex castris exosi tædio comites Blesensis in Cyliciam, Laodiciam Normannus ; Blesensis Tharsum ob remedium egestatis, Normannus ad Anglos, spe dominationis. Angli ea tempestate Laodiciam tenebant, missi ab imperatore tutela ; cujus fines vagus populabatur exercitus, ipsam quoque cum violentia irrumperere tentantes, in hac formidine Angli assertorem vocant præscriptum comitem, consilium fidele ac prudens. Fidei fuit fidelem domino suo virum, cui se manciparent asciscere, jugo Normannico se substraxerant, denuo subdunt, hoc prudentiæ, gentis illius fidem experti et munera facile redeunt unde exierant. Igitur Normannus comes ingressus Laodiciam, somno vacabat et otio ; nec inutilis tamen dum opulentiam nactus, aliis indigentibus large erogabat : quoniam conserva Cyprus Baccho, Cerere, et multo pecore abundans Laodiciam repleverat, quippe indigentem vicinam Christicolam et quasi collacteam : ipsa namque una in littore Syro et Christum colebat, et Alexio serviebat. Sed nec sic excusato otio, prædictus comes frustra semel atque iterum ad castra revocatur. Tertio sub anathemate accitus, redit invitatus : difficilem enim habebat transitum comitatus, quæ comiti ministrare Laodicia veniens debebat.

LIX. — *Obsidentium ducum stationes.*

Principes alii propiora occupaverant municipia, ideoque facile alebat eos opportunitas commodior. Duci sedium contigerat copiosa, populosa civitas et vinosa. Vallem propinquam tenebat Flandriæ comes, in qua *Balena, Barthemolin, Corsehel, Barsoldan* oppida erant, præter hæc complura : inde est quod adhuc illa dicitur Valliscomitis, sicut etiam sedium

A ducis civitas : porro *Emma et Harenc*, Tancredo serviebant, eumque his multa et proxima castris et uberrima. Ipse primus adventaverat omnium, sicut supra memoravi, præcursor : quæ præcursorio illud vulgi effectu suo corroborat, qui primus nascitur, primus pascitur ; nam ubi fames increbuit, ipse opulentus neminem de domesticis suis a mensa exclusit, multos ab aliis exclusos suscepit ac fovit. Vallis *Doxa* Boamundum alebat, quæ merito tale sortita est nomen, si quidem ipsa inter cæteras vallium gloria messibus, vineis, arboribus, rivis exuberat, ut antiquitus *Dapne*, quod apud Græcos amoenitas sonat dici mereretur, Antiochiæ contigua ab austro magno indiguit tutore, qui esuriem civium arcere sufficeret a copia alimentorum. Habebant et alii principes alia oppida, quorum memoriam dies longos delevit : non delevit tamen Raimundo comiti *Rubeam, Rufam, Arcican, Belmesyn*, municipia servisse.

LX. — *Gravis in exercitu fames.*

Sic primates provinciam occupaverant. Ast alii famæ minoris, licet magnæ multa penuria affiebantur : quoniam quidem nec exire mors, nec manere fames geminæ quasi sine medio angustiae populum dimittebant. Induxerant enim famem mora longa, et populus infinitus ; porro non erat dies qui obsidentium aures de egressorum ad victualia nece non tereretur audita : principes tamen nunc hic, nunc ille vicissim præsidium viatoribus ferebant, interdum et ipsi præsidio egentes : nam supra memorata illa australis porta semper insidiis patens, nunquam desistebat cohortes fundere, quæ augusta viarum obsiderent, sicque viatoribus occurrerent ignaris. Jam verò acrior altera, id est fames præponderavit, quæ sprete nece huc illuc palantes, veluti apum examina misit exercitum. Quid fames non spernit ? ad quid non impellit ? quem pudere sinit ? Illa fuit etiam Guidoni Rubeo Wilhelmoque agronome Carpentario abscessus causa, viris illustribus interque palatinos regis Franciæ non obscuris : iis, inquam, abire parantibus, Boamundus adest. « Et quam, inquit, vobis requiem quæritis, nihil de communi labore solliciti ? nobiles estis, patet via, est hic tentoria manebunt ad æternum nominis imo generis vestri [*f.*, infamiam] publicæ reservanda cloacæ. Discedunt illi infamiæ securi, fames stimulis contemnit infamiam : comitem sequuntur Stephanum qui in Cyliciae finibus quietem agere supra scriptus est. Unius generationis, unius moris viri, unanimiter laborem oderant, otium sectabantur, pugnaces tamen : sed inter bella deliciis assueti.

LXI. — *Provincialium mores.*

Gentis hujus sublimis est oculus, spiritus ferox, promptæ ad arma dexteræ, cæterum ad spargendum prodigæ, ad congregandum ignavæ. His quantum anati gallina, provinciales moribus, animis, cultu, victu adversabantur : pace vivendo, sollicite perscrutando, laboriferi : sed ne verum taceam minus bellicosi. Muliebri quiddam esse, aiunt, et tanquam

vile rejiciunt corporis ornatum; equorum ornatui A invigilant ac mulorum. Sedulitas illorum tempore famis multo plus juvit quam gentes plurimæ, bellare promptiores; ii ubi deerat panis, contenti radicibus durabant, siliquas non aspernantes, eorum dextræ longi gerulæ ferri cum quo intra viscera terræ annonam fascinabantur: inde est quod adhuc puororum decantat nœnia: *Franci ad bella, provinciales ad victualia*. Unum quidem fuit quod cupide nimis committebant ac turpiter: caninam carnem pro lepore, pro capra asininam gentibus aliis venditabant, vel si remoto indice ad equum pinguem, sive mulum licebat accedere, per retroneum seu purgatorium foramen in viscera vulnera demittebant, moriebaturque jumentum. Stupor omnibus, qui ignari fraudis illud pingue, alacre, robustum, lascivum B modo viderant: nulla comparebant vestigia vulnorum, necis signum omnino latebat. Spectatores terribi viso monstro: « Absistamus procul, aiebant, dæmonis spiritus hoc jumentum afflavit: his discedentibus, necis conscii tanquam nescii accedebant, prohibitive tangere: malumus, inquiebant, in hac esca mori, quam jejuni. » Miserabatur damni patiens illatorem, illator illi risum rependebat. Tunc corvorum in morem ad cadaver gens illa advolantes, quas quisque poterant particulas divulsas aut in ventrem aut ad macellum demittebant.

LXII. — *Cassiani erga Armenum duritia.*

Sed jam expertus miseratusque athletas suos Christus, lætos ad exitus agonem ducit; perusto solibus C populo, urbem, et umbram aperit hoc modo. Fuit inter eos, quorum Cassianus annonam dimidiaverat, vir dives Armenus, qui abrenuntiato Christi dogmate errores gentilium sequebatur: is plurimam habebat familiam, juxtaque familiæ numerum annonam: quod ubi fame crebrescente Cassiano innotuit, denuo illud dimidiat quod prius vitæ miseræ reliquerat solamen: prior fuerat per domos et familias generalis rapina; hæc singularis, eoque gravior, quasi damno adjecta injuria. Spoliatus ille vitæ subsidio, lugubris et amens principis vestigia osculatur, liberis inopibus solatium repetens ademptum. Quem non moveat lacrymarum fluvius, clamorque æthera feriens? « Væ vobis liberis meis non jam dicendis, ut prius, charis pignoribus, sed diris D vulneribus: vestra famis meam consumit, vestra eor meum penetrat, meam non sentio. Quid prodest cibus pavisse delicatis, quibus modo denegatur, qui servis datur inutilibus, panis? Satius patri misero fuerat videre trucidatos, quam inedia afflictos, prius lanceæ genitorem perfodiant, prius fulmina crement, prius maria submergant, quam vestrum illum quem anima mea abhorret aspiciam finem. Væ! sic erit: hoc unum jam restat mihi solatium, mors mea præibit, liberabit me a conspectu vestræ aut mucro, aut laqueus. Sed misere mini, o cives! intercedite pro innoxio, vel certe puniar ego ut nocens, dum mea famis tormento non crucietur familia. »

LXIII. — *Proditur civitas.*

Multis ad hunc modum ille miserabiliter, sed inutiliter effusis, spernitur, irridetur, repellitur. Commissa ei fuerat ab obsidionis exordio turrium unius custodia, longe ab exercitu in angulo civitatis ad zephyrum supra montem sitæ: hujus proximam inferiorem fratri ejus custodiendam Cassianus tradiderat, ut dici posset sorores duas duobus fratribus esse commissas: nec tamen incaute hoc, vel casualiter actum est: prudenter longe a Christianis deputati sunt custodes, qui aliquando fuerant Christiani, hoc provisum est et hoc actum. Sed ubi alter fratrum ille repulsus objectum se contumeliis videt, nullo intercedente, nullo miserante; saluti propriæ consulit, generali civium perditione suas ulturus injurias. Sopitis nocte intempesta excubiis, de muro cui junctam turrim observabat, funem demittit, per hunc gemino comitatus pignore descendit, longo fatigatus circuitu ad Boamundum tandem pervenit. Eum inter cæteros quasi principum principem orientalis ille populus arbitrabatur, quod olim Wiscardo Græciam debellante, Boamundi fama terruerat Græcos plurimo certamine gloriosa: extunc factus Asiæ celebris, nunc quoque omnium dominus putabatur. Sed jussus ad quid venisset exponere Armenus: urbis introitum pandere se paciscitur, diem statuit et horam, locumque aditui opportunum. Mox filiis obsidibus ultro oblatis, datisque, solum ad funem revertitur, comitantibus tamen impellentibusque ira, audacia, spe, timore, sursum facile volat.

LXIV. — *Boamundus episcopo Podiensi rem nuntiat. Oratio Podiensis episcopi ad milites.*

At Boamundus nunquam pari exitus gaudio, sole orto Appodiensem episcopum, virum quem papa Urbanus tanquam alterum eundem exercitui præfecerat, adit, ipsius fidei secretum hoc committit. Episcopus autem et fideliter rem tegere, et tectam sedulo se spondet promovere. Igitur statim exercituum rectores convocat, et qui erant in populo majores; quibus congregatis sic fatur:

« Multum diuque, fratres, vexavit nos labor præsens, multum diuque, nisi oculus Domini super nos fuerit, vexabit. Machinas struximus, palam obstitit; mœnia fodimus, repulsi sumus; pugnâvimus, hoc unum prospere cessit: sed timendum est ne hæc quam instare aiunt pugna, eo sit gravior quo numerosior. Ille hostium numerus quindecim millia fuit: hi sunt, ut perhibent, quater centena millia, hostium vires non cessant crescere, nec nostræ minui. At respicite quæ est firmitas urbis, quis sit situs: fossæ ejus tria latera impervie ambiunt; quartum palus et fluvius, per circuitum muri, quibus si velit mundus pares astruere non habet; fontes intus scaturiunt, cætera ad usum vitæ congregare sufficienter potuerunt, apud quos per adventus nostri minas annus transiit. O Antiochia, aut nunquam esses, aut nunquam obviasses! causa viæ Jerusalem est, quid Antiochiæ et nobis? quod si hanc post tergum dimittimus, si ab hac repulsi ultra progredimur,

nihil est actum, nihil restat sperandum. Hanc, inquam, si dimittimus, non ipsa nos dimittet: semper sequitur comes; sed ut verius dicam, adversatrix hæc vias obstruet, hæc a tergo, hæc a fronte pugnabit, hæc resistens, resistendi spem aliis dabit, quæ capta omnes alias formidine involvisset. O mœnia! uinam aut nunquam surgeretis, aut procul ab oculis atque auribus nostris! Sed deliberemus, o proceres! conferamus in medio, proponamus præmium virtuti, excitabimus, spero, corda hominum audita summa præmiorum. Respicite Saul quid fecerit, et de antiquis exempla sumamus. Non fuit in Hebræis, qui contra Goliath surgeret, donec regis filia et libertas patriæ domui promissa David suscitarent. Aiunt intra se multi, atque etiam palam: cui laboro? ad quid me crucio? cur vulnera excipio? ego vitam meam pretium Antiochiæ dabo? ingratus quispiam nescio quis principabitur. Absit ego plorem, alius per lacrymas meas rideat ingratus. Quare agite, non moveat vos ambitus regnandi: sed potius viæ cœptæ consummatio: melius ipsa civitas illi contingat merces, si cuius ope nos receperit, quam præmii expers virtus torpeat, excusationem quam audistis objiciens. Hoc est quod sanius, quod efficacius, quod præstantius, meditari, indagare, excogitare mens mea potest: discretio vestra, o proceres! si quid minus dixerim, suppleat; si plus, adimat; si male, mutet; si bene, annuat.

LXV. — *Principatus urbis ei promittitur per quem in ipsam futurus est aditus.*

Ad hæc universus consilii favor: prius qui primi, qui post primos posterius pro dignitate sua singuli assonant: nemo non favet, omnes ei quicumque sit urbem annuunt, per quem aditus patebit. Tunc Boamundus: « Promissum, inquit, quod jurejurando obstringitur jam quasi datum est, ut transeat quodammodo futurum in præsens, spes in gaudium: quod si soluta ab hoc vinculo tantum sunt verba, quid confert autem? pollicitis dives quilibet esse potest: quare si cupitis ratum fieri, fixumque stare, quod promittitis conjuretis. » Nulla fit mora, nulla retractio, sicut moniti sunt jurant, etiam si majora his monuisset, in spem remedii parere non duri. Sic jam certior experrectiorque Boamundus aliquot primatibus consilium suum aperit, omnibus ad ingrediendum parandum esse manifestius indicat, maturam opem adeo sub certa spe promittit. Tunc vale invicem dato, ad propria redeunt, funibus struendis dant operam. Ille maxime qui unus inter currentes bravium comprehendere intendit; ille accelerat, ille cogitat, ille totus de noctis proximæ adventu pendet quæ pigra sibi supra quod amicam expectanti vel opus debentibus videtur.

LXVI. — *Traditur civitas.*

Ea tandem cum advenisset, medio omnia tenente silentio, Boamundus promissam sibi turrim non sine multo sudore pedes adit, neque enim loci asperitas eques admittebat: eundo tamen nun-

tiuum præmittit, qui excubet, qui prævideat, si tutus satis est ad mœnia accessus. Sanctus ille proditor hujusmodi signum dederat abscedens: « Cum veneris, inquit, domine mi, nuntium ad pedem turris meæ præmitte; ego in muris sedulus excubabo: si prospera omnia, lapidem post lapidem demittam, si adest periculum, unus indicabit. » Ad hæc igitur discernendum excubator præmissus, turri appropians statim agnoscitur, agnitus prosperitatis signum accipit, rediens annuntiat quod audivit. Boamundus ergo, sicut cœperat, ad mœnia pervenit, funem deforis pendentem invenit, in eo suos ligat, Armenus trahit; cumque satis firmos struxisset nexus, juvenus volucris pennata corpora accincti gladiis per funes volant, Gouel Carnotensis primus, sicut aquila provocans pullos suos ad volandum, et super eos volitans, vir ille nobilis, et a puero nihil esuriens ut laudem neque sitiens, non propter vitam laudari, sed propter laudem vivere cupiebat. Primo tacitum est, dum paucitas multitudinem formidavit: at ubi multitudo introducta, formidinem exclusit; jam in leones vertit animus, quos aquilis similaverat ascensus.

LXVII. — *Cædes civium.*

Currunt ad portas, quibus si quis occurrit, occumbit. Primus gladios eorum expertus est, in cujus primam turrim descenderunt, illius sui introductoris germanus, quem secreti hujus frater reliquerat ignarum, ne gnarum facere hoc esset sibi suisque patibulum struere. Illo itaque sociisque custodiæ repentino gladio jugulatis, fit clamor, quo turres aliæ tremiscunt, fugiunt vigiles quibus licet, aliis ipsæ factæ tumuli, sepultos servant a quibus modo servabantur; sic ad portas descendunt nostri, propiorem in occasu, repagulis excisis, Boamundo aperiunt alteram quæ boream excipit et pontem Raimundo. Ad illam per abrupta per avia Boamundus descenderat, hanc de proximo diu obsederat Raimundus, qui audito tumultu de intus, mox adest nihil cunctatus. Fuerat illa curarum maxima, ille timor magnus, ne introductis nostris, occurreret civitas, portas tueretur, auxilium excluderet; at miserante populum suum Christo, dum hi veniunt, illi fugiunt; portæ custodia vacantes facile patent, ubi secures altrinsecæ in mediæ trabis excidium laborant. Nox hæc Christianis obsecuta est, aurora rutilat, dies accelerans tantum nocti gaudium invidet. Igitur orta luce, Christiani palatia irrupunt, captæ urbi insultant, latibula rimantur, aurum, parvulos, matronas, puellas, præterea quid quisque invenit, arripit; mares quod bellicosum est trucidat, quod imbelle reservat. At cives, qui promptus fugæ, qui pede celer, relictis omnibus, in montem fugiunt, saucium pater filium non expectat, sed nec filius patrem grandævum.

LXVIII. — *Princeps Antiochiæ Cassianus fuga sibi consulit.*

Situm in summa rupe castrum multos recepit, quam plurimi excluduntur, quos Christianus ensis

elivius avertit : hi pars in montem corruunt, quidam per interiores gradus ascendunt muros, dant saltum foras, exitialem aliis, atque aliis redivivum. Latus illud urbis, ut supra dictum est, obsessore vacabat ; ideoque quos egrediendi licentia expediebat ; visum est illis aptum fugæ divortium. Ipse etiam princeps Cassianus verticem gladio, tergum lancea, jaculo saucius femur hac evaserat, quantumque nox, diluculum, calcar, equus adjuverant, jam prope Rubeam oppidum elongaverat : illic equo destitutus, ac tenebris in fruteto absconditur, sperans sive de præsentī luce viatorem opiferum, vel saltem de nocte instanti tenebras fugæ solatium ; hac in spe miser ille saucius, ut dixi, anhelus, sitiens, arrectis auribus, oculis ad vias intentis, in dumo latitabat, lepusculo similis quem catulorum faucibus ereptum vepris celat. Proh mundi gloria ! Quid nunc eo infelicius ? idem heri Antiochiæ princeps, Syriæ dominator ac Phœnicæ, Assyriæ terror, regum orientalium potentissimus, uni Solidano quæi regnum Persida regnaverit, secundus ; sed dum tantis miser vexaretur angustiis, sitis acrior viscera torrebat, viso ruricola aquæ amphoram bajulante ; illi innuit, accessit, bibit. Aspiciens rusticus habitum, faciem contemplatur, stupensque ad casum et vulnera : « Heu ! inquit, domine mi princeps, cui de te tantum licuit, cujus in te tanta surrexit audacia ? » agnoverat enim eum, ut semper plebis oculi ad regiam majestatem intenduntur : stupebat ergo eventus adhuc recentis ignarus.

LXIX. — *A rustico occiditur.*

Tunc Cassianus misertori infelicitatis suæ fidem allibens, simul metuens ne dissimulando diffideret, diffidendo vices hostis exsequi videretur : « Perdita est, inquit, Antiochia, Franci tenent. Ego qualem vides terno lac vulnere vix aufagi : at tu, obsecro, ne palam facias : vesperi scilicet fugæ operam dabo. Tu mercedem quam maximam a me, si evasero, exspecta. » Vulgus fortunam sequitur, qua ridente, multos in eo numerabit amicos ; eadem tristi, diffugiunt siccatis cadis cum fæce, ferre jugum pariter dolosi. Attonitus tanto, tam repentino casu rusticus, apud se non est, infremit spiritu, stupet, deliberat tandem quid in tanto rerum cardine sit agendum. Statim tractat interitum ejus, cujus modo vulnera miserabatur, in qua re duo pensat : accessum facilem, effectum utilem. Si hunc occiderit, præsto est merces, vestes regiæ et equus, ad hæc Francorum gratia : præferenda tamen his fuerant amicus Christus, cujus inimicum interemisset, et de tanti nece principis laus immortalis, quæ in mortem multos impulit mortales : sed hæc aliena a mente rustica nobile nihil attendente : sic utilitatem considerat. Porro fessum, exsanguem, seminecem, solum, inermem videt facile arbitratur, vitæ

quod restat exstinguere. Quid plura ? immemor honesti, pietate neglecta, servus dominum clava sublata dilaniat, cerebrum spargit, spolia satis arcta ingentibus præferens promissis.

LXX. — *Tancredus hujusce expeditionis se conscium non fuisse conqueritur.*

Tancredus interea ignarus omnium quæ acciderant, (3) more suo vias procul ab urbe obsidebat, quæ introitum exitumque sæpius indulserant urbanis : cum ergo a profugis illac egressis captisque res gestas accepisset : « Heu mihi ! heu ! ingeminat, qui in tanto tam ineffabili gaudio solus cogor dolere. Proh pudor ! quis laboravit, et ego quievi ? qualis excubavit, et ego stertui ? O Boamunde, Boamunde ! aliis palam fecisti, clam mihi : o cognate sanguis ! hocce fuit cognati sanguinis ? Absentasti me, cujus præsentiam noveras in hac tanta militia primas partes non declinare. Noveras si adessem, primus ad mœnia currem, primus funes apprehenderem, primus supervolarem, primus detruncarem : hanc mihi gloriam invidisti, quanquam tibi eam vires, ætas, fortasse animus negabant. O felix ille, quicumque est, qui has Domino Deo nostro primitias libavit ! sed properemus, o socii, præcursum amissimus, saltem subsequamur. Neque enim hæc ille etiam auferet, qui vos pauperes fecit, me inglorium. At qui finxit sigillatim corda hominum, qui intelligit opera ipsorum, ipse judicet, ipse vindicet. » Hæc fatus Antiochiam venit, gaudium invenit, et ipse qui modo flebat cum flentibus, jam cum gaudentibus gaudet : quippe gaudium commune, privatam de corde nobili expellit tristitiam. Accedit tamen et communi lætitia parva, quod relictis ad tutelam castrorum, pars militiæ audito turbarum sonitu, cum Boamundo introierant, absentique domino palatium præparaverant insigne : jamque introgressis omnibus qui principabantur, solus Blesensis comes aufuit : seu merita superum ira, seu fortunæ invidia pudenter exclusus.

LXXI. — (4) *Casus mirabilis.*

Accidit per id temporis quiddam inopinabile sine exemplo casus, cujus generis nec antecessisse nec secutum esse prodigium ætas prisca meminit, aut præsens. Considebant Boamundo vocati ad eœnam comites, Flandrensium dexter, lævus Boloniensis : aderat multa plebis palatio in eodem frequentia, pars discumbentes, pars ministri, ut sit ubi principes tanti tres ad mensam conveniunt. Cibus tactos facit ; potus, quod per quemdam prudentem dictum est, loquaces : librabat Boamundus dextra cultellum post cœnam, cum Flandriæ comes alludens sic ait : « Quid sibi vult hæc libratio ? manifestum est, video, solliciti signum, non eget curis hoc tempus, hora est gaudii, non curarum : Imo, inquit Boamundus, domine comes, alia est res, præ-

(3) Econtrario Baldericus lib. II : *Tancredus enim, ait, suique consilarii rem totam ab origine noverant.* Sed major fides nostro Radulpho.

(4) Quæ hoc numero continentur, exstant in charta

gestis Tancredi assuta, sive ab eodem auctore, sive ab alio post modum addita : quæ tamen narrationis seriem interrumpere videntur.

sentia vestra non me sinit esse somnium, cui ludum struo dum trutino cultellum : Hunc cujus grossitudo cæteros premit (et ardebat coram eo cæteris grossior super candelabrum cereus) hunc, inquit, semel ictum in duo dispertiam. » Visus est comitibus sermo delirus, et quem nulla possit sequi effectus facultas : quapropter subjicit Flandrensis : « Aggredere quod jactas, princeps, voti compotem donabo chlamide mea : tu vero impos me tua ne abnuas donare. » Conceditur : qui mox sublato B. ictu astantem dissecat cereum, descendens quippe ex obliquo dextra facilem caute impetravit sectionem. Fit itaque cereus unus duo, quod dictu est mirabile, ardens ardens : ardet quæ ardens deciderat pars superior ; ardet inferior quæ fixa astabat, neminis manu admoto igne per se accensa. Aspicientium stupent mentes, omine acti actor ipse terretur. Volitante populum rei fama, ex omni atrio, ex omni officina accurritur, stupetur, nequeunt expleri corda tuendo, adhuc stupentibus iis, adhuc mirantibus, ille subito accensus subito quoque ignis exstinguitur, augurium triste. Quod si societatem integram manendi pereundique cera et flamma conservassent, longa hæreditas, longa promitteretur successio, ad supremum sæculi diem perducenda : quia vero ortus evanuit quod succreverat igniculus, sobolis quidem aruspices promittunt spem futuræ, at mox transituræ. Ostendent, aiunt, terris hunc tantum fata, nec ultra esse sinent, et cætera quæ subdidit Mantuanus : quæ nos in nece Boamundi junioris vidimus completa. Prodigii novitas comitem defendit : non est de oppignerata chlamide ramentum, imo opes atque inopia, hæ principem illa comitem circumvallantes. Itaque non solum quod debetur non exigitur : verum etiam plurimo comitum munere cumulatur.

LXXII. — *Christiani urbe potiti ab infidelibus innumeris obsidentur.*

Dies illa dies gaudii fuit, at crastina mœroris. Corbozan regis Persarum dux cum quadringentis millibus equitum adest, urbem obsidet, inclusis mortem minatur et carcerem. Hæc audiens Blesensis comes, quantum licet maturat fugam, instar victoriæ reputans, si evadere datur sociis, præsentibus morti addictis. Igitur Græciam versus revertens, imperatori Alexio apud Cuthai civitatem Lyciæ obviat cum Græcis centum millibus in auxilium Francorum festinanti. Veniebat cum eo Guido Boamundi frater, et quidam alii Francorum nobiles circiter decem millia armatos habentes. Cum ergo de obsessis Francis, de obsessoribus Persis imperator a Stephano rumorem accepisset : fama est primo eum voluisse succurrere, sed ejus qui incitare debuit, verbis revocatum, cessasse. Respondit Stephanus, aiunt, de Persarum numero consultus ; si, inquit, domine mi, exercitus hic tuus illi pro esca daretur : non sufficeret ut unusquisque modicum quid accipiat. Territus verbo imperator, in Græciam refugit, oppida, rura, casas per quæ redit incendio vastat, post se

A populos trahit, ne forte suis ipse alimentis hostem pasceret instantem. Voluit Guido, vixque retentus est, quamvis Græco destitutus auxilio, Christicolis opem ferre inclusis : sed eodem quo imperator dehortante retrahitur.

LXXIII. — *Dira fame affliguntur*

Interea septos hostili milite Francos,
Mœnibus inclusos, Persarum spicula passos,
Dira fames cruciat ; res dura, sed asperior spes.
Nulla quies miseris : hinc monte plente sagittas,
Illinc planitie, cohibent hanc murus et unda.
Montem nihil horum : mons pervius incitat hostem.
Ergo dies bellum, bellum nox excit opaca
Summa tenent Turci, defendunt ima Latini.
Adversum innumeras stat lancea pauca sagittas,
Dispar certamen, numerus, vires, locus, arma ;
Omnia disparia, præstant hæc omnia Turcis.
Tantum animi Francis animis præstantibus, om-
[nem
Tristitiam pellunt : superant quibus omnia præ-
[stant,

Consilium faciunt, qua declinare laborem
Arte queunt : oculique leves inducere somnos.

LXXIV. — *Resistunt et propugnacula instruunt.*

Cæmentum, lapides, perpendiculara, artificesque,
Funes, vasa, dolabra parant ; cunctisque paratis,
Nocturni fabricant, bona res, lucem tamen odit ;
Exit opus noctem, redeunt in luce sagittæ,
Lancea stat contra, dumque instat, fabrica surgit.
Dum refugit, cessat ; sic fortunam inter utramque.
C Constructitur murus, Turcis descensibus obex,
Si sit opus lignis, ut materiam petat ignis ;
Illuc ad sparsas juga mitte bis octo sagittas,
Accipias reduces fluidos sudore jugales.
Nemo redit vacuus, pharetras implere paratus ;
Ergo aliquam nactos, sed vix utcunque quietem :
Seriùs infigunt jam Partica spicula Francos,
Jam versant alias alio discrimine curas,
Omnimoda populus lacryma, anxietate, labore,
Plagis, esurie, curis, algore, calore ;
Quod poterant avidi carpebant nocte soporem.
Ille loco panis ventres pascebat inanis.

LXXV. — *Dum indulgent somno hostis instat.*

Dum gens stertebat, murus custode carebat :
D Nam, sic vulgus ait, male servat qui bene stertit,
Cujus erant summæ latebrosa palatia causæ,
Vicatim clamans, o surgite, surgite, præco ;
Hostis adest, turres ascendit, jam tenet urbem :
Vos quæ pigra quies ? miseri succurrite vobis.
Hæc dum clamat, ad hæc clamata ita surgitur ac si
Ismarus et Rodope, quas durat Thracia rupes
Surgere jussa forent, jussi clamoribus iisdem,
Hinc proceres statuunt latebrasque sedesque cre-
[mare :

Ædibus accensis, custodes murus habebit.

LXXVI.—*Robertus urbem incendit ut mox adsit miles*
Flandrigena huic operi Robertus adesse mœnetur :
Impiger ipse pigros celer excit, et hac ope tardos,
Ne pereant magni, dum tractant otia parvi

Fit quod dictum est, urbem Robertus et igne
 Vastat, et urbanos dum servat mœnia salvat.
 Si recte memini, Provincia miserat illos,
 Quos umbræ pigros, celeres flamma addita fecit;
 Illa secus montem, sed non tamen in pede montis.
 At vicina pedi gens atria maxima habebat,
 Primos introitus portis sortita reclusis,
 Primo quas placuit summas elegerat ædes,
 Principis hinc etiam Raimundo contigit aula,
 Inde quies genti partim ægra, superbaque partim :
 Ast ubi Vulcanus depascit culmina, surgunt
 Qui pigritabantur, piget indulsisse quieti.
 Currunt ad muros, propter tentoria figunt.
 Pars tegetes fabricant, sic proxima perditioni
 Mœnia servantur, sic damnis damna levantur,
 Sic generale malum cessans, in particulari
 Sancit quod legitur : *dolor est medicina doloris.*

LXXVII. — *Templa et palatia ignis consumit.*
 Urbs accensa magis accenditur, ac magis, eheu!
 Excedit medicina modum, domibusque nocenti
 Igne pererratis, innoxia templa cremantur :
 Templa, quibus visis stupuisset pictor Achivus,
 Auri fusor Arabs, sculptores Scottus et Anglus.
 O quantam, quam materiam decor ille tegebat
 Quippe columnarum parvis de cautibus ordo;
 Forma pavimenti, vitreum mare, par cristalli
 De cedris Libani fragrantia tigna, Coatus
 Exsecuere trabes de silvis ætheritangis :

Marmor Atlas, vitrum Tyrus, æs Cyprus, Anglia
 [ferrum.]

Singula regna suas studuerunt mittere gazas :
 Et quamvis furnus latens coquat Antiochenus
 Plumbum, aiunt, templis misisse Amathonta tēgen-
 [dis,

Alterius domini culturam mater habebat :
 Alterum erat Jacobi dubitatur an ense necati,
 An ligno necti de templo præcipitati.
 Tales materiæ, tantum decus, hoc perit igne.

LXXVIII. — *Servatis muris, instat nihilominus hostis.*

Sed jam servatis tanto discrimine muris,
 Hostis adhuc instat : custodes fallere tentat,
 Nox cavet insidias, lux spernit scire cavendas.
 Qui spectant altis de rupibus inferiora,
 Cuncta palam spectant, qui stertit, quis vigilatve,
 Quæ tutore carent partes, quæ præside gaudent.
 Gens Alemannorum frontem quæ spectat ad Eurum
 Noctu servabat, somnis in luce vacabat :
 Sæpius hæc Turci summa de rupe videntes,
 Spem capiunt somnis ascendere posse sub illis.
 Scalas ergo parant, veniunt ad mœnia furtim :
 Ilicet ascendunt, nullo prohibente, jacebant
 Custodes miseri, quasi morte sopore soluti :
 Plurimus in turres jam scanderat arcus et ensis,
 Cum de longinquo cernuntur talia muro.
 Fit clamor, fremit urbs tandem sopita resurgit
 Turba stupet, visis prope se discurrere Turcis.
 Pars gladiis stringunt, pars diffugiunt stupefacti :
 Qui stringunt feriunt, qui diffugiunt feriuntur,
 Instant Christicolæ, fugiunt ad mœnia Persæ.

A Felix cui scalæ vel cordæ contigit usus,
 Cui neutræ infelix : de mœnibus exsilit altis
 Audax in silices, timidus strictos fugit enses,
 Dum tandem exciti surgunt, urgent Alemanni,
 Turba Latinorum, pudor ! ut testantur et ipsi,
 Per plateas Græci clamantes Caco Alemanni.

LXXIX. — *Obsessos fames urgens ab urbe nobiles
 quosdam exire compellit.*

Nec tunc destitit fortuna lacescere Christum,
 Seu Christi famulos, superata resurgere tentat
 Aquila, succubuit scandens, ingressaque muros
 Descensum egressumque parat : nihil intentatum
 Linquens, nunc dextra tractat, nunc arma sinistra ;
 Dicens, si nequeo superos, Acheronta movebo.
 Christicolas clausos patientes aspera luce,

B Aspera nocte fames omni crudelior hoste
 Affligit, lacerat, consumit, macerat, inflat.
 Trux here, nunc trucior, cras, posteras sævior, atque
 Sævior accedit, quanto magis esca recedit.
 Quæ tanta macie, tanta inter tædia vitæ
 Expers auxilii, pars militiæ fugiendi
 Consilium tractat; proba, nobilis, incluta bello
 Usque sub hoc tempus, dignissima laude juvenus,
 Wilhelmus fratresque sui, Albericus, et Ivo.
 Isti tres cognomen habent de *Grente Maisnil*,
 De Fontenella Radulphus et is Turonensis :
 At fratres, pudet, heu ! pudet, heu ! Normannia mi-
 [sit.]

Illud ubique genus victoria, gloria mundi,
 Anglorum-victor-populus, victor Siculorum,
 C Victor Græcorum, Capuanorum, Apulicorum;
 Cui Cenomanensis, Calaber, cui servit et Affer,
 Cui Japix, horum patitur de stirpe pudorem.
 Admoniti plures illorum voce fuerunt,
 Ut fierent tanti comites ad fœdera probri :
 Sed Deus, Arnulfusque suus parere paratos
 Arcent, et turpi revocant a conditione :
 Ast oblita Dei, patriæque, sui que juvenus
 Illa probrosa viæ cœpatrix, auctorque pudendæ,
 Perstat in incœpto, nullo revocabilis ore :
 Egregium factu rata, præclarumque relatu :
 Si reliquis cæsis, hæc se substraxerit hosti.
 Ergo struit funes, structis quibus atque ligatis,
 Pendula de muro sit noctua nocte volando :
 D Sic nocturna fugit, fugâ sole oriente patescit,
 Moxque fit edictum ne quis dissolvere funes.
 Audeat, opprobrii monumentum posteritati.

LXXX. — *Obsessi lethiferis cibis utuntur.*

Ergo ubi jam paleas pepulerunt vannus et aura,
 Purum quod remanet frumentum, aurum igne pro-
 [batum,
 Purgatum terræ, gens imperterrita constans,
 Sed lacerata fame, miserabilis, irrequieta,
 In spem vivendi currunt ad opes, moriendi
 Lethiferos gustus, ut sunt salvinea, cicuta,
 Elleborum, lapan, lolium, zizania mandant .
 His miseri ad vitam dum vescuntur, moriuntur.
 Præterea ventres solcæ quocunque repostæ.
 Et quidquid corii inveniunt ubicunque rejectum.

Immissum cacabo, flammis mollescit et undis,
 Inde struunt epulas, felix cui sors dedit illas,
 At quibus invidit mortem morbosque reliquit.
 Pressa malis, assueta bonis tam nobilis illa,
 Tam præclara ducum, comitum, regumque propago,
 Qualem nulla prius sepperunt mœnia nec post,
 Exdaret esuriem : pro nectare vix habet annem.
 Hinc ventris fluxus, febris, hinc pestis aquosa :
 Nullum solamen, partam videt undique mortem.

LXXXI. — *Singulare certamen ore Petri Eremitæ
 petunt a Persis.*

Multa studet, volvit, rimatur, circinat, ambit.
 Qua vi quove modo, quam ratione vel arte
 Declinet mortem, vitam revocet fugientem,
 Sit nox, sitve dies tractat, fecit ista palamque
 Consilioque inito legatos mittere ad illum
 Persarum satrapam, cui nomen Corboran audent :
 Quinque, inquam, mittunt, inter quos Petrum Ere
 [mitam :

Petrum cujus erant color ater, spiritus acer,
 Pes nudus, statura brevis, facies macilenta.
 Instar asellus equi phaleræ sibi sicut aselli.
 Petrum more eremi vilissima cappa tegebat :
 Scemate sub tali trabeati adit ora tyranni.
 Cernentes habitum, vultum, mox cætera Persæ
 Gaudent, et sperant procumbere velle misellum
 Principis ante pedes, ut flexus flecteret ipsum
 Poples, et ad pacem prænuntius ante veniret.
 Non sic impietas, non sic : sed pulvis ut ille
 Quem ventus rejicit, sic et tu rejiciere.
 Tunc sic est orsus sed recto vertice Petrus :
 « Gallica nobilitas Christi peregrina sepulcrum
 Dum petit, egregia quæ nil timet urbe potitur,
 Petrus apostolici dux agminis hic dominatur,
 Hanc fovet hospitio, conservos gaudet habere.
 Tu fines ejus popularis, et obsidione
 Claudis Christicolas : jubeo sub nomine Christi,
 Sub Petri, discede suis de finibus, et cito : vel si
 Justitiam sequeris, si Persica regna quid æquum,
 Quid rectum curant, armentur et egrediantur
 De vestris deni vel sex, vel denique terni :
 Contra par numerus concurrat Christicolarum,
 Vincat uter populus, sibi serviat Antiochenus :
 Victus uter fuerit, discedat ab Antiocheno.
 Aut si conditio gravis hæc tibi displicet, audi
 Quid sequitur, quid nos proponimus, altera restat
 Fortassis gravior : cum crastina fulserit Eos
 Ne dubites, bellum tibi noveris affore partum.
 Hæc sunt quæ populus mandat tibi verba Latinus. »

LXXXII. — *Persarum responsio.*

Dum Petrus mediis proponit talia Persis,
 Ridet turba ducum, ridet quoque grex popularis,
 Subsannant miserum trabeati more locutum :
 Tandem dux tumido respondet gutture summus.
 « Persarum regnum populantes gens peregrina
 Offendere deum Mahumet, eique secundum
 Solum Solidanum, perquirere, perdere missus,

A Inveni prædam : sed claudunt mœnia, frangam,
 Corpora vestra canum dabo rictibus, atque leonum.
 Hæc mea vade tuis responde verba Latinis :
 Nam quid ego Petro, quid vestro reddere Christo
 Inveniam? Quanti Petrus, tanti mihi Christus :
 Cura mihi neuter, risus mihi, risus uterque. »
 Post audita Petrus spiramina tanta minarum,
 Ad socios remeat, rabiem ducis ordine narrat.
 Protinus accingunt se bello audacia Galli
 Pectora; sed consumpta fame, et sine carnibus
 [ossa.

LXXXIII. — *Fideles irruptionem meditantur.*

Area lata jacet sub muro proxima portæ,
 Quæ patet in Boream, ponti contermina et amni.
 B Illuc conveniunt, ibi se metitur inermis
 Ille sacer populus, statuunt quis primus in hostes,
 Et quis prima sequens tollat vexilla secundus :
 Sic reliqui certo disponunt ordine bellum,
 Quo stent pila loco, quo lancea, quove sagittæ
 Unde eques, unde pedes aut irruat, aut stet in ho-
 [stem.

Ordine cuncta suo sic disponentibus illis,
 Sol ruit, extrahitur in crastina tempora bellum.

Transierat Byssæ, restabat tertia noctis,
 Cum suus Arnulfi cursu festinus anhelos,
 Voce manumque simul didascalus atria pulsat,
 Surge age, surge cito, quid signa, polumque mo-
 [raris?

C Coelitus ecce micat victoria, suspice stellas :
 Ante sequebatur modo qui præcedit, at illa
 Quæ nunc retromeat, nunc usque, Arnulfe, præibat :
 Surge, ducesque ciens, in prælia coge, pericli
 Si quidquam est, obses teneat, cremet aut cruci-
 [figar ;
 Et conjux, et uterque parens, et gnatus uterque :
 Namque et uterque parens, gnatique, uxorque erat
 [illi.

Doctus hic a puero quo currant ordine stellæ
 Vel quid portendant, seu mutet regna cometes,
 Sive senex gelidus pyrram minitetur et imbres,
 Seu Phaetontæos currus, leo sævus, et ignes
 Aut latus ensiferi nimis æstuet Orionis
 Auspicium belli, vel quidquid quæque minetur,
 D Summus in hac doctor multos instruxerat arte,
 In quibus Arnulfum, geminasque ostenderat illi
 Belli a principio prodentes omina stellas.
 Altera Christicolis fatum dabat, altera Turcis :
 Ordine tunc alio currentes, ac prius illæ
 Exitium Persis prodebant, gaudia Francis :

LXXXIV. — *Irruunt in hostem.*

Ergo ubi signa poli lingua digitoque magistri
 Linceus Arnulfi percepit ocellus et auris :
 Ad proceres summos citus exit et excit in arma :
 Et verso versum cursus docet ordine fatum :
 Jam bona cuncta nova, quia transivere priora.
 Interea Phœbo nox cesserat, ergo reclusis
 Esuriens bellum gens exsilit incluta portis.

Nunc ope, nunc opus est, nunc, Spiritus alme, vo-
 [canti
 Affer opem, quæ prima acies, vel cuja secunda,
 Quæ reliquæ fuerint, qui te sitit imbue vatem.

LXXXV. — *Ordo ducum in aggressionem hostium.*

Primus Hugo magnus Francos educit ab urbe :
 Prævius ante micat, prænobilis ante micabat :
 Proxima Normanni subeunt vexilla Roberti.
 Summi ambo comites, soli ambo regia proles
 Clarius Hugo genus, Robertus cætera major,
 Non sine re partes belli meruere priores.
 Tertius extrahens Godefridus in agmine multos,
 Ut pote Lothavidas cum Lotharidis Alemannos.
 Quartus Tancredo bellantum contigit ordo,
 Armis præcipuus, sed non adeo numerosus.
 Viribus et numero sublimis in ordine quinto
 Fulget vexillum Wiscardigenæ pretiosum ;
 Partim materia, partim crucis indice forma.
 Subsequitur sextus magno fremitu Raimundus,
 Hic ut se Turcis, non ut se misceat armis :
 Præsidio substet bellantes, undique spectet.
 Pube peremptura perimendæ supplicat arma,
 Sit robur belli, sit murus, et instar azyli.
 Flandrigenæ comitis vigilantia præsidet urbi,
 Ipse regit portas, murum armis ipse coronat,
 Turres omnimoda jaculorum nube, sagittis,
 Stipitibus, telis, saxis, scindibusve perustis,
 Sæpius ad fabricam convertens frena recentem :
 Unde minæ, unde metus, ne rupta admittat et ho-
 [stem :
 Nunc ducis ore tonat, nunc militis ense trucidat :
 Ille obex Turcis descensibus unicus ille
 Magno præsidio magni tutoris egebat.

LXXXVI. — *Terror Persas invadit.*

Persarum satrapam scaccis operam dare fama
 [est,
 Gallica cum primus vexillifer extulit arma :
 Flico rumor adest exire ad prælia Francos :
 Princeps nil motus ludum tractabat ut ante,
 Sed neque cum magni comitis vexilla Roberti
 Surgere clamantur : proh quanta superbia! surgit,
 Tertia cum subeunt, ingens erat ille tumultus.
 Demum captivis nostra de gente vocatis,
 Nam quosdam nostræ captivos gentis habebat :
 Quorum sint, quid significant vexilla requirens
 Quidnam figurent, quorum sint protinus audit.
 Hoc est Roberti, Godefridi hoc, illud Hugonis :
 « Hæc est nobilitas, at major in urbe potestas.
 Vel jam pugnabis, vel pugnam scire negabis. »
 Sic fando Tancredus adest, et adest Boamundus,
 Et robur belli cum signiferis Raimundi.
 Corboran accinctos bello, jamque irruituros
 Christicolæ cernens timet, accitoque repente
 Traduce verborum; quam Christicolæ prius illi
 Obtulerant, quam reppulerat modo conditionem,
 Rursus eis offert, at rursus spernitur illa.
 Tunc mora nulla citi pharetras arcusque sibi aptant

A Assyrii, Persæ, Parthi, Libies, Elamytæ,
 Phœnicesque, Arabesque, Indique, Tyrique, Me-
 [dique,
 Cumque his multimodæ quas propter tædia longa
 Nomine quæque suo prohibemur scribere gentes.

LXXXVII.

Transierant inter montem Christique cohortes
 Maxima Turcorum rabies, quasi millia centum,
 Scilicet a tergo missuri spicula, tanquam
 Venator cervos indagine claudere tentat :
 Æneus his murus opponens se Boamundus
 Ad socios tergum, vultum convertit in hostes.
 Ergo pugna Deo bifrons, similanda bifronti :
 Seu cui pone caput geminat pictura draconi :
 Hinc atque inde suum pro Christi sanguine fundit,
 B Inque vicem fusum de cædibus expiat hostis :
 Eia strenuitas, constantia martyrialis.
 Athletæ Christi, totius gloria mundi,
 Utimini dextris : vos pauci, centuplus hostis,
 Utimini gladiis : eget his hæc area marris,
 Hic ager, hæc messis reliquis vos pascet in annis.
 Altera frons belli Boamundus solus et expers
 Auxilii humani sperans in numine cœli,
 Fidentes numero, confisus præside Christo
 Aggreditur gentes, crux prævia nobile signum
 Signum signorum præfulgurat, hostibus horror,
 Christi militibus spes, murus, gloria, splendor.
 Miles in egrégiis non ultimus admodum acerbus.
 Fortis, magnanimus Boamundus, Martis alumnus
 C Atque nepos, illud prædictum insigne gerebat
 Robertus celebris Girardi filius orbi,
 Is dextra et lingua quin mente et corpore Christi
 Pronus in obsequium, pronissimus in quasi fratris
 Frater, et in socias quascunque vices Boamundi :
 Pertransit Turcas iterumque iterumque catervas,
 Hortando socios, hosti insultando ruenti.
 Turcis Robertus, Roberto instat Boamundus :
 Non illis ille, nec huic hic cessat adesse.

LXXXVIII. — *Territi fugantur Turci.*

Ad crucis aspectum perdit gens Persica visum,
 Fit tremebunda, gemens quæ venerat acris et
 [horrens.
 Non est amentum, non est qui exerceat arcum.
 D Evax, ha! ha! he! vertuntur in at! at! et heu! heu!
 Ergo se pecudes, Francos genus acre leonum
 Fassa fugam morti præfert, et vivere laudi,
 Dum nequit ad montem regredi refugit secus
 [amnem :
 Victores instant, et nunquam sternere cessant :
 Donec utrasque acies sociæ exceperere cohortes
 Victas, vincendæ victrices vincere sanctæ.
 Jam non pugna bifrons, jam certior ac fuit ante,
 Jam spes aucta aliis, aliis metus additus armis :
 His pugnare, illis pugna decedere suadet
 Multus adhuc populus, numerus cui cedit arenæ,
 Et quod rarus equi premit acris terga Latinus
 Christicolis obstat, Turcis solatia præstat :
 Accedit tamen his astutia; sed nihil astus,

Nil dolus in Christum, sine quo nihil est nihil A Qui celer aut celeri raptatur equo velut igni,
[actum. Qui fugit emersus ruit, avius, et stupefactus.

LXXXIX. — *Anceps pugna.*

Venerat in bellum regnis citus a Nabathæis
Confinesque suos Persas sociaverat Eurus :
Ipse regebat equos, ipse arcus, ipse pharetras :
Nec minus adversis, obverso turbine, dextris
Tela retorquebat, tortores torta per ipsos.
Vix stabat gladius contra Euri spicula Francus.
Languidus Æoliæ Zephyrus torpebat in antro,
Traditor in bellum Francos a Gadibus usque,
Atque Pyrenæis nivibus, per et invia et Alpes,
Per freta, per syrtes, per Syllam, perque Carybdim,
Fidus ubique comes adduxerat, at modo fallax
Abdicat auxilium, dum Francia pugnat in Eurum :
Hæc animadvertens gens Persica, quod nequit

[armis

Molitur nammis, fumo, et caligine tetra
Christicolarum oculos seu nocte involvere tentat
Subdit arundinibus incendia, subdit et ulvæ,
Subdit viminibus, quantum licet excitat Eurus.
Ille suas nebulas, fumum de vepribus ille,
De reliquis dumis, seu hamno, sive rubetis
Perflat in obstantes furiali mente phalanges.
Ergo dies piccas fulgens conversus in umbras,
Fortes debilitat, confortat debile vulgus.
In tenebris enses pugnant, in luce sagittæ.
Seu contra linceas ineant certamina talpæ :
Sic furiis Euri nutat sententia belli.
O quotiens illa Zephyrus dum tardat in hora :
Clamatum est, Zephyri succurrite, surgite pigri :
Eurus pro Turcis furit, et vos surgite nobis.

XC. — *Prævalent Christiani.*

Sic dum clamatur, Deus afflictos miseratur,
Thesaurusque suos aperit, producit et inde
Corum propitium, qui flando reverberet Eurum :
Inque suas cogat victum revolare cavernas,
Fumo Turcorum qui lumina turbet eorum,
Liber ab occiduo productus carcere Corus.
Nec mora mandatis obtemperat : omnia quassans,
Omnia convellens, obstant quæcunque volanti :
Jamque in bella venit, veniens non arma virosque
Tantum pulsat : equos terret, tentoria vellit,
Horrent atque tremunt mons, vallis, campus et

[arbor.

Eure fugis, fumoque tuo tu involveris ipse,
Inque tuos Persas sua fraus, lex æqua redundat.
Tunc oculis clausis Turcus, sed Francus apertis
Dimicat, et subito versa vice prævalet ille
Qui prope victus erat ; superatur qui superabat :
Hic fugit, ille fugat ; Baal ruit, obruit alpha.
Persarum velox equus est, et pinguis et acer :
Contra Francorum tardus, macer, anxius, æger :
Ille fugit facile ; nequit hic instare proterve :
Ille quasi innumerus : vix hic quasi sexcentenus :
In vigilando fugæ post versa pericula Persæ

(5) Lynca est fluvius in Macedonia, qui in Eri-
gonem excipitur, cujus meminit Ovidius lib. xv

B XCI. — *Victos Tancredus inscquitur, eorum miram
stragem facit.*

At proba Tancredi laudem esuriens sitiensque
Strenuitas, præter laudem nullius avara,
Pauper opes, jeuna cibum, in sudore quietem
Spernit, quaque iter est inter duo brachia fissi
In bivium *Farfar*, nusquam locus aptior illi :
Multos persequitur, paucis comitantibus armis.
Ergo inter Parthos et Persas, mistas et Indos,
Inter omnigenum vires Mahumicolarum ;
Pardus ut inter oves, stragem Wiscardida miscet
Calcibus urget equos, retrosuadis urget habenis
Horrificis urget clamoribus, et stimulandi,
Qualibet arte fugax acies incumbit in armos :
Collo infert stimulos, mutilat quacunquæ gravatos
C Parte, vel ante jubis, inutilibus retro caudis :
Ut mortem evadat, nec sellas solvere tardat :
Ensibus et pharetris etiam fugat illa solutis.
Tancredus virides respergit sanguine glebas,
Tancredus fossas morientum stipat acervis,
Vulnere multa perit, perit et sine vulnere multa,
Vulnera dum metuens, declinat vulnera turba,
Quidam sponte ruunt, freno sellaque relictis ;
Et subeunt dumos sperando latere sub imbris :
Horum cornipedis eviscerat ungula partem,
Partem dum ruitur, tento pede, mors remoratur :
Quem pes non tenuit : cor huic crepuit, jecur illi :
Flumine salvari pars plurima posse putantes,
Intromissa vadis perit auxiliaribus undis :
Viva subit tumulos eques, atque equus intrat

apertos ;

Ut ripas ineunt, palam hunc absorbet et illum,
Ergo pharetrati, loricati, phalerati,
Dum Stygæ sic adeunt manes, alii tremefiunt.
Ipse timet Pluto repeti, pavet, ac fugit uxor :
At vada certa quibus sors obtulit, ii quoque partim
Emergunt ab aquis, partim merguntur in ipsis :
Nec sic evadunt, qui sic evadere tendunt.
Tancredus sequitur, vada scit quasi (5) Lynca
[vadaur :
Usque recens, acer dum cuncta recentia, cuncta
Acria parta suum sibi suggerat obvium Harengum :
Natura pariter firmum munimen et arte

Metam., hoc versu :

Hunc fluit effectu dispar Lyncestius amnis.

Non timuit Turcus in tanta peste sagittas,
Undique turratum, robusto milite fultum
Nunc aperit portas diuturno tempore clausas;
Occurrit domino venienti congrua pubes,
Ille ciens supplete novos, supplete caballos,
Arma, viros, et equos simul invenit omnia parta.

XCII.

Planities super Arthasii, sub mœnibus Emmæ
Herbida dividui cursu circumdatur amnis:
Illa viatores prius excludebat, eratque
Circuitus longi properantibus invida causa;
Abscidit invidiam geminus de monte recisus,
Atque viatorem admittens, altrinsecus arcus.
Hos inter pontes gens Persica jam quasi tuta,
Jam quasi nacta fugæ post tædia longa quietem
Fessa quiescebat, bellum evasisse putabat.
Cum Tancredus adest, et adest equus, arma vi-

[rique:

Pugna recens, visis se mutuo qui fugat *Evax!*
Exclamat Turcus, fugiens immurmurat *at! at!*
Magna fuit cædes sub mœnibus Antiochenis,
Multus ubi atque recens commisit prælia cæsor:
Hinc est, atque illinc per mutua vulnera fletum,
Hinc illinc risum, non est hic hac vice gestum:
Altera pars risit tantum, tantum altera flevit:
Flevit Turca fugax, risit Normannica bellax.
Normannus sternit, Turcus cadit, ut subitarum
Impetus hastarum, geminique angustia pontis,
Effugium retinent, bellum committere terror
Non sinit, atque fugæ labor, et vires labefactæ,
Plurimus et sanguis multo de vulnere fusus:
Ut quot membra fere', tot gestent vulnera Persæ:
Ergo vae miseris quidquid tentetur ab illis:
Nam nec pugna fugam solatur, nec fuga pugnam:
Turcus utram tentet, neutram procedere gaudet:
Ut pecus ergo perit, leo, cui leopardus inhæsit.

XCIII. — *Artasium castrum redditur.*

De tanta turba paucos fuga salvat, et ulna:
Sic aliis stratis, aliis sternendo fugatis,
Castrum restat adhuc Turcis, belloque refertum,
Restat adhuc, inquam, sed inexpugnabile tanquam
Quiddam non hominum fuerit, sed fabrica divum:
Pergama Neptuni, Phœbi Ilium, [utrumque utrius-

[que

Collata huic: tantum, quantum illis cætera cedunt;
Illa tamen pubes sociorum territa cæde,
Nil sibi confidens opes, æque pauper et expers:
Hinc item, inde moras examinat: ergo morarum
Sublata trutina, præponderat et placet ire:
Nil sibi cum Francis, nil cum cœlestibus armis
Aiunt: post victos superiorum numine Turcos.
Quosdam de populo Raimundi; sive coactos
Esurie dira, captosve cupidine falso;
Christo posthabito, Mahumet jura colentes,
Turcatos eadem qua Turcos claustra tenebant.
Illi consulti quis major Christicolarum,
Quisve fide potior, cui castrum reddere, cui se,
Cui sua sit tutum: Raimundo credere suadent.
Ille fide potior, comes, aiunt, robore major

A Non locus est metui, si vos committitis illi.

Quid moror in verbis? res est rem claudere paucis:
Creditor, accitur, referatur, abitur, initur.

XCIV. — *Podiensis episcopi morientis verba ad exercitum.*

Interea præsul moritur Podiensis, et intra
Basilicam Petri conditus conditur almi:

At moriens proceres ad se vocat, hisque vocatis
Verba facit, monumenta sui, documenta salutis,
« Dum Deus indulsit, dumque in me sospita mansit:
Nec studium fratres, nec sedulitas mea vestro
Defuit obsequio: vos sicut mater alumnum
Sollicitus fovi, docui, monui, stimulavi:
Lethifera avulsi, vitalia semina sparsi:
Pervigili cura solvi mihi tradita jura.

B Jam nunc delibor, jam vitæ terminus instat.

Sic me doctrinæ vobis papa ministrum
Tradidit Urbanus: sic vobis hunc ego trado:
Tradidit Arnulfum nulli hoc in agone secundum:
« Filius hic, inquit, meus est dilectus, in ipso
Est mihi complacitum, vos aures vertite ad ipsum:
Tu vero, Fili, monitus memor esto paterni:
Divini large documenti semina sparge,
Acceptam gratis sementem reddito gratis,
Peccantes revoca, bene agentes laude corona,
Urge propositum, Christi te ostende ministrum
Sedulitate proba, commissa negotia tracta,
Nullus ad injustum donis te flectat onustum,
Utque brevi breviter, vita, loquar, esto pudicus:
Sobrius, et prudens, humilis, pius atque quietus.»

C

XCV. — *Ejus epitaphium.*

Sic monet, et paulo cunctatus transit ad illum
Quem meus, quem vires, quem vox coluit sua Je-
[sum.

Vir magni meriti, vir quovis dignus honore,
Vir dignus titulo, si non potiore, vel isto.
Conditus est Moysis clarissimus hic imitator
Doctrina, studio, moribus, officio.

Dux populi Moyses, et dux populi fuit iste:

Ambo duces Christi, cœlitus ambo sati,

Ambo justitiæ, doctrinæ ambo studiosi:

Ambo fuere Dei vox media et populi.

Causa viæ Moysis tellus Chanaan memoratur,

Huic quoque causa viæ terra fuit Chanaan:

D Cernere, non uti Moysi conceditur illa:

Huic quoque non uti, cernere ferme datum est.

Longa Deo Moysen jejunia conciliarunt:

Hunc quoque longa Deo consecrat esuries.

Ipse Deus Moysen, hunc papa Urbanus, et ipse

Præco Dei sequitur, misit utrumque Deus.

XCVI. — *Tancredus cum Normanniæ et Provinciæ comitibus Marram obsidet.*

Postquam urbs capta, victores gazis, victos cædi-
bus donatos, alios ab humili ad sidera extulit, alios
sub tartara a luxu et crapula submersit: Boamun-
dus Antiochiæ principatum adeptus, ad præsidium
manet; Tancredus intermissum viæ laborem redin-
tegrat; algorem, æstum, inediam, sitim, montibus,
vallibus, agris, municipiis, præfert: ad quorum amœ-

nitatem Tempe Thessa a sordescunt, Emma Heliconem suam, *Harenc* vireta, *Barisan* vites, *Hersen* segetes contemni dolent : præter hæc autem, et aliorum oppidorum numerus ingens singula suis opibus alienas præferri. At Marchisides alter Julius nil actum credens, dum quid superesset agendum, causam itineris Jerusalem esse commemorat, et per Antiochiam fuisse peregrinandum, non per Antiochiam peregrinatum. Igitur quærentes bellum comites Normannum et Provinciale sociat, cum eisdem Marran oppidum et populosum et uber aggreditur. Præviderant sibi Marrenses seu capta Antiochia territi, seu quia plurimum Francis in obsidendo obstiterant, seu volante fama ab Antiochenis contribulibus præmuniti. Harum quapiam, fortasse omnibus præmoniti causis, tota usquequaque nudata vicinia, urbem suam impleverant, obsessuro exercitui nihil relinquentes. Huc accedit quod suburbanos etiam obstruxerant puteos, atque inopia advenas repelli posse arbitrati. At Christicolæ qui sublata cruce semetipsos abnegaverant, qui propter Deum corpora sua ad supplicia tradiderant, nihilominus urbe circumdata gratulantur, quasi ad epulas invitati : alii machinas struunt, alii struentibus ministrant : hi fundis balearibus turres quatunt, illi silices instrumenta quassandi scapulis asportant : hos videas cursitare agiles ad spem cereris, illos regredi sub onere gementes : quidam puteos ad priscum usum revocabant, quidam in fabrica novorum exercebantur : nonnulli de cataractis cœli opem expectantes, aquæ

A nihil cunctatus Antiochiam venit, castris tutoribus hujus adhuc discordiæ ignaris ; obiter autem suos instruit milites, quomodo enses clam teneant, et quomodo deprimant. Inde cappati tam ipse quam socii castro appropriant, janitorem vocant, januæ reserantur, pacifice admittuntur qui pacem simulabant. Ingressi autem unus post alium, ubi primum numerus pugnae sufficit, simul cuncti, hæc simul cuncta, lacertos, mentes, gladios nudant, Raimundi milites extrusos ad ipsum non sine colaphis remittunt : ultus itaque qua licuit Raimundum Tancredus, potentior astutior, corpori caput abscissum restituit, dum Trojæ suæ Ilium Boamundo reddit : Boamundus enim dum adhuc expers suspiceret oppidum, adeo ipse sibi mutilus videbatur, ut semiprincipem se, non principem diceret, Raimundumque collegam suum in principatu Antiochiæ nominaret : Hæc insomnem, hæc in somniis principem molestia torquebat. Verum ubi odium atque dilectio altrinsecus collidentes mutilo, ut dictum est, principatui cornu reddiderunt, tunc elevatum est solium Boamundi, jamque ipse experrectior cum magna manu Tancredum sociat Marram revertentem. Infesti ambo Provincialium comiti, magnifice sua adversus hostium arma munierunt.

XCIX. — *Discordiæ origo.*

Ad hujus odii fontem recurrere libet, quo minus æstuantis impetum fluenti derivantes miremur. Dum adhuc Antiochia Galliæ principibus clausa resisteret, Boamundi atque Raimundi ministros media intercurrit discordia. Frumentatum utrobique missi, annonam simul inveniunt et pugnam ; ferro ceres dividitur, sauciant tanquam territæ ambæ partes, saucii populus uterque domum revertuntur. Viso famularis turbæ sanguine principes turbantur : et si quando similis occurrerit casus, sauciorum animos ad talionem accendunt : in castris tegendum fore ignem præcipiunt, extra turbine rapido flammam suscitandas. Jussum hoc aures patulæ libenter admittunt, quas difficile erat revocare prohibitas. Ubi ergo exinde major alterius partis turba minori alterius onustæ obviasset, depositis illico oneribus victualium, onerabantur colla procellis alaparum ; sicque editior viribus, spoliis gaudebat : impar autem aliis non sibi desudasse lugebat spoliatus : qui alterutri linguæ consonabat, modo cum ea verberabat, interdum pro ea innocens verberabatur. Narbonenses, Arverni, Wascones, et hoc genus omne Provincialibus : Apulis vero reliqua Gallia, præsertim Normanni conspirabant. Britones, Suevos, Hunos, Rutenos et hujusmodi linguæ suæ barbaries audita tuebatur, et hoc quidem extra muros.

C. — *Commentum de lancea Domini.*

In urbe quoque non effluxit seditio, sed affluxit : cum enim in supradicta fame populus turbaretur obsessus, surrexit de gente Raimundi versutus mendacique commentor Petrus, qui salutem populi revelatam sibi prædicaret hoc modo : « Apparuit, inquit, mihi semisopito beatus Andreas apostolus, at-

XCVII. — *Fames horribilis in castris fidelium.*

Inundantia hæc nimia peperit famem, putrescente in castris allata cerere, nullam de foris quoquam afferente, protelabatur victoria. Panis fluxerat, fames invalescebat. Pudet referre quod audierim, quodque didicerim ab ipsis pudoris auctoribus. Audivi namque qui dicerint cibi se coactos inopia, ad humanæ carnis edulium transisse, adultos gentilium cacabo immersisse, pueros infixisse veribus, et vorasse adustos : vorando æmulati sunt feras, torrendo homines, sed caninos. Hunc ipsum finem membris propriis minabantur, cum aliena deficerent : nisi aut captæ urbis, aut cereris advenæ intercessio esuriem lenisset.

XCVIII. — *Discordia inter Tancredum et Raimundum.*

Hæc dum ita geruntur, Tancredi Raimundique ministros discordia agit : moxque a ministris surgit ad dominos. Vix, ah ! vix compescit Tancredus animos quin Provincialium strage iram leniat, sed occurrit viro ratio, quæ sanguinem vetat fundi Christianum : melius ipsa ad Wiscardi monet artes recurrere per quas orbi gloriosus innotuit. Ergo

que hoc auribus meis præceptum indixit : *Surge, et annuntia populo laboranti consolationem cœlitus elapsam, quam lateris Dominici perforatrix lancea conferet inventa : ea intra basilicam beati Petri sub terra latet : tu in tali loco (et locum designavit) pavimentum solve, ibi fodiendo annuntiatum invenies ferrum. Ubi ergo armorum horror ingruerit, illud opponite hostibus; in eo vincetis.* Experrectus delusum me a somno arbitrabar, nec palam feci in perpetuum taciturus, nisi secundo et tertio commonerer : tenebat me rursus secundæ noctis quies, cum rursus idem apostolus redit, ipsum idem quod prius ingeminans, sed increpanti similis et irato. *Quare, inquit, contempto me siles? multorumque salutem unus moraris? Clamavit ad Dominum populus, et exauditus est, et adhuc eum tua negligentia facit quasi neglectum : festina igitur quantocius hoc corrigere, ut possis vivere.* His perterritus, ubi somnum evasi, jam simul certior factus sum et sollicitior : adhuc tamen ambigens clamne facerem, an palam : in hac cura totum transegi diem, et bissem noctis orationi et jejuniis vacans, postulansque a Deo vicem tertiam, si duæ ab eodem fuissent. Bis acclamaverat auroram gallus, cum vix tandem sub cantu tertio fessos artus sopor alligat : nec mora, qui primo, qui secundo venerat, illico tertiat vicem, semper terribilior, semper imperiosior, *Surge, age, inquit, ignavum pecus, canis mute, mora salutis, cunctatio triumphi, damnum civium, hostium solamen; timore illic trepidasti, ubi non fuit timor : ubi est, illic non times.* Restabant adhuc minæ et jurgia, cum præ timore perterritus spiritus minis subtraxit se et sopori. Sudor pariter tremorque simul corpus alternabat, ac si latus alterum torreret ignis, alterum in glacie rigeret. His gradibus ad docendum veni quod didici : vos autem, patres ac fratres, ne tardetis rei sinceritatem experiri : superest mihi locum designare, vobis suffodere. Qui rumor ubi Raimundi auribus est illapsus, statim concione habita, Petrus ad Petri basilicam vocatur, locum rogatus, sicut finxerat prius, altare significat, fodere monet; utque pondus verba habeant, vultum etiam fingit. Foditur ergo, nec proficitur, suffossa humus nequit reddere quod nec commissum fuerat, nec acceptum. Habebat autem ipse clam apud se cuspidis Arabicæ ferrum, de cujus inventione fortuita, materiam fallendi sibi assumpserat : Scabram quippe intuitus, exæsam, annosam, usui nostro forma et quantitate dissimilem, auspiciatus est illico hinc fidem novis signis adhæsuram. Nactus ergo fallendi tempus, ligone arrepto, fossam insilit, conversusque ad angulum : « Hic, inquit, fodendum est, hic latet quod quærimus, hinc exhibit. » Tunc sæpius sæpiusque ictum multiplicans, demissam fraudulenter a se lanceam fossorio illidit : cooperata est dolis umbra, umbræ populus frequens, frequentię loci angustia.

CI.

Cæterum ubi ferrum ferro illisum tinnit, aures simplicium arrectas idem fraudis commentor, sub-

A lata lancea, his implevit : « Ecce, ecce quod cœlum promisit, quod tellus conservavit, apostolus revelavit, oratio populi contriti impetravit. » Vix hæc fatum foras extrahunt, hymnis et canticis lanceam prosequuntur, muneribus donant, auro involvunt et palliis. Hæc Raimundus et qui ei favebant concinabat : sed et aliarum partium rudis simplicitas oblationibus deserviebat; ante victoriam quidem instanter, post eam vero multo instantius, quasi trophæi gloria prælatæ in bellum lanceæ juxta Provincialium clamorem foret adscribenda. Igitur Raimundi ampliabatur fiscus, extollebatur animus, insolesebat exercitus. Favebant ei de principibus aliqui, quos ipse modo blanditiis, modo obsequiis sibi allexerat.

B CII. — *Boamundus fallaciam suspicatur in lancea.*

At Boamundus, ut ipse non imprudens, rei seriem scrutatur, quisnam somniator ille esset, quibus populum ambagibus involvisset, quem fossoribus locum significasset, utque ipse insilisset, fodisset, invenisset : statim fallaciam deprehendit, inventionem irritam, inventorem conjecturis falsificat argutis. « Pulchre, inquit, commentum est beatum Andream apparuisse homini, quem audio cauponas frequentare, fora præcurrere, nugis amicum, triviis innatum. Honestam elegit sanctus apostolus personam, cui cœli panderet arcanum : nam de loco, cui fictus non patet locus? si Christianus abdidit, cur altaris proximi latibulum declinavit? aut si gentilis seu Judæus, cur intra parietes ecclesiæ? cur secus altare? quod si neutri, sed fortunæ ascribitur; apud quem historiographum venisse Antiochiam Pilatus invenitur. Scimus nempe et lanceam fuisse militis, et militem Pilati : at vero placet quod sequitur : quod audio inventorem illum, laborantibus frustra fossoribus, insiluisse, concessumque uni esse in tenebris, quod multis palam est negatum. O fatuitas rustica! o rusticitas credula! o credulitas facile convincenda! Esto, personam honestas, locum vicina crucifixio roborat : non satis vel hæc novissima hominis illius fraus patet : si pure, si simpliciter in via Dei ambulasset, si advocato sibi in apostolo confidisset, non ferret ipse inventioni suæ testimonium, sed mereretur alienum. Nam quid tantæ illi contumeliæ rependam, quod nostram quæ de sursum est descendens a patre luminum victoriam, ferro suo Provinciales deputant? Deputent ipsi suam comes cupidus, et vulgus stolidum : nos autem in nomine Domini Dei nostri Jesu Christi vicimus et vincemus. Hæc Boamundus et cum eo qui summatum subtilius discernabant Normannus et Flandrensis comites, Arnulphusque vicepræsul et Tancredus.

CIII. — *In quo et Raimundo displicet.*

Igitur Raimundus acutis Boamundi argumentorum spiculis sauciatus, mille artibus, mille semitis vindictam investigat : ita secum sine medio disjungens Wiscardidæ contumelias, aut præmoriatur aut

ulciscar. Si palam occursus non suppetit, suppetat A noctis hora penultima ad tertiam sequentis dies media fatigaverat.

..... *Dolus an virtus quis in hoste requirat?*

(VIRG. *Æneid.* lib. II.)

Cum, inquit, mea est urbis tutela, præsidium montanum, mihi regia princeps, mihi forum, mihi pons et porta parent: lancea quoque, populi numerus arbitrii est mei. Quid restat, nisi ut extincto, principatum obtineam Boamundi? Hæc et multo plura volventi, præ omnibus sedet motum iri inter plebes seditionem, ut a pede ad caput exundetur, proludant in foro hinc inde jurgia, surgat clamor turbare populos, duces utrinque suis auxilium ferant, in Boamundum omnis arcus, omne jaculum intendatur. Has dum Raimundus tanquam leo in spelunca sua molitur insidias: noluit taceri iniquitatem Deus, quin Arnulfo indicata, ilicet per eum Boamundo indicatur. Sic elusa fraude, salvata est a morte anima viri, cujus vita plurimum Jerosolymipetis jam profuerat, plurimum adhuc profutura. Hanc igitur habuerunt iræ originem, hinc cœpit edii fomes.

CIV. — *Marra capitur.*

Sed revocat me obsidio, tanquam messorum seges intermissa dum is retrogradus spicas recolligit elapsas. Igitur Marram usquequaque bello circumseptam suffodiunt, Marræ supervolitant sagittæ, concutiunt fundæ, tremefaciunt minæ: undique clamor, undique assultus, undique plaga: contra urbani quasi par pari reddunt, reverberant balearica tormenta similibus, missilia jacula eminus, cominus vomeres marmora demittunt: plurimum sauciant, plurimum sauciantur: hi moriuntur ut vivant, infirmantur ut valeant, fluunt ut durent: illis intentio est cœptum, jamque semiactum opus peragere, tanto labori finem quærere, adipisci gloriam superando, superare fortunam patiendo: sed dum crebrius crebriusque tanquam malleis incus, vel flagellis area, silice infatigabili mœnia percelluntur, fatescit turris, murus solvitur, propugnacula ruunt, ruina simul et claustra pandit et gradus exstruit. Igitur væ, væ Mahumicolis, Christicolis gaudium: quippe his prospera omnia, illis omnia etiam ipsæ suæ spes adversantur. Nec mora, patefacto aditu, aditor non deest, contra civitas obsistere nititur, quidquid virium habet, introitui opponit: summopere certatur, dum hæc invalescit pugna, dum horum fervet, aliorum tepescit defensio, minus jam minusque scuta sonant, quale paulo ante ad grandinam saxorum pene fatiscebant. Ergo applicantur muro scalæ, superat turres ascensor, urbi captæ insultat: sed audito strepitu, visoque discursu, defendentis turbæ cadunt animi, pedes refugi latebras petunt, armis projectis vivere speratur. At nostri urbe capta, alii cædibus insistunt, alii gazis; pars victum quæritat, pars rapinas exercet, victoriam adeptos laborum juvat meminisse jocundius graviorum. Sic venatricem olim turbam et ipse venator jocundantem, licet jejunam vidi, quos a præcedentis

B

C

D

CV. — *Arcæ obsidentur.*

Jamque sæpius de valle lacrymarum ad montem gaudii excelsum surgere assueti Christicolæ successus urgere suos, instare favori numinis haud cessant. Arcas oppidum aggrediuntur, non impari ac Marram nisu, sed dissimili eventu. Surgit in margine planitie tumulus declivia Libani ab austro pertingens, mare ad occasum quasi stadiis viginti remotus despectans: ejus pedem fluvius abluit, qui ab ortu ad littora derivans, Hierosolymitano lævum latus imperio concedit, Antiochiæ dextrum, inter Tortuosam et Tripolim limes notissimus, munitum arte et natura præsidium, difficilem hosti grassaturo aditum minabatur. Christicolæ autem plurimo jam certamine, virtuti omnia cedere experti, Arcas circumdant, pars fluvium transmeat, ut portarum obstruat egressum: pars citra manet, de opibus Crach. et Raphaniæ oppiderum, ac reliquæ hujusmodi citerioris viciniae facilius alenda. Tancredus in primis transmeatoribus emicat summopere exultans, quod desiderati regni oram ingredi meruisset: pons tamen saxeus antiqua fabrica continuabat exercitum, ut facile ab his ad illos posset transmigrari. Ergo ubi armis clausa sunt claustra; fortia fortibus, gentilia Christianis, principes de more tormenta muralia struunt: singuli singula, unum comes Normannus, alterum Raimundus, tertium Tancredus: nam Boamundus Marra eversa Antiochiam redierat, ubi etiam dux Godefridus et comes Flandrensis adhuc hiemabant. Hugonem magnum ad Ciliciam revocaverat bellum, in quo saucius femur Tharsum fertur curandus, imo humanus. Solis igitur tribus superscriptis principibus obsidionis labor incumbit, oppugnant incessanter, et acriter expugnantur. Dum sic autem certatur, quiddam contigit quod præterire socordia est, memorare utile et honestum.

CVI. — *Mirabilis visio Anseli proximæ mortis præsaga.*

Erat in exercitu nostro heros nobilis, cui magnum nomen contulerant hinc probitas, inde genus, tertia honestas, quartus Ribot mons hæreditas propria militiæ fetura præclaræ notissimus. Vocabulum illius viri Ansellus regi Franciæ, imo ternæ Galliæ curias celebre personabat. Is in meridie, ut est moris, cum lassos somnus ocellos submisisset, somnium vidit, quod experrectus adito sapienti viro indicatori meo Arnulfo indicavit. « Videbar, inquit, mihi per somnium super cæni congeriem stare, unde palatium suspiciebam excelsum, cujus quam maxime simul omnia communem usum excelebant: spatiositas, celsitudo, materia, forma, soliditas, ornatus. Pedem ejus marmor, ebur, argentum formabant; reliquum corpus aurum prorsus et gemmæ. Deambulabant per porticus in excelso personæ innumerabiles, quarum singulas tanti ædificii censura decuisset: adeo speciosi, adeo preceri, adeo ornati, adeo per

omnia venusti proceres eminebant; cumque perspicacius intuens admirarer, deprehendi quasdam præcognitæ nihi figuræ reliquias, quibus comites militiæ hujus nostræ hos fuisse animadverterem. Tunc mihi corde et animo studiosius inhianti, et si quis patuisset aditus anhelanti conscendere, apparuit quidam ille noster, quem taliter ibi tunc amisimus: (nomenque et modum locumque et diem obitus viri recolebat) ille mihi, inquam, sic ait: *Hancine beatorum turbam agnoscis, Anselme? Vix, inquam; neque enim alia ad cognoscendum signa remanserant: nisi qualibet quinquagenarium quempiam regressum agnoscimus, qui a nobis puer septenni est egressus. Tunc ille: Hi sunt Jerosolymipetæ, qui viam Dei in qua adhuc et tu laboras, ab initio aggressi rebus humanis excesserunt, et meruerunt habere coronas perpetuas: tu quoque in proximo, ne forte invidias, ad nos conscendes; bonum enim certamen certavisti, et cursum consummasti. Hic me stupefactum sopor dimisit et visio: tua, Domine, sapientia mihi consulat.* Tunc Arnulfus metum verbis a viri pectore solatoriis excludens: monet tamen confitendum peccata esse, accipiendam pœnitentiam, et post hæc eucharistiam. Actum illico, et ministris commilitonibusque suis stipendia reddere debita est adjectum. Jamque intrepidus equo insidens, stipante militum caterva, circa muros, ut solent nobiles, spatiabatur: cum repente silex improvisa de turribus illapsa est, quæ Anselmi occiput sparsit et cerebrum, moxque labentem militia excipit; illuc corpus reportant cum lacrymis, unde modo gaudentes exierant, spiritus ad beatitudinem ascendit promissam.

CVII. — *Oppidani Arcarum acriter resistunt.*

Condito, prout decuit, illustri viro, cum exercitus noster nihil in obsidendo proficeret, præscripto dant mandatum Arnulfo, ut Antiochiam revertatur, quatenus morantium Godefridi Robertique Flandrensis quietem increpet, bellumque adesse nuntiet Damascenum: Arnulfus autem ut semper ipse ad reipublicæ utilitatem promptissimus, libens ultro scapham ascendit propter navalia hostium Tortuosæ, Heracliæ, Valoniæ, Gibel: tandem Laodiciam pervenit, inde Antiochiam per multa pericula, paucis comitantibus excurrit. Illic principes causam viæ nactus expergisci mœret, docet bellum imminere, cujus fortunam, nisi maturatum fuerit, horum terminabit absentia.

Cognito autem belli rumore, Franci militia principatum stimulat, nec minus ipsa ab ipso stimulat, unanimiter arma frementes, breve tempus inter parandum perveniendumque expendunt. Ergo ubi exercitus congregati fama finitimos percurrit, cessat bellum, satagit hostis se tueri, non alios grassari: at nostri perpetuo impetu, sed non efficaci propositum urgent: sagittas, jacula, silices, et quidquid in turres hostiliter mittitur, incunctanter mittunt; natura pro loco pugnat, nihil proficiunt. Compertum habebant plurimi et expertum quiescendo interdum

A vincere, ubi frustra fuerit laboratum: propterea ex hoc in hoc sibi consulunt inclinare, ut cunctando fame crucient oppidanos. Consilii magistra fuit ubertas exterior parituram se intus minitans egestatem.

CVIII. — *Probatione ignis impostura de lancea declaratur.*

Dum ergo vacant arma, dumque otium curas excludit mavortias, oboritur quæstio de supra memorata cupidinis inventione examen factura: vexabat namque schisma populura, his factum laudantibus, illis damnantibus, neutra parte admodum rata. Unde placuit summis procerum ut qui erroris initium fuerat, ipse litem finiret, ignito argumento rei dubiæ fidem facturus. Accito itaque in concilium Petro, adjudicantur novem passus hinc inde flammantium B medii spinarum, quatenus hæc examinatione aut illæsi vera probetur inventio, aut falsa ustulati. Datur jejunio triduum, legitime orandi vigilandique induciæ: sic disceditur; at mox postridie iterum convenitur. Flammescunt ordine gemino spinæ; Petrus tunica et braccis velatus, nudus cætera per medium graditur, in exitu ambustus cadit, postridie exspirat. Videns quid actum est populus, calliditate verbosa seductum se fatetur, errasse pœnitet; Petrum Simonis Magi discipulum fuisse testatur.

CIX.

At Raimundus et complices sui Provinciales obstinatis animis reum defendunt, sanctum prædicant, Arnulfo minantur, utpote fraudis revelatæ summo scrutatori; denique manum armatam in eum mittunt, domi improvidum oppressuram; nisi præmonitus ad Normanniæ comitem, cui militabat, ipse festinasset. Comes epulabatur et cum eo Flandrensis, ambo simul juncti discumbebant, sed audita festinantiae causa vocatur, in medium sessurus; comites altrinsecus secedunt, mittuntur arma armatis occursura. Cæterum, illi, audito Normannorum fremitu, territi rem dissimulant, aliud quærere atque aliorum tendere simulantes: hoc se artificio tuentur; alioquin non tam frustra quam male arma sumpsisse, si quos absolvisset fuga, dolituri.

CX. — *Proponitur fabricanda aurea Salvatoris imago.*

D Postquam fraudis commentor Petrus, quam meruit, pœnam luit; denuo fit conventus, ut elapso cassatæ inventionis gaudio, novum succedat solatium. Imago Salvatoris auro purissimo effigienda proponitur, ex populo Israelitici structura tabernaculi, quantæ in his, quantæ in illis fuerint expensæ; devotio illius sæculi retrectatur, nec præteritur merces incunctata, frequentes ex hoste victoriae; moneturque et pro amotis jam periculis Deo esse gratandum, et pro amovendis supplicandum. Hujus igitur exhortationis Arnulfus prædicator ipse auditores suos quocunque volebat inclinabat. Marthranensis autem episcopus homo paulo rudibus eruditior, et pene sine litteris litteratus prope astabat, ut expleto sermone benedictionis insigne super popu-

lum dextram extenderet : hos penes quos jus fabricæ consistebat, reliqui omnes oblationibus insistebant. Itaque brevi opus magnum consummatur, quod nisi sedula excudisset instantia, massa informis Jerusalem perferretur : nam tertii jam mensis labor in quartum exierat, cum poenitet morarum principes, pudet quoque circa oppidulum via intermissa, tandiu excubasse.

CXI. — *Jerusalem pergit exercitus.*

Quapropter opera inutili dimissa ante urbium portas Tripolis, Gibleth, Baruth, Sidonis, Tyri, Achon, Caiphæ, Cesareæ feliciter transitur : ab his omnibus æs grande et victualium copia audacter exigitur, incunctanter redditur, liberaliter erogatur ; nam omnes hæc littus a borea in austrum vergens, turribus altis muniunt ordine præmisso peregrinantibus obviæ. At ubi dimisso littore a tergo Ramulam venit, Tancredus pernox, castra movet, ante lucanus socios prævenit, Hierusalem pervenit, muros circumvenit. (5) (Veniens tamen, Bethlehem ab hostibus liberat, quæ obsessa ad eum pridie clamaverat per legatum.) Eminus tamen sub primo aspectu visam Jerusalem salutat, genua humo affixus, oculos urbi, cor cælo, cujus videlicet salutis imago metrum est præsens.

Salve Hierusalem, gloria mundi,
 In qua nostra salus, passio Christi
 Probris Judaicis ludificata
 Cæle sole solo testibus alma,
 Humani generis hoste perempto,
 Immunes sceleris traxit ab orco,
 In te passa crucem clausa sepulcro
 Lux de luce, Dei dia propago,
 Infernum penetrans inde reduxit
 Quos seductus Adam sub Styga mersit.
 At mox docuit tum redivivam
 Surrexisse dies tertius illam.
 Post hæc æthereas scandit ad ædes,
 Nam suscepit eum splendida nubes,
 Quem cum suspiceret gens Galilæa,
 Audit : sic veniet seu petit astra.
 Hæc scis dictæ sacer mons ab Olivis,
 Salve præterea, regia Sion,
 In qua discipulos, Kyrie eleison
 Clamantes, sonitu sub vehementi,
 Demisso veluti turbine cæli,
 Replestis subito, Spiritus alme,
 In linguis veniens terror et igne,
 Salve stella maris, janua cæli,
 Partus psalma, tuæ filia prolis,
 Semper virgo manens post in et ante
 Partum, vel minimæ nescia mendæ.
 O per circuitum flumina, ripæ,
 Fons, nemus, urbs, casa, mons, vallis, avete.

CXII. — *Tancredus solus e monte Olivarum urbem considerat.*

Cumque vicina turri Davidicæ signa affixisset,

A dato metandis castris edicto, ipse procul solus sine socio, sine armigero montem conscendit, unde ad patrem Christum Deigenam ascendisse didicerat. En temeritas, en novum obsidionis genus. Occasum obsidet Tancredi miles, ortum Tancredus : partem aliam pauci, aliam unus : aliam sine duce militia, aliam sine militia dux : neutrius uterque, imo nullius auxilio confisus. Ille maxime qui quanto ortui propior, tanto a Francorum subsidio remotior erat ; suorum longe in occasu metantium, exercitus sequentis valde remotius in occasu sequenti. Ipse igitur eques, ipse pedes, ipse signifer Tancredus, a monte Olivarum in civitatem obtutum fixerat, solo vallis Josaphat intervallo abscisam. Inspiciebat enim populum discurrentem, turres armatas, militiam frementem ; viros ad arma, nurus ad lacrymas, sacerdotes ad vota conversos ; ejulatu, strepitu, clangore, hinnitu vias intonantes. Stupebat templorum Dominici acriam rotunditatem, Salomoniaci insolitam longitudinem, spatiosæ porticus gyrum, quasi alteram in urbe urbem. Sæpius vero ad Calvariam sepulcrique templum dominici oculos reducebat ; spectaculum quidem remotius, sed arduitate sua patulum, ipse tamen loco sublimior. Ad hæc suspirans, ad hæc conquiniscens ; illa ævum pro luce pasci cupere, si quando cujus prospectabat fastigia liceat sibi Calvaricæ osculari vestigia.

CXIII. — *Cui occurrit eremita.*

Obtulerat autem ei fors ad hæc discernenda opportunum doctorem Turricolam consultum sibi eremitam, qui ipsum ubi prætorium Caiphæ, ubi suspendium Judæ, quæ portarum Aurea, quæ Speciosa, unde Jacobus in præceps dejectus, qua Stephanus ad lapides ejectus, et hujusmodi prorsus quænam hæc, quænam illa forent instruebat. A quo et ipse mutuo cujus esset sectæ, patriæ, stirpis, nominis rogatus, Christianum se Normannigenam Wiscardidam Tancredum respondit. Sed audita Wiscardi sobole, stupens ille ac perspicacius intuens ait : « Tune illius sanguis es ducis, quo fulminante, totiens Græcia tremuit ; quo bellante, Alexius fugit ; quo obsidente, Dyrrachium patuit ; cujus imperio tota usque Bardal Bulgaria paruit ; non loqueris ignaro : neque enim me tantus patriæ meæ fefellit populator. Hostis hic quondam meus nunc demum, te misso, oblatas mihi injurias delinivit. Vivit in te adhuc, vivit ille formidatus populis, audaciæ avuncularis vigor, cujus pristini nova mihi refers insignia : stupebam primo hostem advenam spreto consorte solivagum occurrere, tantum armis et equo confisum, socias sequi aut antecedere sperabam cohortes. Stuporis causa ignorantia mea erat, cum qua et ipsum a me repulisti. Jam simul mihi creatus es, et de ignoto cognitus, et de temerario strenuus, et de hoste veteri frater novus. Jam te deinceps non stupebo, si feceris stupenda : imo stupebo, si stupenda non feceris ; ex illa ortum

(5) Inclusa parenthesi erant in margine addita, unde non adeo oratio connectitur.

familia communem hominum viam terere non decet: A
attamen cave, cave fili, ecce hostis. »

CXIV. — *Irruentes ab urbe milites solus fundit.*

Ecce porta milites effundit, quæ tunc, ut ad eum
coascenderent, in vallem Josaphat quinque demit-
tebat : illi tanto fiducialius adventabant, quo abun-
dantius superat comitem dux, quinariis unitatem.
Ergo alii alios quisque reliquos ad diripienda spolia
præcurrere festinabant : at Wiscardides vale dato,
colloquium dimittit, ad incursum os, animum, so-
nipedem, fraxinum convertit, et quem primum re-
perit in montem advolasse, primi cogit spiritum sub
Styga, corpus in vallem corruere. Idem manebat
secundum casus : sed damnatus ruinæ equus equi-
tem salvavit : illum, inquam, equitem infortunio
fortunatum, cujus frons humum dum reperit, cu-
spidi obviæ pectus non est repertum ; præcidit ita-
que ruinam ruina speratam insperata quæ tamen...
dium facit magis dejecturo quam dejiciendo si...
tit odiosa. Nam licet ambobus utilis hunc a labore,
illum a nece liberaret ; damnatur tamen utilitas, ubi
damnosa utriusque impeditur voluntas. Tertius ac-
celerabat, et hunc quoque felicem dixerim, si ipse
jacens jacentem se pariter lugeat infelicem. At
voti compos, impotem se fecit, qui dum ad con-
gressum ruinam distulit, in congressu durius et mi-
serabilius ruit. Illæsi restabant duo quorum stamina
rumpentes retinuit parcas. In egrediendo rumpi cœ-
perant, at mox refugis redintegratæ sunt colus :
quippe Tancredi plusquam leonino attonitos fremitu
ad portam fuga celeris reducit : sic quondam catuli
ovile repetant, ubi claustra feram summovent,
quam in ipsos tutores fames egit æcerbior. Victor a
mœnibus repulsus super spoliis nil movetur oblati,
equorum discursu libero, phalerato ornatu, divite
armorum, huc illuc sparsorum, aureo fulgore ; re-
dit ad suos solaturus reditu quibus jam ingemina-
bat mora desolationem desolatis abscessu. Interea
frequentes copiæ, subsidium libens, juvenus fer-
vida adventaverant ; quin et tenera, duriorque ætas,
sexus quoque mollior, omnes aderant : adeo firmis
infirmos in concurrento æquabat æqua sive una con-
currentum devotio.

CXV. — *Descriptio civitatis.*

Tempus est in explanando sanctæ civitatis situ
paululum delectare : ut quorum oculos pascere non
valet propter remotionem, saltem animos juvet trans-
missa ad manus et fusa per aurem. Hujus ergo
sancti ambitus quadrangularis est forma, capacitas
ampla ; Eoa frons latr... boreale directa, altera ve-
ro et alterum sinuosa : nam medii intervenientes
anfractu australi in Galilæa occiduo quod frons
altera... tatum est ad turrim David lateribus nor-
mam... dent linearem : sed ab eo quod in Eurum...
vallis Josaphat montem Oliveti submovet... situ hu-
milis ; contentorum tamen dignitate præcellens :
ibi namque Gessemani, ibi torrens Cedron, ibi Dei
aulæ aula, cœli reginæ sepulcrum, ibi protomarty-
ris Stephani lapidatio ibi cum sanguineo sudore

Dominica monstratur oratio. Porro ut rem ordine
prosequar, ibi pyramides duæ, superior regis Josa-
phat rotunda, inferior vero beati, ut fertur, Jacobi
quadrata : infra Siloe, infra puteus Jacob, circum
circa ab utroque vallis latere eremitalis plurima
erepido. Item a meridie vallis montem *Sion* ab
Acheldemach disternat ; juxta puteum præscriptum
a valle Josaphat exiens, et usque sub turrim David
gyrum ducens, huic fronti latus præbet continuum
monticulus in urbis cornu a Zephyro descendens,
in dextro latere paulo erectior, in sinistro vicinæ
humili fere cœqualis : sed hæc vicinia usque Josa-
phat quartum sociat latus castris accommoda fi-
gendis.

CXVI. — *Dispositio exercitus.*

B Igitur comites Normannus et Flandrensis hæc in
parte obsident, ei quæ adhuc S. Stephani dicitur
portæ oppositi. Dexter ab his Tancredus imminet,
si tamen ad Phœbi ortum terræ situm metiris, tunc
quidem inferior : si vero ad depressionem tumorem-
que loci, paulo superior. Ipsi præscriptum illud cor-
nu expugnandum contingit, unde adhuc expugnata
turris, Tancredi appellatur. At ducis castra vallis
opaeat, cujus frons supradicta eminentem Tancredi
pertingebat viciniam. Porro mons *Sion* Raimundo
comite metatore gaudet, solo muri humilis obice ad
Jerusalem submotus ; nunc suburbium, antiquitus
pars urbis, imo urbs, eam quæ nunc est Jerusalem
suburbium habens. Tribus itaque portis terna depu-
tata est obsidio : e regione, duabus : tertiæ id est
occidentali, ex obliquo : hanc subjecta valle ab oc-
cursibus faciente liberam, illas vicina planitie as-
sultibus opportunas. At vallis Josaphat vacavit libe-
ra tum loci situ, tum populi statu liberata : si qui-
dem pars illa urbis timere nescia valle reducta, ag-
gere, arduo muro inexpugnabili munitur.

CXVII. — *Boamundus abest et alii duces.*

D Porro exercitus advena partim bellis partim mor-
bis attritus, præsertim Gallorum comitum Stephani
Hugonisque absentationibus, nec non Boamundi
principantis absentia minoratus, nec muro humi-
liori sufficiebat oppugnator, nedum munitas natura
turret in ortu occasuve cingere tentaret : sed duo-
rum utcunque laterum, utriusque autem quasi ad
medium longitudine obarmata, tanto acrius Christi-
cola populus expergiscitur, quo ampliorem inva-
serat hostem numerus minor ; quo augendam fore
hostilem, suam minutum iri turbam certissime
constabat ; quo aridiore siti mensis Junius torrebat
castrenses. Ad interiores, satiem, umbram, quietem,
otia, somnos ; ab exterioribus fame, sole, labore,
bellis, vigiliis laceros cogens.

CXVIII. — *Aptantur machinæ.*

Igitur avidi quietis labori insistunt, quærunt sol-
liciti machinas, proximæ paraseves auroram muris
destinant scandendis. Sic enim præmemoratus mihi
præmonuerat ille turricola monaehus, Tancredo in-
dice, nostratibus ea die assaultum iudicens. Cæterum
perlustrata circumquaque vicinia, nullum fuit ne-

mur, non palatium, non turris, quæ ad scalarum fabricam lignum mitterent. Memphis ab Hierusalem Damascum expultricem suam veterem nova vectrix expulerat, ideo recens adhuc ille Ægyptiæ expeditionis annus nihil siccum, nihil viride reliquerat intentatum: secretæ tamen latebræ aliquantas celabant trabes, quæ solertem nequiverunt Tancredi fallere sollicitudinem. Abstractæ igitur et allatæ, unam duntaxat scalam implent, hoc in tempore omnem removisse inopiam æstimatæ, aderat namque dies capiendis armis præfinita, citra quam ultraque hinc coarctaverant, inde imminebant graves utrobique angustiae: citra, quoniam investigandæ scalarum materiæ arctas concesserat inducias breve biduum: ultra, si quidem post illum, nec in illo die præfixo muros invadere, hoc erat datum a monacho oraculum annullare. Propter hæc igitur scala, et una non habuit sociam et sine socia gratati sunt unam. Itaque muro applicatur qui turres continuat lævas Tancredi, secundam tertiæ: Jamque astabat sublimis, et quasi sesquipedalia hæc jactans: « Quoniam quidem socias cum exspectarim non habeo, deinceps ut habeam non exspectabo. »

CXIX. — *Murus conscenditur.*

Igitur vicinia, inventio, opus, propinquo reperi opifica ad reptandum in muros ducatum Tancredo dabant: quem tamen si cujus alius invita sors vertisset, animus acer hanc sibi tantam arroget laudem. Itaque morarum nescius, jam primis innitebatur gradibus, jam stricto ense dextra fulminabat. Porro majestas generis, dignitas nominis, gratia meriti, spes merendi: hinc plebs reclamans, inde nobilitas reluctans, inceptis obviant; jamque hærentis lævæ dextram exarant apprehensam. Subit revocati officio juvenis, et ipse si fors juvet, gaudere dignus: si invidet, flere dignior. Felix ille per omnes ab imo ad supremum gradus; in summa operis infelix. Arripuerat enim jam læva murorum apicem, cum adversarius ensis in eum descendit, ut qui bimanus et fulminans modo conscenderat, vix descendere orbus gadio et manu hac fere illo penitus potuisset. Refertur itaque in castra medicandus auriga currus Tancredici, quem Simon tenuit, magnis tamen excidit ausis. Neve tacito nomine audaciam militis meritis non remuneret favor, nomen erat juveni Raibaldus, Francia tellus, agnomen Cremium, Carnotum nobilis ortus, vires et probitas; hæc magnæ, major at illa, refertur saucius. Nemo autem relati utile duxit supplere vices, quippe gladios verens descensores, mille in unum unius ascensoris. Illum enim in angulum tota convenerat pugna interior, cum totus reliquæ civitatis ambitus ab exteriori vacaret sopito similis. Videns fraudata sedulitas defensoribus favere fortunam, oppugnantibus autem adversari, scalam refert non modo inutilem, verum et damnosam: si tamen ad singularem recuratur excusabilem.

A CXX. — *Ligna obsidionem apta frustra quæsitâ quasi divinitus reperiuntur.*

Consulunt in medium procures scrutari latebras, vias atque invia peragrare, undecunque ligna corrodere statuunt, ut nulli hæc indagatio parcat principi: mox quod statuitur impletur: laborantibus cæteris frustra, Tancredus a desiderio suo non est fraudatus. Miraculi species est quod narrabo, neque tu, quisquis rem bene consideras, actum cœlitus negabis.

Tancredum gravis dysenteria torquebat, eum tamen ipse sibi equitando non parceret. Vix equo insidens, pestis illa crebro descendere, longe abseedere, latebras quærere virum compellebat. Sæpenuero hac molestatus angustia, cum fatigatis ex itinere sodalibus ipse labori cedere ingloriusque reverti disponeret: solita augente molestia, gravari cœpit, elongavit, descendit, descendens sociorum oculos evasisse putabat, cum respiciens comperit non esse evasum. Longius ergo latebras quærens, alios denuo passim aspicit vagantes, sic jam tertio, sic quarto sedem mutans: demum in secessu longo sub rupe cavata, arboribus clausa circum atque horrentibus quietem invenit. Papæ! quis ut Deus? o qui de petra aquas, qui de asino sermonem, qui de nihilo omnia eruit; ipse de percussis vulnere militis exercitum sanavit, de infirmitate firmavit, de plaga vili pretiosius quovis metallo antidotum confecit: nam dum ibidem virtus expulsiva operaretur, versa ad oppositæ rupis concavitatem fronte, ligna quatuor intro patent, quibus nulla proposito operi desiderari poterant aptiora; illa ipsa, ut fertur, erant quorum ope rex Ægyptius Hierusalem expugnaverat; quibus visis, ipse adhuc, tanta sunt gaudia, nec sibi credens, nec oculis, surgit et accedit, palpat, rem perspicit. Ergo heus! heus! o comites! huc, huc accurrite, clamat; huc, huc, ingeminat, Deus en plusquam petimus dat: quæsimus lignum rude, reperimus fabrefactum. Vocati adsunt extemplo socii, unde gemuerant gaudent, ille gementem adhuc exercitum, misso nuntio, festinat consolari. Promulgato per populum gaudio, tollitur vox lætitiæ et exultationis in tabernaculis Francorum, proceditur sicut in Iitaniis cantando obviam.

D CXXI. — *Robertus Flandrigena opificum tutor constitutus.*

Mox tunc eligitur operi Flandrigena Robertus opificum tutor, dum ligna cætera fabri quæsitâ reperissent, reperta incidissent, incisa retulissent. Lucuserat in montibus, et montes ab Hierusalem remoti ei quæ modo Neapolis, olim Sebasta, ante *Sychar* dicta est, propiores, adhuc ignota nostratibus via, nunc celebris ac ferme peregrinantium unica. Illuc prædictus comes solitis comitantibus quasi ducentis missus, innumeris hostium millibus exponitur, ante et retro, dextrorsum et sinistrorsum circumfusus. Ipse non secus turmas ac tubas quam patriam et tibiam perhorrescens luce inter per q. . . fabricam jaculabatur feras, nocte cum fabris in ferina epula-

Latur. Itaque labor ille et domino erat cum utilitate voluptas, et laborantibus famulis parta sine metu refectio. Utque satis cæsi feliciter nemoris, comes redit sapienter viam armis præmuniens, ipse audacter cum retroneis sequens vulgus diligenter in medio tuetur, per arcus Damasci, per cannas Arabiæ, per pila Æthiopiæ indemnus transmeat; sed audita comitem comes nusquam descivisse prosperitas; exitum reditum semper prosecuta hymnos et pompam, a complurimis impetrat favorem, laudem ab omnibus meretur.

CXXII.

Exstabat medium inter castra, et vallem Josaphat pomerium, quo nullum aptius aut aptum æque assaultibus hostium, nullum civibus formidolosius imminebat: quippe illius cornu murus paulo humilior erat, turris rara, campus, ut dixi, exter extensior; area hæc tamen hoste vacabat, stupor indigenis, at providentia ducum partem illam supremo bello reservabat, dum turris lignea strueretur, de cujus culmine Francorum alæ in mœnia volarent. Igitur allatæ abies, cypressus, et pinus veras dissimulant, fictas vero assimilant minas: materia scilicet rudis formam exspectat ad Zephyrum ut formata ad Eorum pugnet.

CXXIII. — *Dira obsidentium fames; mackinæ aptatæ et mœnibus admotæ.*

Interea vero tum cereris tum undæ inopia, bella quoque, aliud minans, aliud instans; illud furor Ægypti, hoc Palæstinus, Arabicus, Damascenus immaniter æstuabant; jam enim fruticati per circumitum, hastis et calybe ipsa sua fruge quam germinaverant horrebant colles; unde rarissima, imo etiam nulla jam castrensi inediæ ceres advena succurrebat. Quæsiis utcunque vesci, vescenda vero quærere extra castra omnino non licebat: ut quæ prior obsederat gens, jam multo verius, quam obsidens, dici posset obsessa. Unicus et universus errabat per exercitum planctus; frustra Romaniæ bella, frustra Antiochiæ famem, frustra reliquos labores superatos esse: quandoquidem totum jam pelagus pervadatos apprehensi arena littoris naufragos fecerit: lugubre igitur, verumtamen pium, et vel ipsius hostibus miserabile solatium cerneret: cum, vita perosa, cohors mortem ultro vocaret: fuerat namque qui conjurato impetu tanquam ad uxorios sic ad murales ruerent amplexus, quasi una mens et ratio singulorum hæc foret: *Osculabor desideratam meam Hierusalem priusquam moriar.* Miseri! in quorum oscula modo terrum, modo saxa, interdum sudes perustas omnia necem subitam osculati pluebant muri. Ac nec sic quidem cœpta semel potuit terreri devotio: quin sæpius sæpiusque alii in morte aliorum eosdem repeterent amplexus. Jam exierat in Julium labor, a diutini certaminis exordio quinquies per septenarium revolutus. Consummatum est opus, tormenta fabrefacta, exstructæ machinæ, parata omnia quæ præsentis instantia necessitatis postulabat; adhuc tamen postes, tabu-

læ, crates, nexus inconnexi, annecti et erigi sed prius transferri indigebant. Ad transferendum ergo nox eligitur, dies crastini jacentia erigit, sparsaque huc illuc membra in suum redintegrat corpus. Translatas quoque machinas mox transpositio sequitur castrorum, ut jam non minus obsessis quam obsessores palam fieret, quoniam murus ille bello fuerit destinatus. Ingravescit itaque civibus malum, turbatur omnium mens consilii inops, qua præcisus fuerat certaminis occursus: fastigosæ moles timorem excluserant. Præterea partem illam multo nemore sollicitus munierat labor, balearibus scilicet tormentis ad hostiles assaultus: frustra hæc autem, quippe amoto hinc et aliorum admoto, ut dictum est, metu, quod tamen in extremis rebus solatium restat, machina interior transplantatur, ubi opposita reverberet exteriorem transportatam.

CXXIV. — *Aries impellit turres.*

Parati ergo utrinque ad pugnam; alii tremefaciunt muros, alii tuentur. Aries suffossor a pede terrebrans turres quassat, marmora arietem in collum super lapsa. Turris una et ipsa lignum, urbi congregitur: sed et volens invitæ; nutans stabili, altera occurrit immobili, altera stat ad occurrentem. At si liceat, cedat. In cujus spectaculi stupore elephas merito similandus recurrit, quem narrant fabulæ sub aspectu muris trepidare. Interea non cessat clamor, non fragor, non vulnus: saxa, spicula, sagittæ utrinque volant: scuta, galeæ, crates, muri ad ictus remugiunt: præ sonitu et jactu, oculi auresque non magis suum exercent opus, quam alternum. Cœptam tamen moles lignea non tardat viam, saltans præstat ut post obrutam callis barbicanam jam patebat liberior. At tibi eo usque appropriatum est, ut alternæ cuspidis obvium jam tinniret ferrum, idem qui obstacula prius quasi præco Græcus mylanys clamans domine sequentis removerat, aries consecutæ modo turriculæ unicus obstabat. Procedere murorum non permittebat objectio: recurrere machina prohibebat subsecuta; dextram levamque diverticulo gradientis natura negabat, cuja refert dumtaxat, modo egredi, regredi modo, digredi nunquam: dedit ergo pœnas Normannico torre ambustus latera, quod a cornu strenuo unguis degeneravit segnities: id ipsum prius interior flamma tentaverat, sed affluens incendio occurrit unda exterior, ille mansit illæsus. En iterum sumpto fulmine Christiculis Mahumicolæ pluunt, ut stillata nocentem amphora potet, qui prius utilis pice et sulphure et face fuerat ustulatus. Expertus est itaque idem bis inflammatus, bis aquatus, bis Mahumet victum, bis victorem Christum: et hic quoque elementa actorem cognoverunt suum, ad ejus nutum, alterutrum victoriæ permutantia vices; patefacto aditu, machina procedit, semel atque iterum saltando felix, flebilis tertio, silva recens sub onere fatiscit, obsequio immatura.

CXXV. — *Machinarum effectus artibus eludunt obsessi.*

Quæ vulgo soliva, quasi quia per solum vadat,

nuncupatur trabs fissa latus alterum enervat, quippe lævo parieti pro fundamento subjecta. Læsa ergo pedem alterum machina stat immobilis, procedere invalida, retrocedere indignata, astare contenta. Ecce iterum dolor et vetus ex usu et novus ex casu: renovata est desolatio, cicatrix vetus. « Bene, inquit; spes quoque lenta fuit; si quidem inviti credidimus, a quo post creditum lædendi fueramus; en exitus quem præ sagæ ab exordio mentes augurabant. » Inter hos tamen gemitus, falcata acie armatur pertica, ad secandos funes calybs efficax, quorum nexibus implicitæ de muris minabantur trabes. Horum igitur excisionem, illarum mox comitata est solutio, solutionemque ruina: dextimæ sinistimæque turris solatium cessabat, quarum remotiusculam Tancredus, propiusculam comes Normannus fundæ balearis turbine dissolvebant. Supte causa sollicitæ acclamantem non audiebant viciniam. Præsertim Normannica tam nocentior quo propior, ideoque odiosior facile jam succubisset impulsibus: sed objectæ tormento paleæ ruinam differebant; latebant enim post saccos mœnia, ut jam non tremere ad marmor volans. Erant itaque labor multus, fructus minimus, planctus plurimus, risus nullus. Sed quos ad risum lacrymabilem non moveat sacerdos bellicus, cum fatiscente militia, ille delicatus ordo in albis et stolis scalam vehentes, flentes vehendo gement, flendo psallerent; et hæc quidem gestatio et opus erat, et sermo, sed sermo magis. Tuncque præ labore militaris torpebat virtus, visu insolito experrecta. Redit ad muros, pium illud *Kyrie eleison* comitans; illud, inquam, et ab imo pectore egressum, et ad summi aures iudicis efficaciter progressum. Exaudivit enim Dominus clamorem contritorum, neque ultra sustinuit perfidorum blasphemias. *Qui divisit mare Rubrum in divisiones, et eduxit Israel per medium ejus*: modo solatus est desolatos suos, atque ubi jam spes exciderat vitæ, aditum reseravit victoriæ: nam multa expertis, at frustra cætera: flumina quoque qua licet placuit imitari, ut vel sic clamidatam possent arcem exuere. Sitire cruorem arundo solita jam flammam vomit; non jam, inquam, extinguere aut extinguere sitiens, sed accendere furens, emittente cornu spicula, tellurem putes versa vice in cælum fulminare: ideo ferrum candens æra ab imo in sublime dissecat, dum pennæ subsequentis remigio adjuta flammivoma cuspis paleas simul perfodit et accendit, cujus incendii vires ejusdem artis tutela non ferens. cedunt flammis qui nec jaculis ante cessarant, nec balistis. Vacuos igitur civibus muros, scalæ hostibus mox replent applicatæ: sed et pontis instar trajecta palma, cives hostibus continuat, lignum saxi, murum machinæ: hac quoque ope in urbem repit juvenus avida manibus pedibus a procellis in portum tranans.

CXXVI.—*Bernardus Sancti Valerici, Lettholdus et Engelbertus muros subeunt*

Primus in his stricto juvenis præfulgurat ense,

A Gloria militiæ, generis quoque gloria clari.
Bernardus, te sancte vocans Valerice patronum,
A quo et cognomen simul, agnomenque trahebat:
Vos tamen in muris reperitque doletque repertos
Nobile par fratrum Lettholde, secuteque fratrem
Engelberte ortu scansuque secunde priorem:
Quos scala in muros in scalam Flandria misit:
Mœnia partiti discurrunt, ille per Eurum,
Fratres per Zephyrum: laniant laniataque trudent:
Corpora quaque ruunt, fragor hos sequitur, fragor
[illum.

Prima tamen cervix humeros quæ cæsa reliquit,
Cædiferam sensit dextram: quæ tertia repsit,
Stabat adhuc truncus, cum jam galeatus ad ima
Deciderat vertex: at mox hunc ille secutus,
B Et cæsus calcem est expertus, et integer ensem
Sed jam crudescit bellum, jam crebrior arces
Irrumpit populus, veterem jam mœnia civem
Indignata novo superante, stupent gravitatem
Plantæ victricis; quod dura quod improba cursus
Prægravis inculcet, rapida involet, horrida pulset.

CXXVII.—*Urbs capitur.*

Ergo fugam trepidi satis aspernata coloni
Excutiunt tremulas transverso vertice plantas,
Victori assultant; admissus victor inerte
Plebe levat pressos; assultus, præmia, muros,
Ascensus avidæ graduum penuria gentis
Vota morabatur, vicinum limen aditur,
Frangitur, atque humeris pulsato cardine solis
C Mox Josaphatæ patuerunt robora portæ,
Ergo ubi claustra patent, cuncta aspirant, nihil ob-
[stat.

Huc, illuc, dextra, læva, sursum atque deorsum;
Per sata, per dumos, per tecta, per arva, per hortos
Dissiliunt, interficiunt, rapiunt, populantur.
Hic pecus, ille domum; pars aurum, pars orichal-
[cum,

Falsa decepti specie, fulvoque nitore;
Plurimus argentum, quidam gemmas, alii ostrum;
Servos nonnulli, cursim omnia et omnia raptura.
Ut tamen in vulgo fert fabula, qua sua cuique
Est prurigo gravis, prior illuc involat unguis.
Sic modo posthabitis ornatibus ambitiosis,
D Quo sua quemque rapit penuria, sistitur illic:
Esuriens furno non esurit arma reperto,
Nec sitiens unda sitit æra pecusve reperta.
Tecta subit læsus, ruit ad velamina nudus;
Ad calices bibulus, ad opes festinat avarus.
Sternere nobilitas, vulgus spoliare laborat:
Miles cæde rubet, dux exhortatur et urget.
Hinc ambo validi, comites ambo, ambo Roberti,
Hic Normannorum comes, ille Flandrigenarum,
Duxque Godefridus bello celeberrima virtus,
Illinc magnanimus sancti comes Ægidianus
E regione ruens vicinas scanderat arces,
Et quam Davidicam vocat incola, cinxerat armis,
Non sine multorum nece præcipiti refugarum,
Quos fuga de muris ad asylum traxerat arcis.

CXXVIII. — *Tancredus.*

At Tancredus homo, qui non homo, sed leo, sed nec
Os oculosve leo, quin imo cor ipse leonis,
Ad majora furit; neuter quod somniet Ajax,
Non Hector, non Hectoreus superator Achilles
Audeat : hoc facile et pronum Wiscardida ducis
Curia templorum, nunc unius ante duorum,
Nunc tantum domini, prius et domini et Salomonis :
Hoc quidem adhuc gyrat latus, illud et auster ha-

[bebat,

Hæc spatiosa capax circumdata mœnibus altis,
Cardine tam gemino ferrata fugam atque timorem,
Horrorem, et bellum totam imo receperat urbem :
Hoc adamas ferrum, durum hoc, sed durior ille
Tancredus pulsat, confringit, conterit, intrat :
Cujus ad introitum fugit irrevocabile vulgus
Et Salomoniacæ quindeniformis latus aulae
Irumpunt; piger ense cadit, celer effugit ense,
Compos effugii portam obserat, obice fulcit,
Aut vitæ stabilis spes; aut mora quantula mortis
Ad Domini templum vertit se vertit, et ecce
Limina signifero patefiunt, culmina signo.

CXXIX. — *Templum spoliat.*

Stabat in excelso simulacrum fusile throno,
Scilicet argentum grave, cui vix sena ferendo
Dextera sufficiat fortis, vix dena levando.
Hæc ubi Tancredus præspectat, « Proh pudor! inquit,
Quid sibi vult præsens, quæ stat sublimis imago?
Quid sibi vult hæc effigies? quid gemma? quid au-

[rum?

Quid sibi vult ostrum? nam gemmis totus et ostro
Mahumet redimitus erat, radiabat et auro,
Forsitan hoc Martis, vel Apollinis est simulacrum :
Nunquid enim Christus? non hic insignia Christi,
Non crux, non sertum, non clavi, non latus hau-

[stum :

Ergo neque hic Christus, quin pristinus Antichristus,
Mahumet pravus, Mahumet perniciosus :
O si hujus socius nunc afforet, ille futurus
Jam meus hic ambos pes supprimat Antichristos.
Proh pudor! arce Dei potitur conviva barathri,
Vernaque Plutonis, Deus est operi Salomonis.
Corruat ergo citus, jam dudum corruat iste;
Statue superbus adhuc quasi nos quoque sorpsit

[ipse? »

Vix jussum fuerat, videas jam stare peractum
Milite nil jusso complente libentius isto.
Abripitur, trahitur, dirumpitur, obruncatur.
Materia carum, sed forma vile metallum,
Ergo diffictus de vili fit preciosus.

CXXX. — *Spolia distribuit militiæ.*

Interior paries per circuitum radiabat,
Argenti lamma quæ lata fere cubitalis,
Ad spatium longum densa ad quasi pollicis am-
[plum,
Ducebat longos sinuosa per atria gyros,
Pondus erat lammæ quasi septem millia marcæ;
Hoc quasi segne jacens et inutile traxit in usum
Vir sapiens : hinc et famulos armavit inermes,

A Hinc revestivit nudos, et pavit egentes
Hinc quoque militiæ numerum quam sola voluptas
Auxit, et externis sua fulsit signa manipulis.
Sub gemmis paries, sub gemmis multa columna,
Multa sub argento latebat, multa sub auro.
Insignis fabricæ decus, ars celebranda per orbem,
Materies oculis solamen deliciosis.
Tanquam conspectum fugiens, lucemque perosa
Talibus involucris obducta, sub ære latebat.
Reddidit ergo diem, longo jam carcere clausis,
Et tenebras passis Tancredi gratia signis :
Inque vacans aurum esuriens laxavit egentum;
Marmora denudans, et Christi membra reformans

CXXXI. — *Hostes fundit.*

Porro dispositis quæ disponenda fuerunt,
B Post mirata sacri gemmas, æs, marmora templi :
A prece devota Tancredus suscitatur arma,
Invenit obstantes : sed eo penetrante catervas,
Aut ruit, aut refugit, medium non invenit, hostis
Jam vacat exterior, nec sentit prælia campus :
Carritur, et cædem penetratur ad interiorem,
Utque patent aditus, tunc quid Tancrede, quid ensis?
Quid probitas posses, docuerunt stagna cruoris :
Cui narrare vacet per singula sive peremptæ,
Sive peremptricis luctus, ac gaudia turbæ :
Tantaque de tantis orientia commoda damnis.
Mille modis, et mille viis, et mille ruinis.
Mars fremit : ira furit, gladius vorat, occubat ho-

[stis.

C Eia, sancte furor, sacer ensis, sancta vorago;
Spargite, spargimini gens prava, viri scelerati,
Sanguinis insontis fusor, sons fundere sanguis
Qui Christum totiens in membris dilacerasti,
Excipe membra vices tibi quas reddunt modo Chri-

[sti.

CXXXII. — *Urbis populatio; hostes victi animos colligunt.*

Interea belli fremitu resonante per urbem,
Conveniunt illuc spe cædis hic, ille lucelli :
Mox alios alios rapiunt sua quemque voluptas.
Ergo calybs, ferrum, cedrus, æs, cupressus, ele-
[ctrum,
Robur portarum, decor, et Salomoniacarum
Fracta ruunt, latebras produnt, bello patefiunt :
D Quid latitasse tibi Christi scelerate negator,
Quid prodest divi portas clausisse palatii?
Mille licet claudas aditus, lateasque sub ipsis
Mille tamen clausis, aditus per mille traheris :
Ecce fugam probitas, audacia nacta timorem;
Quo pecus ore lupi fracto populantur ovili,
Strage pari gentem patefactam Gallicus ensis,
Exilis numerus secatur innumerabile vulgus,
His jugulare senes, illis avellere parvos,
Multis cura fuit, gemmatas exuere aures.
Cæde tamen visa, cæsoribus advolat ultor,
Mox quoque cædendus : numero sine et ordine
[miles
Instar ab occulto conciti examinis autro;
Quod vel aqua pastor, vel fumo exire coegit

Exsilit, irrumpitque aditus quod cuique repertum, Aut frons, aut aures, aut nares, cædit hiulcum.

Sic ubi cognatæ latebras solvere ruinæ,
Spicula mille volant, et mille volant quasi vernæ
Grandinis; ira sudes, numerus non colligit enses.

CXXXIII. — Anceps pugna, fugantur fideles. Ebrardus Pusiatis fugatos revocat.

Gallica strenuitas, ingens et parva, pusillus
Grex, sed grex validus, numero nequit obvia tanto
Pectora ferre diu, cedunt, cedentibus instant
Qui modo cedebant: et quantum frangere, quan-
[tum

Fracta subire prius victorem limina juvat,
Tantum præcipites juvat accelerare recursus,
Perque suo patulas pulsu revolare fenestras,
Rursus et hos illi, rursusque hi, non minus illos,
Hinc illuc agitant, mox illinc huc agitandi:
Sic aliis alii modo cedebant, modo versi
Instabant, vicibus variis fugiendo fugando
Christicolæ Mahummicolas, Mahummicolarum
Christicolas turmæ, bellique erat exitus anceps,
Et velut alludens Mars, hinc Mars inde favebat,
Multiplicique fuga jam luserat agmen utrumque
Cum tandem accurrens vis bellica Pusiatis
Ebrardus, sic fama refert, unus clypeatus
Partibus in sociis ultro casu exclypeatis,
Unus ad innumeras clypeus stetit, obvius hastas,
Et tonitru magno, proh Francia! proh fuga tur-
[pis

Proh pudor! exclamat: bellatum venimus, anve
Saltatum? certe pueri sic fingere pugnas
Sunt soliti; solitæ plausus celebrare puellæ.
Ecce minæ totiens inter convivia jactæ.
Vosne, viri Franci? sed nec quos dicere Francas:
Esse nurus digner, trepidas qui frangere caulas
Inclusumque pecus jugulare diu trepidastis:
Exuite ergo metum, patriasque resumite vires.
En ego prima feram, me cætera signa sequantur.
Sic stimulat frendens, sed agens majoribus urit
Spectantes stimulis, nam protinus obice parmæ
Pectora protectus, dextramque exertus et ensem,
Uaus mille viros invadit Martius heros:
Voce satis, sed mota magis duce strage juvenus,
Seu cunctis idem fremitus, par ira, cor unum,
Mens eadem fuerit: sic cursu perpete cuncti,
Hortantique favent, præcurrentemque sequuntur.

CXXXIV. — Horrenda infidelium strages.

Infinita licet debellent millia pauci,
Non tamen aut nocet hos minor, aut juvat amplior
[illos,
Cum damno est numerus, si quidem quo major acer-
[vus,
Quo magis est densum, tanto plus debile vulgus,
Stipatim fodiunt alios alii, perimuntque,
Et variis vicibus modo saucia corpora sani,
Et modo dum casu casum est sine vulnere stratos.
Vulnere prostrati vivos necuere necati:
Quo major plerisque cumulus, major quoque cladis;

A Quippe cadens stantem suffocat, stansque cadentem:
[tem:

Sic quoque sopitum gladius non præterit ullum,
Costas rimatus, per colla, per ilia ductus,
Terga per et ventres, larga sanie oblinuit ædes,
Gloria cunctarum quas mundus habet fabricarum,
Fit lacus horrendi, velut actor obhorreat unde.
Quantus, quantus erat templi stupor ille capacis,
Limina, maceriæ, sedes, tabulata, columnæ;
Omnia sanguis erant, nihil exstabat nisi sanguis:
Namque pavementum penitus sub strage latebat,
Ut nisi submersus non tangat marmora poples:
Quippe cruor tantus, tanta inficit unda penates:
Quanta nec Emathiam sub Cæsare, nec sub Achive
Marte firges [f. Phryges], nec sub Mario, Syllave
[Latinos

B **CXXXV. — Tancredus invidentiam incurrit Arnulfi. Hujus adversus Tancredum ad proceres oratio.**

Sed nec hæc tam festa dies nomine careat: ipsa est qua illustrat Julius annum, Idus Julium; ipsa est in serie feriarum sexta, ab obsidionis exordio in quadragenis penultima. O beatus Idus ac præ cæteris gloriosas! in his si quidem divisi sunt, qui in orbem terrarum fidei rudimenta spargere jussi sunt. Ab iis cæpit exordium seminis Ecclesiæ, in iisdem seges rediviva horreum cumulat, ecce in iis pater ille familias operarios mane misit: ecce in iis vesperi vineæ penum replet. O igitur merito Iduum Idus sua gloria meruit indici! O Tancrede, hic quoque post victoriam de victoriæ fructu certamen, et post certamen certaminis fructum pacem invenisti! Orta est enim inter principes adversus Tancredum invidia, quod uni super omnes cumulatus abundaverit Deus, quibus armata jaculis Arnulfi quasi alterius Ulyssis facundia virum provocat, intus vocat, proceres convocat. Consedere duces, surgitque secundus Ulysses: tum defixo paululum in terram vultu, deinceps sic orditur: « Multa me hortantur, o Patres! obsequium meum voluntati vestræ subicere: inter quæ hæc ipsa etiam nuper mihi oblata injuria. Hæc enim me docet quantum distet ab homine homo, beneficus a raptore, ab invasore assertor. Vos me de humili promovistis, vos de ignoto celebrem dedistis, vos quasi unum ex vobis, et participem tributorum creastis, et hæc quidem gratia et a prisca proavorum liberalitas descendens nova. Vos regius sanguis, o duces! bene a quo fonte decurristis in me patuit, cui largi, cui divites fuistis; cum vobis parci, vobis pauperes essetis. At Tancredus me persequitur, sæve tyrannidem exercet, in me sævit; quod communis assensus vester mihi sanxerat, ipse derogat, ipse mihi vices pontificis aufert, vos dedistis; ipse me spoliat, vos investistis. Tuemini igitur, o fortissimi proceres! jus vestrum, ulciscimini injuriam vestram, punite injuriam. Nemo putet meam esse hanc contumeliam, vestra est, omnium nostra: mihi quidem res imminuta est, vobis aucta injuria, ad me redundat damnum, ad vos dedecus: nam qui dispensationem conculcat, nempe omnino dispensa-

torem damnat : scriptum est enim : *Qui temnit legem, spernit regem.* Cur autem vos non sperneret, qui Deum spernit? cur vobis pareret, qui aris non parcat? cur vos patitur palliatos, qui templum Domini excrustavit? templum, inquam, Domini, non ab heri et nudius tertius constructum, nec quolibet dispensante circumactum, non ubivis, non quando, non quomodo, non a quovis fundatum : hæc est enim domus Domini firmiter ædificata; ipse Dominus fundavit eam. Hic ille est locus in quo patriarcha Jacob vere Dominum esse asseruit, quem portam cæli vocavit, ubi scalam cælos tangentem et angelos ascendentes et descendentes vidit. Hunc Christus Dominus et præsentatione sui illustravit infans, et reverentiæ zelo mercimoniis ejectis sic extulit adolescens : *Scriptum est, domus mea, domus orationis vocabitur.* Longum est enumerare quibus paginæ veteris aut novæ laudibus hujus sanctæ domus cumulatur majestas. Quod si satis, o Marchisida, attendisses, huic saltem pepercisses, quasi in terris cælo : huic, inquam, unico in terris, si quid terra cælis simile habet, cælorum simillimo. At indulgendum est Wiscardidæ : secutus est enim patrum suorum vestigia. Quis inter amplexus, inter oscula compatrem suum a mœnibus rota dejecit? nempe Wiscardus? quis vivus pro mortuo, incolumis pro tumulando in montem Cassinum perlatus est? Utique Wiscardus : Quis nepotem suum ad concordiam elicitum, prius calida, mox gelida perfudit? Idem Wiscardus : qui tamen fertur ecclesiarum fundator, non subversor : nec denudasse, at multas ornasse. Papæ! o Wiscardida, nesciebas me domus Dei ministrum! an prudens, sciens, contempto me conculcato jure, prolato scelere sanctuarium profanasti? si ignoranter peccatum est; cur post notitiam non est ad veniam recursum? Quod si peccavit industria; cur jam cessat rapina? Adhuc restant ecclesiæ, adhuc in altaribus gemmæ; quin, irruere, rape, ejice ministros, succede ejectis, sileat Arnulfus, suadeat Tancredus. At vos, o proceres! si quid bene merui, vobiscum laboravi, nunquam deserui. Ab ipso bellorum primordio Nicæa vigilantiam meam sensit, ubi, me increpante pigritiam, strenuitas fervebat; hortante juvenes, senectus juvenebatur; sopitas excitante fundas, mœnia tremebant. Mox in valle *Dorecil* circumsepti ab hostibus, mortem ante oculos videntes, de vita diffidimus; ubi tamen neque mentem confudit timor, neque fraus consilio adfuit, neque abfuit labori effectus. Mittendum esse ad socios, ignaris nuntiandum, diffusos aggregandos memini; ego consului, ego implevi. Non fraudulenter alienos humeros onere gravavi, quod mei recusarent, uno comitatus Achate, et ipso sicut imbelli sic inermi. Per millia hostium aufugi, infinitis sequentibus evasi, eventum nuntiavi, victoriam adduxi, vici. Antiochiæ quis fuerim, testis est hostis. Diutinum agonem illum hæc non explicet dies : ut de Marra quoque prope redempta silcam, redeat in memoriam saltem Archas,

et prioris quidem illius fugæ modum habui disperem, at metum eundem. In qua linter exilis prope mœnia, præter navalia, intra littora Maracheæ, Tortuosæ, Valoniæ, Gibelli, tandem Laodiciam me pervexit; ubi vix expositus per mille pericula Antiochiam adii, moras ducum increpui. O adducti proceres! vos testes habeo, vos adduxi. Ex illo usque in præsens, neque vidit otium meum Phœbus, neque somnolentiam Phœbe, neque faciem mensa neque animus quietem, dum reipublicæ inservio, invigilo, insenesco, immorior. Multo autem plura præmissis subditurus eram, o patres, sed præ compendio dimissa cætera diem adversario relinquam. »

CXXXVI. — *Respondet Tancredus.*

Ab his surgit ambiguus, primo utrum sequeretur duces fervorem animi, an iudicis favorem : ergo sic incipit [*deest* Tancredus] : « Scitis, proceres, studium meum : militia fuit, non persuasio nec linguositas me promovit, sed ensis et lancea : proinde indulgendum mihi fore postulo, si tractus ad lites, artis ignotæ excessero rationes : si tyro rudis aut citra metam pressero aut ultra laxavero habenas. Id opinor consideravit adversarius : hinc me provocandi sumpsit audaciam, qui sicut scorpius in cauda, ita omnem habet suam militiam in lingua : væ, inquam, væ lingua : a cauda est scorpii. Audistis ipsi, non est externo opus teste, qua vi persuadente genus meum corroserit. Wiscardo secundæ ab Alexandro audaciæ detraxit, tanto principi homo de cujus sobole quispiam principem non vidit. Wiscardi acta nota sunt orbi, non est qui possit detrabere, nisi qui semper studuit candidum in nigra, nigrum in candida colorare : quid quod in opibus opitulari, et postponerent necessitati delicias, auro vitam redimere, gemmis conculcare hostes? de argento milites creare iste pervertendo et depravando vocat ecclesias excrustare? Nonne hic est, qui sermocinari per parochias solet, clamans : Dicite, pontifices, in sancto quid faciat aurum? nempe ob reipublicæ tutelam, ob infidelitatem debellandam, urgente periculo, instante bello, necessitate coactus, æs vacans et quasi dormiens excitavi, ut qui servierat fulgens, eidem melius serviret bellans; non inde cudi murenulas neptibus meis gratiosus, res tantum transtuli, non consumpsi. Promovi ut fructum multiplicent, quasi non sensissent motum, non surgerent in augmentum. Seminavi ut metam, post messem creditori meo decuplum persolvam. Verum nec erit Arnulfus, nec qui tot redimat neptes templi claviger, cum thesauros ejus gazis cumulabo : interim etiam ungues tentabo arcere, neque dum Hierosolymis militabit Tancredus, templum Domini spoliabit Arnulfus. Animadvertite, o proceres! quænam est, si non hæc injuria. Nobis adhuc forinsecus extorribus hunc ipsum iudicem elegi, super hac quæstione consului, suum ne singulorum quod quisque occuparet, sive domus sive curia foret : ab interrogato sic accepi. Decretum est, inquit, atque universaliter sancitum, id suo juri cuique, quodcumque sit, relinquendum fore, cujus

post ingressum urbis primus fieret occupator. Hæc forsitan ipse præterisse putat: ego præsentia habeo, non exciderunt, stant fixa. Pudeat judicem in dies mutare sententias, nedum quod heri sanxerit, hodie neget, et angui lubrico conformetur et Protheo. Nam quo teneam modo mutantem Prothea vultus. Quod si fortasse primos aditus sibi usurpat, in hac quoque parte victus succumbit; testatur ei forsitan miles unus, sed exercitus mihi: qui audierit, sed mille qui viderunt. Ego primus irruì, primus portas fregi, quo sequi non auderet, ego præcessi, quos nec a tergo spectare, ego a fronte debellavi. At fugas suas nobis jactat, periculis consuluisse, suggestisse de nuntio, demum nuntiasse. Quis adeo stolidus, o proceres! ut ex his ejus formidinem non perpendat? Nempe a periculo uspiam mitti, hoc est abesse a periculo et liberari. Quid quod et persuasit, et se ingessit, et ultro abscessit? Nimirum ex his colligitur quod aufugit: neque enim hæc abscessio, sed vero nomine fuga dicenda est. Juste hoc vocabulum jactantiæ ejus intercidit; cujus tota intentio, ardor unicus, sola sitis fuga fuerit. Sed excusatus abit propter suos quos enumerat, quibus occurrit metus: attendat quid ista sonant; mille modos inter lethi mors illa timori qua timidi cœpere mori. Pudet me, o patres, hujus certaminis; ad quod tamen, ne sibi imputet, non me coegit adversarius; reverentiæ vestræ ascribat, ea me impulit. Jam ergo fatiscenti equo lora suppressam; quid de peracto cursu debeatur, vos discernite. »

CXXXVII. — *Sententia procerum.*

Cumque hæc verborum in auribus principum consonuisset dissonantia: ipsi jam ad æquitatem respondentis æquanimes redditi; sopita invidia, justitiam scrutantur. Medium quoddam inveniunt, quo nec frustra declamaverit Arnulphus, nec paratis proprio sanguine opibus frustretur Tancredus. Judicant ubera non debere relinqui arida, quæ tantum lactis effuderint, cum præsertim Tancredi liberalitas aliis non desit ecclesiis: hanc præcipue quæ indignum ditavit, debet et ipse versa vice foyere indignam. Quid plura? septingentis templum redonat marchis consilio principum Marchisides, non invitus: hoc medio conjunguntur qui abjuncti fuerant viri: ambo conspicui, ambo ab humili potentes, ambo omnium invidia, cum neuter nisi forte alterutrum invideret. De quibus simile illi quod de Hectore et Ænæa edidit Mantuanus, confidenter et ipse protulerim.

Si duo præterea misisset Gallica tales

Terra viros,

jam dudum Gallos habuissent reges Memphis et Babylon: tanta enituit virtus in hoc facundiæ, in illo audaciæ, in utroque liberalitatis, discretionis, sollicitudinis, justitiæ, prudentiæ.

CXXXVIII. — *Franci sub Ascalone victores.*

Jam transierant post prædicta duæ, et ab eadem quarta parasceve fulgebat, illa quoque geminavit lætitiâ: quippe sub Ascalonæ mœnibus Francos

A vidit victores. Turbaverat enim regem Memphios Hierusalem capta, hinc tota fremens Ægyptus equitum trecentis millibus sexagena cumulaverat, miseratque bellatum peditum numerus sicut maris arena. At ubi de adventu bellorum nuntiatum est Francis; illi velut a fame ad epulas occurrunt, fundunt nostri quod dictum est, et ubi dictum est, pauci multos: quo autem ordine, urgens jubet præteriri Tancredus: indulget tamen Ascalonitas post victoriam vexillo comitis Raimundi elato, seque suasque turres substringere mancipatos; eo namque præside, Davidica tutores suos immiserat illæsos, ex quo hujus viri fides in populo illo magna celebrabatur. Sed exorta in magistratu de magistratu lite; quod sortito regnum Godefrido Raimundus nollet suffragari: urbs neophyta ad idolatriam redit, spretis comiti simul et jugo regis et subjugatorum habenis, quod nefas quidem expiari non habet; licet eundem multa jam clarificent probe gesta, et mancant clariora; superba vanaque indignatoris contemptio præsens totum deturpat comitem et præteritum et futurum. Heu miser! nescis, heu miser! quæ vincula, quas strages innocentiae struis, dum stragis vinculorumque instrumentum Ascalonam solvis, nocentem non premis, jugum detrahis. Mœstissima hæc tuæ indignationis dies infinitam ad posteros perniciem transmittit.

CXXXIX. — *Tancredus oppidum Bezan munit.*

C At Tancredus semper se transiens, semper de bono melior, semper Deo sublimante humilior: quamvis opum adeptione templalium præ cæteris abundet; sub rege tamen novo militat, nec jugum indignans, nec solitudinem expavescens: in id enim summe miles militem redegerat hærentem abiens; ut congregatis omnibus, vix ducentæ lorice Hierusalem tuerentur. E quibus Wiscardides circiter octoginta sibi ascitis, uberes prædas et frequentes undique corradabat, prædones ab urbe vigilanter arcebat, ditator civium, hostium pauperator. Ea nimirum sollicitudo virum impulit ad munimen oppidi quod nunc *Bezan*, olim *Bezamis* legimus appellatum. Locus ille ab Hierusalem remotus, non saxo, non palo, non aggere munitus: squalore suo terrebatur indigenas, advenis nihil blandus. Nam præter cætera, populi frequentia circumfusi jam obsidebat innocuum, nocentem obsessura multo frequentior. Verum id ipsum providerat audacia viri, et quemadmodum venator nemus, aut dumeta auceps, noverat unde major prædæ copia deberet avelli. Igitur Bezan vallo utcumque circumducto vestitum, cætera per circuitum municipia spoliât, arata disjungit, jugum a bove ad rusticum transfert, claudit mercibus vias, urbibus portas. Quibus plagis Caiphas afflicta, quamvis mari et turribus septa civitas, fatiscit tamen: primo quidem tormentis balcearibus obruta, mox per funes, per pontes, per scalas immisos mucrones passa.

CXL. — *Boamundus et Balduinus Jerusalem pergunt.*

His diebus Boamundus et Baldoynus Gottifredi

regis frater, de quo supradictum est, votum eundi A
 Jerusalem complere cupientes, cum non parva mi-
 litum manu iter arripiunt : qui dum per vallem Ca-
 melæ et Damasci viciniam, nec non per Cæsaream
 Philippi incederent, mirabile dictu per medios ho-
 stes, qui circumquaque exploraturi discurrebant,
 liberi transierunt : erat autem quadragesimalis diei
 tempus. Qui cum Jerusalem properassent, gaudia
 ibi paschalia cum rege Gottifredo celebrarunt. Quo
 videlicet tempore Daybertus Pisanorum episcopus
 vir in litteris potentissimus atque eloquentissimus ;
 qui in multis navibus Joppem aggressus fuerat,
 eodem Boamundo juvante, in patriarchatum Jeru-
 salem sublimatur. Arnulfus autem magnæ indolis
 vir, quanquam dignitatis hujus electione donatus
 fuerat, tamen libentissime annuit, sperans Christia- B
 nitatem ibi magis in illo quam in se profuturam.
 Ordinantur ibi quatuor episcopi, scilicet Roggerius
 Tharsi, Mamystæ Bartholomeus, Bernardus Artasii,
 Benedictus Edessæ, qui cum Boamundo et Baldoyno
 in presbyteratus officio positi venerant. Expleta
 itaque solemnitate paschali, Boamundus cum tribus
 suis patribus revertitur, reddens singulis civitatibus
 præsules suos. Baldoynus quoque cum suo archi-
 episcopo Benedicto Edessam, cujus ipse comitatum
 tenebat, rediit.

XLI. — *Urbem Meletaniam ab obsidione liberat Boamundus. Prælio commisso a Turcis captus abducitur.*

Nec mora Boamundus ipse, cum audisset a rela-
 toribus, urbem Meletaniam Turcorum armis circum-
 datam esse, quæ decem dierum itinere aut plus ab An-
 tiochia distabat ; coacto in unum exercitu, ad liberan-
 dum eam ire conatur. Verum Turci cognoscentes
 illum jam in proximo adesse, obsidionem ex indu-
 stria dimittentes, ut eorum est consuetudo, reces-
 serunt. Magis enim ipsi ad tempus vel horam terga
 vertendo, quam accedendo prævalent. Nam et fugien-
 do spicula ejiciunt, seseque insequentes vulnerant.
 Boamundus ergo cum civitati appropinquans Tur-
 corum aciem non reperisset, consultum est sibi a
 suis quatenus urbem ingressus paululum ibi prius
 requiesceret ; ac sic postea quiete refotis viribus
 suis, contra Turcos ad debellandum exiret. Qui non D
 credidit eorum consiliis, sed ex stulta audacia im-
 moderanter præsumens, absit, inquit, ut Boamundus
 quod nunquam fecisse meminit, modo facturus sit ;
 hoc enim faciunt vulpes, quæ mox ubi latrantes
 canes audierint, latebras quærentes absconduntur.
 Ivit igitur post Turcos, eosque inveniens, cum eis
 prælium, quod utinam nunquam iniisset, mox in-
 choavit. Cumque hi et illi simul præliarentur, Boamundus
 retinetur, ligatur, Mahummicolis magnum
 gaudium, væ miserabile Christianis facturus. Qui
 deinde in Romaniam ad Anismam regem vinculis
 mancipandus perducitur : de cujus post captione
 Antiochia misera facta ita manebat, ut non esset
 qui adjuvaret eam, neque consolaretur.

CXLII. — *Godefridi regis obitus.*

Sequitur e vestigio miserrimus casus, quo Jeru-
 salem non minori luctu affligebatur. Nam Gottifre-
 dus, rex optimus et timens Deum, capto mox Boamundo
 ex hac luce migravit. Erat enim jam annus
 unus evolutus ex quo regnare cœperat, cum ad
 obitum pervenisset. Qui tamen antequam præsentī
 luce caruisset, dum corporis infirmitate teneretur,
 ad se patriarcham Daybertum atque Arnulfum, cæ-
 terosque accersiri jubet, quibus ille : « Ecce, inquit,
 viam universæ terræ ingredior. Modo ergo adhuc me
 vivente consilium inter vos habeatur, et quis vice
 mei in Jerusalem regnare debeat prævideatur. » At
 illi respondentes : « Nos, inquit, magis hoc in
 tua providentia ponimus, et quem nobis ad hoc
 ipsum elegeris, ei procul dubio subdemur. » At
 ille : « Si, inquit, in mea dispositione statuitur,
 Balduinum fratrem meum ad hoc culmen suscipien-
 dum idoneum judico. » At illi Balduinum audientes,
 continuo unanimiter consentiunt, laudant, eique ju-
 rejurando fidelitate firmata subduntur ; quoniam
 illum virum liberalem pecuniæ, studiosum militiæ,
 affatu humilem, magnanimitate sublimem cogno-
 verant. Hæc quippe omnia natura ipsa, ut ita di-
 camus, in eo manu propria exsculpserat. Erat
 enim ille, sicut superius dictum est, in Rages quæ
 et Edessa dicitur, dux constitutus ibique tunc mo-
 raturus.

CXLIII. — *Baldunus succedit Godefrido in regno Jerosolymitano ; Antiochiæ sufficitur Tancredus, qui Mamystam, Adanam et Tarsum sibi subjicit.*

Sed interim sepulto ante Golgotha rege præscri-
 pto, mittitur Edessam nuntius, cujus accitu Bal-
 duinus Jerosolymam veniat, germani sceptro suc-
 cessor creandus ; idque magnæ dissensionis et belli
 flammam suscitasset : sed eadem qua Balduinus
 accersitus necessitate, vocati ad regimen Antiochiæ
 Tancredi abscessus litem præcidit. Substituti ergo
 hæredes, Jerosolymis Balduinus, Tancredus Antio-
 chiæ, certatim ad famam currunt ; tum ne a senio-
 rum virtute degeneret junior, tum alter alterius
 invidia succensi. Præterea Marchisidam urget sus-
 pecta dignitas, quod magis hospes, quam princeps
 ipse sibi videtur : unde tanto experrectiorem esse
 cum oportuit, quo suspectior erat brevis principatus
 sub Boamundi reditum finem exspectans. His exercitus
 curis primo Balduinum a se exterminat, qui inter
 Antiochenos potentior, jugum novum indignabatur.
 Is sub Boamundo militiæ principatum obtinuerat :
 sed jam erexerant ejus animos partim, ut fieri solet,
 princeps novus, partim tradita sibi ad regendum
 Edessa. Quo expleto, mox ad ampliandos fines
 animum Tancredus intendit, quos paulo ante,
 Boamundo regnante, Græci contraxerant. Igitur
 Mamystam, Adanam, Tharsum, brevi, sed acri
 molimine debellat, secundoque suis legibus
 subjicit, prædecessoris incuriæ primitus elapsas.

CXLIV. — *Laodiciam expugnat.*

Inde revertens Laodiciam totis viribus aggreditur : sed naturæ præsidio munita, viro obstitit, cui nec ferrum, nec calybs, nec marmor, nec prorsus hominum labor norant obsistere, Urbs ea, sicut hodie ex ruinis ipsius deprehendere est, quondam nobilis, ecclesias, populum, opes, turres, palatia, theatra, et hujusmodi quæ habent aliæ, inter alias cuncta habuit præclara. Excipio Antiochiam, nulla per circuitum urbs tanta priscae nobilitatis reservat insignia. Columnarum ordo multiplex, aquæ per abrupta ductus, turrium ad astraeductio, effigies per compita excubantes, omnia pretiosa, ars et materia de præterita præsentis, de integra dirutæ, de populosa desertæ testimonium perhibent, utpote post tot soles, post tot grandines, opus adhuc insigne. Hujus longitudinem terminant ad ortum tumulus, ad occasum mare : latitudinem hinc inde planities : per circuitum aut murus aut ruina : infinitas populi nil reformidans, ipsa cæteris gentibus formido : suo tempore multo aggere includi sprevit, paucis munimine contenta. Sed redeo ad tumulum, quod jam solum adversus hostes supererat munimen. Ille arduus atque in vertice spatiosior cives receperat, qui dimissa planitie, illuc confugerant bellici fremitus terrore percussi. Arduitas ipsa vel sine muro repelleret obsessores : quo tamen coronata, duplex robur adversariis objicit, hinc artis, hinc naturæ. His confisi claustris Græci Tancredum expectant adventantem : at princeps bellum et sciens et sitiens, aliquot præmittit cursores, qui aut elicitos capiant, aut eliciant capiendos. Græci vero, ut semper vigilantissimi, adversus hæc præcavent : quatenus nec deprehendantur vagi, nec exeant provocati. Dementiæ ascribunt portas egredi : qui cum de turribus exclusos aspiciunt, inclusi tremunt. Ab hoc ipso princeps argumentum timoris accipit; et, « Io! comites, exclamat : aggrediamur ovile hoc; videtis arduum, scitote vacuum. Plenum est opibus, at sine viribus. Nulla est prorsus audacia militis, qui non erubescit includi portis. Conscendamus aggerem, murus, dico, aut securibus cedat, aut scalis. » Jubet princeps, accelerat miles, curritur ad muros : malleus, ligo, securis, et hoc omnè genus ad portas fremit : illæ quamvis duplices, quamvis ferreæ, non ferunt : tremunt quasi simplices ac vimineæ. Videns civitas ferrum, marmora cedere ictibus; quin ipsam strenuitati naturam, diffusa claustris, ad arma vertitur. Molem saxeam de turribus pluit, nullum teli genus jactu vacat, nemo intra mœnia otiosus. Expulerat pavorem hostis necis pavor; dumque effectus instat propior, efficacius repellitur causa efficiens. Præterea commoditas ipsa populum invitat : quippe de turribus saxa demittere pronum est cuivis ætati ac sexui. Sagittæ contra ad turres volant, quibus sæpe aut effoditur oculus, aut perfoditur manus. His decernitur vicibus; donec exhaustæ tam vires, quam pharetræ refici postulant : præsertim ferrum calybs

A dum portas frangunt, ipsa quoque nunc dissiliunt, nunc franguntur.

CXLV. — *Raimundus comes Tripolim obsidet; auxilium ab imperatore deposcit; captus Antiochiam cum opibus ducitur.*

Sed dum sic pugnatur annus transit, in quo tamen aliquando Raimundus comes Græcis opitulari volens, repellitur : aliquando Turci principes disperguntur. Postremo laboranti Hierusalem strenuissime subvenitur. Hæc unus omnia operatus est, sic tamen ut obsidionem non solveret Tancredus, illa semper incolumi. Ipse Persas, ipse Ægyptios, ipse Provinciales, ut diximus, comitem debellavit. Comes ille miræ audaciæ vir Tripolim obsidebat, tot millia unus circiter 400 partim pedites partim milites habens Christianos. Eo fretus numero, colliculum urbi vicinum muro et turribus munire cœpit, quem etiam montem peregrinum, urbana quadam comitate, quod commune erat, sibi minime usurpans nuncupavit. Illic residens, urbem proximam crebris assultibus infestabat, nec minus urbani novum illud municipium pene diruebant. Perquam rarissimus fulgebat dies qui sequestrati planitiem utroque, sive alterutro sanguine conspersam non videret. Adeo multitudinis opes alios, alios paucitas inops ad bellum stimulabat : quoniam ubi rarus est bellator, ipsa sua raritas animos accendit : ubi multus, dispendia cruoris facile tolerantur, fitque voluptati horror bellicus. Sic recalitrando castrum, et civitas, diminutio populi sui Raimundum terret : eadem ipsum transfretare atque a Græco imperatore auxilium implorare compellit. Fert secum apocrypham illam cuspidem, cujus supra mentio facta, inventorem suum per flammam temporales ad æternas transmisit; hanc, inquæ, secum asportat Alexio munus. Remuneratur et ipse summo opere, gratus quidem quod sua, longe autem gratior quod seipsum obtulerit : eundo namque Jerusalem invitatus nescivit supplicare, redux supplicat; inde, quanto ante fuerat surdior rogatus; tanto post fit exauditior, rogans. Cumulat gratia concors odium Antiochia tam huic, quam illi inimica. Remittitur ergo cum magnis, ut dixi, muneribus ad expugnandum hostem amborum Marchisidam. Deliberant intra homines : judicat qui sedet super Cherubim in cœlo Deus. Mittit Alexi Tancredo gazas, dum Raimundi biremes, donis tuis refertæ pene submerguntur; quæ felicibus tamen auspiciis multa infelicitatis loca præterlapsæ in hostilem fiscum ad portum Tharso proximum deferuntur : nothis agitatae furentibus, inimicorum manus nequeunt declinare. Volante autem ad aures principis fama, præcipitur comitem Græcasque opes Antiochiam duci; eum, ad servandum; eas, ad spargendum. Nec tamen diu tenetur quidquid jubetur, abjurat et jurat. Sicque adjurato claustra panduntur, alioquin vita comite servando claudenda. Volvuntur cætera fortunæ nutu, fit modo quispiam de paupere dives, item pauper de divite

CXLVI. — *Laodicia anno et semis expugnata capitur.*

At Tancredus semper in eodem agone permanet, quod semel cœpit nunquam desinit. Laodiciam obsidet, nec nisi captam dimissurus. Jam tamen annuæ ac pene semis morarum tædere cœperat : cum Deus artem qua posset capi civitas inspiravit. Assueverant clausi insidiari clausoribus, et dum in meridie foris dormiretur : aliquando cum impetu de intus erumpebant : ut non sine cæde et rapina sœni rumperentur. Clamore facto exciti Franci armabantur ; Laodicenses interim re peracta illæsi redibant : ita semel, secundo, tertio quoque exercitum fallentes, ipsos se fallendi viam ostenderunt : quoniam ubi sæpius nec dissimiliter idem iteratur, Tancredus ut arte artem deludat, insidiis insidias reponit. Præcipit tentorium construi, cujus capacitati par nullum ante visum fuerat nec auditum : quæritur quoque pinus altissima tanto oneri columna sustinendo. Dixit, et facta sunt. Igitur arbor, sinus spatiosi per gyrum explicantur, funes, laquei telas et coronant et tendunt. Putant qui vident superbe actum, uti solent, ob fastum sublimare palatia in urbibus urbani. At Tancredus in ortu luciferi militiam vocat, et eam sub umbraculo stipat equis insidiantes, ubi opus fuerit, nihil cunctaturos, quibus nec calcar deerat ad bellandum. Sole autem orto partem non modicam exercitus in oculis hostium frumentatum mittit, reliqui sumpto cibo sopori vacare simulantes, spem rapinæ atque opportunitatem spectatoribus promittunt. Videntes oppidani altum omnia tenere silentium, sperant quoquomodo consueverant turbare exercitum, celerique reditu improvisæ tarditatem evadere ultionis. Egrediuntur ergo certatim currentes ad spolia, alii alii præcursum invidentes. Paucis manentibus fere exeunt omnes, adeo incautos fallebat opportunitas simulata : currunt ad prædam et indulgetur : oneratis jamque ad portas regredientibus, intercurritur. Nam qui obumbrati et parati exspectant, confestim via patefacta accelerant, portis oppositi, reditum excludunt. Tancredus super exclusos irruit, sine cunctatione aut capiuntur, aut necantur. Perterriti itaque reliqui custodes et paucissimi facti, neque moris, neque sibi confidunt : petunt ultro pacem, reseranda offerunt claustra, ad ingressum invitant, tuti commercio egressus. Placet principi, sicque post labores diutinos, quietis domum Antiochiam revisit.

CXLVII. — *Archiepiscopus Mediolanensis cum comite Pictavensi contra Danisman superatur; redimitur Boamundus.*

Tunc temporis Anselmus Mediolanensis archiepiscopus, Willelmusque comes Pictaviensis contra Danisman in Romania præliati, archiepiscopus interimitur : comes vero vix Turcorum manus evasit fuga lapsus ; tandem vero pauper, inops, nudus ad

(6) Genus aureorum tunc in publicis commerciis Michaelæ nomine

A Ciliciam confugiens, ubi ad Tancredum pervenit, Tancredum invenit. Omnium enim honorum opulentia cumulatur susceptus, qui omnium suscipitur egenus : exin confortatus, ad montem peregrinum transit, illic qui Jerusalem eant, a comite accipit comitatum. Ea tempestate Boamundi redemptio sollicitat populum, præcipue Balduinum comitem, qui Tancredi præcipuus erat inimicus. Is monendo, spondendo, increpando, Antiochenos pulsat, ut carcerem Boamundo aperiant. Bernardus quoque patriarcha recens summopere nititur, quasi retribuens quod cum de ipso carcere sublimaverit Boamundus : nec Tancredus tamen huic studio obviat, licet Boamundi redditio prosperitati ejus obviatura videatur. Partim his, partim illis aspernantibus : Boamundus revertitur decem miriadibus Michelatorum (6) vix redemptus. Reddit ei Tancredus quod acceperat, et quod non acceperat : alterum quidem libens, atque alterum coactus. Laodiciam, Mamistam, Adanam, Tharsum proprio sudore partas, reddere cogitur, alioquin catenis et ferro mancipandus. Sic bonis omnibus, socia etiam militia nudato, vix tandem oppidula duo supplici supplentur.

CXLVIII. — *Bellum movent Assyrii, Edessam circumdant, prælium committunt.*

Interca bellum movent Assyrii, vicinamque infinita multitudine Edessam circumdant. Volat Antiochiam rumor : Boamundus opem ferre oratus non differt : transit Euphraten, patriarcha cum eo et Tancredus, Goscelinus quoque, qui tunc temporis urbem regebat Maresium, et ipse transit, secum ducens quidquid virium habet. Turci adventu Boamundi audito, Edessam dimittunt, abscedunt paululum Martis avidi, sed dissimulantes : ea quippe astutia fugam simulant, ut fallant advenas inconsulte secuturos : ut hi per nota ad tuta deveniant, illi ad periculum per ignota ; ut hi ad panem, illi ad famem ; ut hi ad armorum supplementa, illi ad detrimenta. Sic paulatim triduo ultra Carras urbem eliciendo, alii fallunt, atque alii falluntur : donec ad flumen *Chobar* veniunt et transitur. Illi urbi belli dilatio Turcis jam sufficit ; fugæ obmissa simulatione, bellum cient, bellum voce, bellum manu exercent : consummatum esse de nostris putant, quasi transgressis fluvium erepta sit fugæ libertas, fatigatis ex itinere vires. Nec longe a vero putandum est : sic est actum. Christiani ternis agminibus incedebant, Boamundus dextra : sinistra et parte et sorte comes Balduinus ; ambo inermes, indeparati, improvidi. Tancredus in medio paratus, providus, armatus ; Turci antecederant non longe quasi prævii, prope habentes excubias quæ statum omnem Francorum nuntiarent. Lucis quadrans supererat, transierat dodrans, cum Franci castrametari inceperant in ordine præscripto. Ergo ubi quis paratus, quis non, ab exploratoribus Turci agnoscunt : repente conversi, armatum Tancredum declinantes, hinc Boamundi, inde Bal-

celebre, a quodam imperatore Constantinopolitano,

duini exercitum perturbant : neutri tegmina induere licet, nudo capite pugnant et pectore. Antiochei resistere nituntur, nudi nequeunt, castris excedere coguntur. Illic hostibus circa sarcinas ambitiosamque suppellectilem occupatis, nostri respirant : sero qua licet, bello se aptantes, rerum damno salvant corpora, eas amittere-lucrifacere vocant.

CXLIX. — *Captivus ducitur Balduinus et Benedictus archiepiscopus qui a Tancredo liberatur.*

At Edessani subito pereunt, nec sua, nec se tueri licet; capitur Balduinus, vinctusque abducitur; Benedictus quoque infelix archiepiscopus captus trahatur, imposita humeris geminorum sarcina clavengerum. Is cum ante aciem Tancredi ducere-
tur : Tancrede! Tancrede! fer opem exclamat, moveat te miseri pœna Benedicti. Auditus est clamor, atque ubi, cujus esset, Marchisides agnovit; illico incurrit, liberat ac reducit, liberatum multo restituit, propter se dicit assistere, trementem solatur, præsente se docet nihil esse timendum. Dehinc ardenti hostes aggredi, vesper obstat, militiæque dehortatio, noctis viciniam adesse objiciens : eadem objectio Boamundum tenet; placet in crastinum bellum differre. Interea noctis caligo orbem involvit, dispositis excubiis, principes corpora dant sopori; at vulgus, et quos non alebat curia, fugæ invigilant (7), visam sortem visuros se die crastini formidantes.

CL. — *Christiani fugam capiunt.*

Obstabat flavius reditui, unum duntaxat habens vadum, reliqui cursus ripas prominentia sua impervias, illam quasi portam unicam vigiles observabant : ne per eam genti exterritæ refugium pateret. Igitur tentatores fugæ dum pauci sunt, vado arcentur : ubi multi, nequeunt arceri. Contemnitur edictum principis, ubi populum conturbat formido mortis : rumpunturque claustra prohibita, cum multiplicatur exundans turba. Sed et alii aliorsum a ripa ad ripam ligna trajecerant, quibus pro ponte utebantur : custodes itaque cedunt coacti, Boamundum excitant, custodiæ vim illatam quæruntur, fugam produnt, Tancredum quoque jam excierat rumor, parant reditum ambo, derelictos se a populo conspicantes. Aliis festinare libet ac præcurrere, Tancredo subsequi ac morari : ipse pro muro securis hostium telis opponitur, alii fugam maturant; ipse frenis, alii calcaribus utuntur. Misertus est tamen plebi suæ Deus. Turcis fugitur ignaris, illos habebat sopor altus; dum fuga vigil calles supellectile ornat pretiosa : abjiciunt vestes, papiliones, vasa argentea aureaque, et quidquid grave est fugamque moratur : ipsa etiam vitæ præsidium arma. Imber male fecerat vias, pulverem in lutum converterat, equi et pedi lubrico, et caudæ sarcina tardabantur. Aderat Bernardus patriarcha, et ipse cum fugientibus fugiebat, et mula ejus lutosa cum tardis tardabatur. Nemo eis instabat, instantes tamen stri-

(7) Hanc Christianorum militum fugam refert etiam Guillelmus Tyrius, lib. xi, n. 30, sed his omnibus circumstantiis destitutam.

etis ensibus, arcubusque intentis infinitos videre videbatur. Quam turbatus erat a timore oculus ejus, non minus interiore exterior! Igitur consortes fugæ rogans rogat : « Audite, filii, audite patrem, abscondite hoc quod a puppi pendet remigium, non modo cursum non moderans, verum etiam tenens; abscondite, inquam, non erubescio in tempestate hac jumentum tergum premere decurtati, dummodo levati; abscondite, sic peccata vestra Deus abscondat, ego autem abscissoris omnia absolvo. » Multi obseratis auribus transeunt, timor cæcus aures obserabat, ne minis alium miserebat, adeo sua singuli affligebantur miseria : jam rauscerat clamando, cum a milite confuga, tandem remedium accipit, remissionis tamen præscriptæ commercio. Absolvuntur scilicet duo in facto uno : miles a noxa, jumentum a cauda; miles dum caudam metit, in benedictionibus seminat, metit quoque de benedictionibus : dum ei patriarcha ore et corde et dextra benedicit. Messor itaque cum simul et caudam et benedictionem messisset, ad usque Edessam exinde sociat, cum occurrit cui facultatem currendi reddiderat ereptam.

CLI. — *Servanda datur Edessa Tancredo; hostes, captis vicinis oppidis, Arthasium ingrediuntur.*

Populus quoque reliquus illuc conveniunt, et qui primatum obtinebant, postremi. Illic etiam conferunt quem Balduino debeant creare successorem, qui suæ tantæ molis pondera valeat sustinere. Tancredus eligitur dignus, ipse manet et regit : Boamundus vero Antiochiam remeat. Igitur divulgato per urbes finitimas Francorum damno, Cylices, Syri, Phœnices exsultant, subacti pariter atque subigendi. Ii metum de corde excutiunt, illi de vertice jugum. Tharsum, Adana, Mamista in jus suum revertuntur, Græcos suscipiunt, nostrates extrudunt. Turci ingrediuntur Arthasium, totam usque pontem *Farfar* viciniam populantur. Postremo naves Græcæ quam maxima multitudo Laodicæ portum replent; et ipsæ armis plenæ non minus fabrilibus atque bellicis bellum simul gerentes et fabricam. Cæmento cæmentariisque advectis, fabricare incipiunt; saxa poseentibus parietinæ abundant, munitur portus, surgit fabrica. Vix Boamundus rumorem acceperat, cum imperfecti operis spe impulsus, adventans omnia invenit imperfecta. Stabat supra portus portam antiqua turris de nomine sancti Eliæ cognominata, solius interstitio portus a novo opere abjuncta. Hanc quoque muniunt Græci, et castro suo continuant, fabricato arcu super portum, usus gratia inter se ab hac prævii ad illud, et muniminis firmi ad remigium hostile arcendum.

CLII. — *Boamundus revocat Tancredum.*

Videns Boamundus omnia adversari, Antiochiam revertitur, moxque de statu principatus sui in commune tractare disponit : Tancredum revocat, cui cum partiatur curas, apprime necessarium : vocatus ille nil pigritans adest, qui nihil unquam pigritando

fecit. Habita itaque intra beati Petri basilicam concione, Boamundus sic orditur :

« Magna opus est, o proceres, hac in tempestate providentia, quam si negligimus, perimus. Invaluit contra nos gentilitas, vias vobis circumcirca obstruxerunt Græci et Turei : geminas totius orbis opulentissimas exasperavimus potestates; Constantinopolim et Persida. Oriens nos per terram territat, occidens vero et terra et mari : nam ut alia omittam, Arthasium hactenus Antiochiæ clypeus fuit, modo arcus intendit, modo in nos acuit sagittas : nos pauci sumus, et tamen semper de paucis sumus pauciores : valde imminutus est numerus noster, ubi unus est amissus comes Edessanus. Proinde vigilate, considerate attentè, quid in tanto rerum cardine sit agendum; ego quod sentio breviter exponam. Expetendæ sunt nobis vires transmarinæ [*al.* transalpinæ], Galliarum populi concitandi, audacia illa aut nos liberabit, aut nulla. Utimini me, me, inquam, hoc in negotio ministro; ego pro salute vestra non recuso laborem, gratissimus est mihi meus ille labor; per quem vobis paretur quies. »

In his desinit et sedet; surgit Tancredus, et ab his incipit.

« Prudenter atque manifeste expositam, o proceres! audistis tam robur hostium, quam infirmitatem nostram, originem quoque ac finem, causas et remedium. Pulchre, bene, recte super his disseruit dominus princeps noster Boamundus, nec dedignatus est morbo medicinam quærere se offerre ministrum. Verum, o proceres! quorsumnam istud? an in nobis non est qui mitti possit? nisi is elongetur, qui potius longe positus fuerat acclamandus. Circumdante caulas luporum agmine, præsentia pastoris opus est non absentia; ille præsens periculo se opponit, canes incitat, prædones arcet, gregem liberat; idem, si absit, cessat latratus, crudescit rapina : ipse quiescit, grex dissipatur. Valde et merito socordiam meam increpabit auditor, ubi sonuerit Boamundum abiisse, mansisse domi Tancredum. At fortasse in verbo illo tentatus sum : ut quid animi habeam, audito eo, manifestem. Palam est voluntas mea, non reprimo æstantem. Hoc pro salute communi periculum mihi expostulo, tutus aggredior, pro munere amplector : utque petitio assensum impetret, coram Deo polliceor sedulitatem in obsequio, celeritatem in reditu; ac ne qua forte ingenium meum crapula turbet, laticæ contentus, vinum nesciam, donec reducem me Antiochia excipiat. Subinde etiam fas mihi esto sub iisdem tegulis biduanam agere quietem; ante vero nefas. Hæc meis si jusseritis onera libens humeris imponam : gravioribus ultro onerandus, si graviora imposueritis. Objicit Boamundus : Magna res est de qua agitur, magno volumine tractanda, severæ vix cuiquam personæ impenetrabilis. Propositi est nostri graves excire potestates : hoc non cuivis hominum contingit, non potest gravia movere nisi gravis, magno opus est flatu, ut possit quercus alta radicibus evelli. Non audient Tancre-

dum : vix, ah! vix, utinam Boamundum audiant, qui ad exilii laborem vocandi, nunc placida compositi pace principantur. Quapropter de cætero jam, ne cuiuspiam temeritas dispositioni meæ occurrat, ire proposui : non est mutabile, stat fixum, solvendum est votum, quod mea fecit ferro compedita devotio. Absolverunt me beati Leonardi suffragia, ego votum visitandi eum, aut præmoriar, aut absolvam. »

CLIII. — *Boamundus relicta Tancredo Antiochia omnibus destituta transfretat.*

Conticium est de cætero, neque ultra a quoquam voluntati principis obviatum, quoniam quidem notum est in populis proverbium, lex sequitur regem, quo vult rex ducere legem. Paratur ergo navigium, habent remiges paratos denæ biremes, quibus trinæ simplicis remigii sociantur, quas vulgo sandalias vocant. Hoc Boamundus contentus numero, in conspectu classis Pelasgæ transfretat, relicta Marchisidæ Antiochia. Asportantur aurum, argentum, gemmæ, pallia; urbs absque tutela; absque stipendiis, absque stipendiariis Tancredo relinquitur. Habuisse me veridicos memini relatores, qui in ea penuria illum vini abstinuisse prædicarent, aquæ simplicis haustu contentum. Dumque vel modico uti Lyæo propter stomachum blande moneretur : Sinite me, aiebat, cum abstinentibus abstinere; fixum fixi de genimine vitis nolle accipere, donec omnibus sufficere dare : absit ego crapula distendar, commilitones mei inedia marcescant!

CLIV.

Jamque soles fere quadraginta inopia pertingebat, cum pleno cornu copia adest, aurumque non modicum cœli pluunt. Quidam de civibus penuria curiæ audita, misericordia motus Tancredum adit, postulansque mercedem statim impetrat, ut penuriam levet, opem ferat. « Habet, inquit, urbs ista centenos cives, singulis quorum marsupiiis facile est aureos effundere millenos. Rogati non tenebunt; tu, domine, roga, ego nomina patefaciam quæ roges. » Obtemperatur consilio, nominantur scribendi, scribuntur vocandi, vocantur rogandi, rogantur intus missi. Incusatur urgens necessitas, in quo petitio præsens excusatur, fulcit excusatam retributio promissa, ut non tam sub nomine doni quam mutui peti videatur : nec reticetur vicina hostilitas, non repellenda nisi armati occurrerint, nec occursuri nisi auro intercedente provocati. Tot confluentibus in unum causis, demum efficitur, ut præscriptus aureorum numerus impetretur; quibus receptis Marchisides confortatus, militiam confortat, jacentem suscitatur, inermem armat, supplet numerum qui exciderat, neque donec deliciat aureus, cessat augere militarem. Exinde prostrata resurgere cœpit Antiochia, et de territa fore terribilis. Arthasium statim aggreditur, quæ cum aliis matrem infestabat, omnium tam acerbissima quam proxima Syrorum. Hanc igitur primam Tancredus circumdat ad cuius ictus vix stant turres silicibus concussæ; quod au-

diens Raduanus (8) Kalepti rex cum triginta millibus accurrit adversus paucitatem in multitudine confidens : Arthasienses quoque illi se jungunt, omnes adversus Antiochiam.

CLV. — *Arthasio Raduanum expellit.*

Erat media inter eos planities scopulosa, per quam utcunque caballis ire, currere vero omnino non licebat : vel si quando ad cursum quispiam cogeretur, nec pedem ungula, nec ungulam ferrum tueri poterat, quin cautes aspera calcem permoleret equinam, equus atque eques ruerent prostrati. Tancredus, ea re cognita, paululum secedit, illuc hostibus permittit accedere, qua loci difficultas fugam remoretur, quod Raduanus aut negligens, aut ignorans, hac militiam impetit Christianam ; illa tanquam torpida loco manet, sustinet donec lancea suum habeat tempus. Jamque prætergressis loca aspera Turcis, Tancredus quasi a somno excitatus in mediis fulminat : illi facile terga vertunt sperantes, ut est moris, fugiendo gyrare, gyrando sagittare. Delusæ sunt aut eorum spes et artes, deluserunt eas lancea et via : altera urgens, altera cursus impatiens : hæc tergum fodit, illa gradum sistit. Inutiles igitur equi, pharetræ et arcus abjiciuntur, confiditur pedibus propriis, ubi diffiditur alienis, suis quantum licet utuntur : humani sunt, mallent esse cervinos : ne tamen nihil egerit Raduanus, paucos Christiani nominis sagittavit, reliquam operam dedit fugæ ; sagittarj ejus, pars evadit saucia, nonnulli cæsi prosternuntur.

CLVI. — *Antiochiam victor revertitur. Apamiam circumdat.*

Victor itaque Tancredus Arthasium recipit : ea munita, Antiochiam revertitur ; confortata spoliis infidelium fides, imo quasi a mortuis resurgens expergiscitur, renovato principe gaudet fortunam renovari : ipse etiam accipitri conformandus, cui negata diu volandi licentia, longus carcer animos tabefecit ; ea demum reddita, si missi ad rapinam primos impetus fortuna juverit, in desiderio sunt secundi, visaque gruum cateva, tenentem vexat,

(8) Wilhelmo Tyrensi dicitur Roduanus.

(9) Ita desinit Historia Radulfi ; quis autem fuerit tanti discriminis eventus, paucis his verbis refert Fulcherius Carnotensis lib. II Historiæ Jerosolymitanæ, ad annum 1105 : *Tancredus autem, ait, non in multa gente, sed in Domino spei suæ figens anchoram, aciebus suis bene compositis, contra hostes*

A opportune, importune super volitans. Ardore pari Tancredus inflammatur, ubi nactus victoriam, spoliis Calepti ditescit. Jamque Laodiciam novam aggressurus, monetur veterem multiplicatis bellatoribus fulcire : ipse Apamiam reliquo exercitu circumsepiat ; factumque est ita. Rependit Tancredus Græcis vicem, qui castrum castro opposuerant, nunc contra ipse Castrensibus Castrenses obfirmat : Apamiam vero non plurimo, sed strenuo milite circumdat, quasi morti addicto et ipse addictus. Prope Sy-sara, prope Haman, prope Raphania, prope alia complurâ tam oppida quam urbes, omnia minis plena et hoste fremiscunt. Obsident ergo Christiani urbem unam, Christianos vero urbes multæ ; annonam qui quærere egent nequeunt, nisi bipertito exercitu ; pars altera maneat, altera exeat : sic divisi periculum declinant, quod vix sufficiant congregati. Deo sunt hæc ascribenda, non viribus humanis, palam pro Christianis Christus dimicat.

CLVII. — *Summa Laodicensium necessitas.*

Nuntiatumque ei de Laodicensium suorum penuria, quod data pascendis ipsis alimenta defectum minarentur : in proximo aut ingressuram fore cererem, aut egressuram manum bellatriem. Ingressum autem prohibebat magnus hostium numerus, qui per compita insomnes excubabant. Turbatus nuntio princeps (noverat enim quia sola fames urbes asserit, nescit plebes jejuna timere) in partes varias animum fundit : anne habendum postponat habito, an habitum habendo. Durum est multum labore partem Laodiciam abdicere, grave Apamiam ex facili parandam dimittere : nam quasi impossibile constat esse, ut et hoc faciat, et illud non omittat. At virtus quæ sola res impossibiles ad possibilitatem redigit, virum confortat : monet petentibus opem cursim succurrere, mansuros ad castrorum regimen milites sic hortari : « Eia, Christi martyres ! parate fundi atque fundere pro eo sanguis ; constantes estote : bene cœpistis, bene consummate : non vos terreat paucitas vestra ; non est victoria in numero, sed in Dei virtute (2). »

illos incunctanter equitavit. Quid longius morer ? Audacter ante Artasium in eos irruit, et Deo suffragante illi protinus pavore circumfusi, dorsa fugæ dederunt. Fugerunt et fugati sunt, qui fugere non potuit, nec mortem evasit. De interemptis non fuit numerus. De equis eorum plures habuit Tancredus. Signum quoque regis fugitivi retinuit, etc.